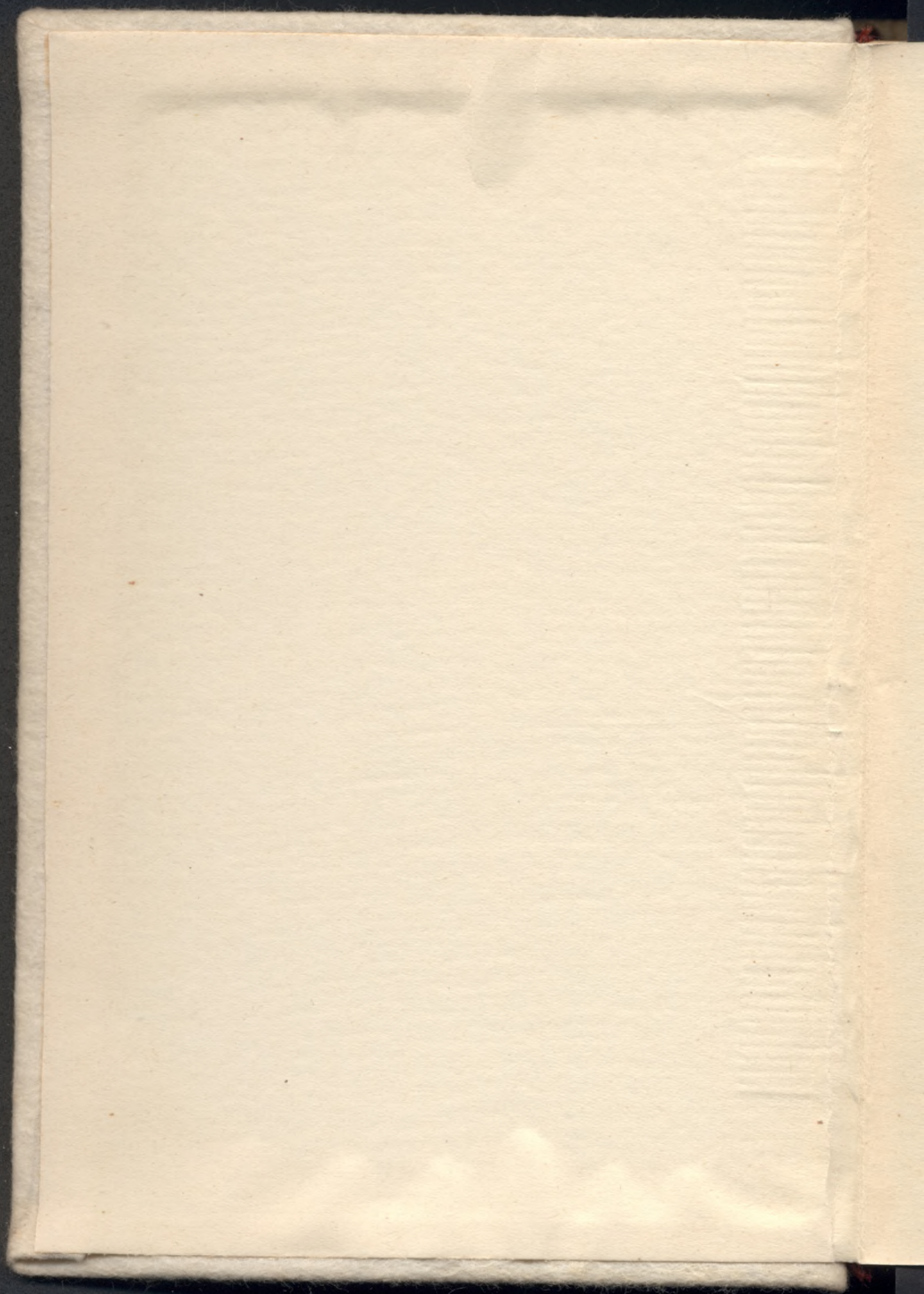

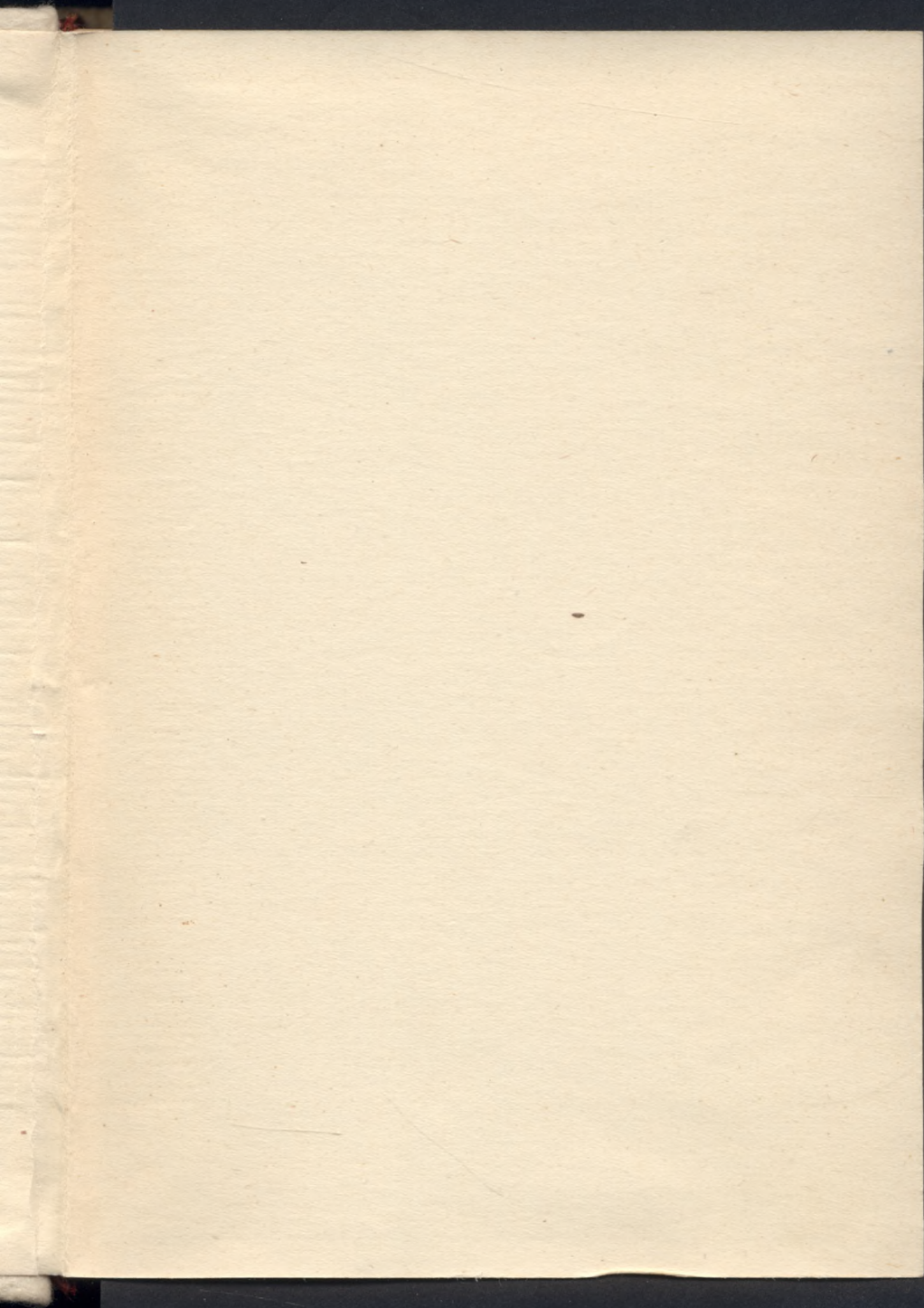
NYIRŐ JÓZSEF

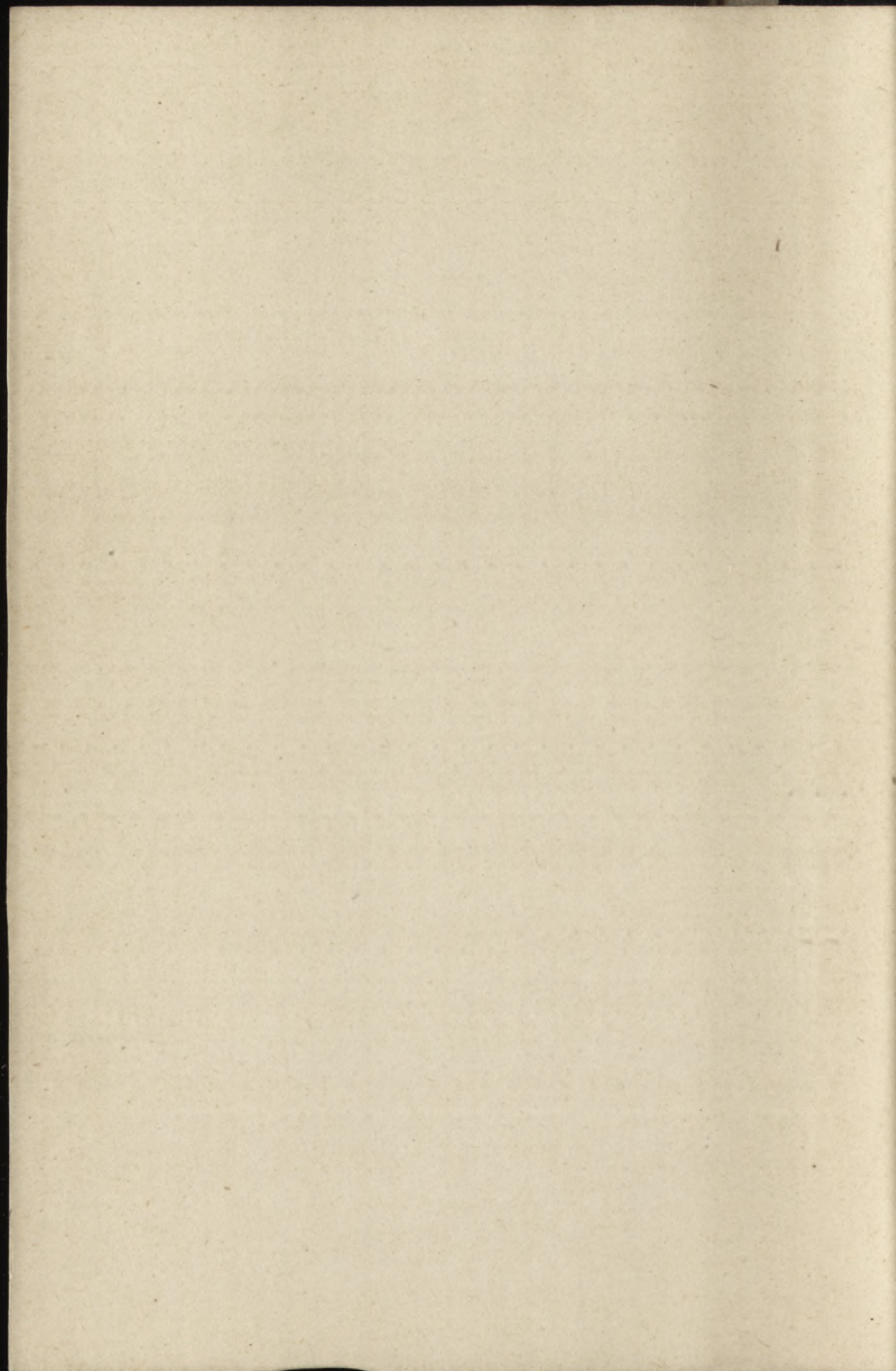
KOPJAFÁK

.....
826.591 OSZK
.....

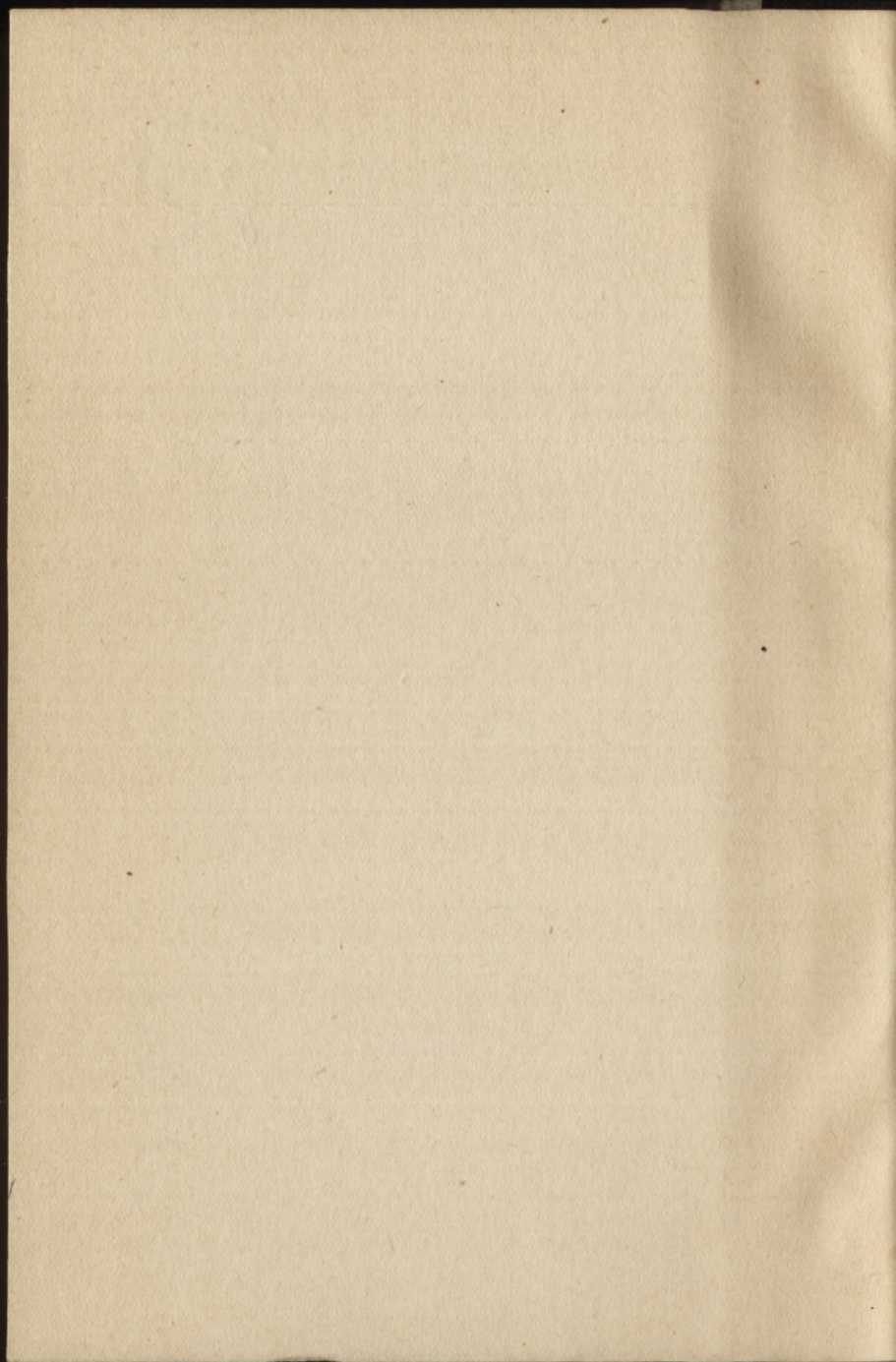

R

N Y I R Ó J Ó Z S E F

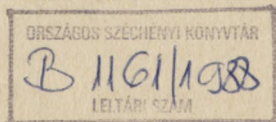
K O P J A F Á K

43-44. ezer

R É V A I

826.591

61710. — Réval nyomda, Budapest.

Régi idők öreg kopjafái alatt alussza álmát az én népem mohos temetőikben vadvirággal takart padmalyos sírokban szép madárszó mellett.

Itt járok közöttük, beszélgetek velük, költögetem őket, mert nem igaz, hogy négy szál hitvány deszkával vége van mindennek. A sorsok nem múlnak el. Minden holttest letett ruha, melybe a gyermek öltözik. A temető a soha ki nem alvó élet álarca csak.

Egy az élet a föld fölött és a föld alatt. Fekete porból piros virág nyílik, eltemetett gyászból új búbanat fakad.

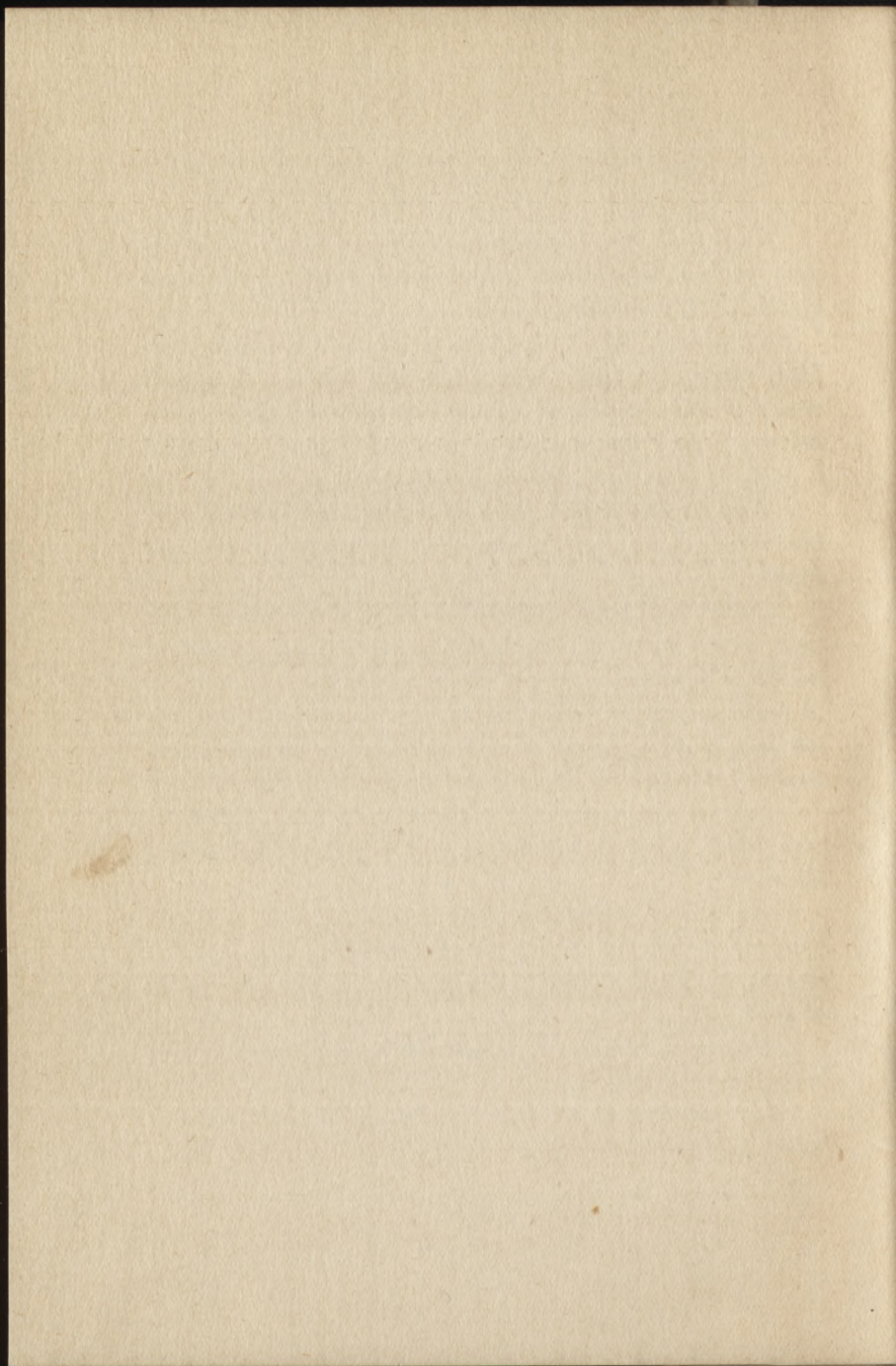
Fölül, alul egyazon féreg őrli az új élet sarát. A süpedt, néma halmok öreg balladáit lenn a kis falvakban tovább is jajgatják. Az eke szarván csak kezet váltottunk. A holddal, nappal, csillagokkal, csudás virágokkal ékesített koporsókkal együtt nem temették el a mi nehéz sorsunkat. A nagy székely ravatal árnyékában élünk.

Semmi sem igaz, csak a temető igaz valóság és nincsen halál, csak átváltozás az élet végtelen körjolyamában.

Az ember mindössze egy fűszál végéről lehullott hangya, a hangya pedig megelevenedett fekete kenyérmorzsa, a kenyérmorzsa pedig porszem, a porszem pedig az örök titok.

Helyemet keresem a temetőikben és olvasom a vén kopjafák történetét.

Így született ez az írás, amely múltó lélekzetvétel a holtak világbirodalmában.

I.

Ez itt szegény pásztoember volt, akivel csoda történt a havason.

*

Megegyeztek a leánnyal, hogy ha megkapja a meddű csordát s egy kicsi pénzt is összekuporíthat, a fárságon egybekelnek. Az öreg Csóré Dávidnak nem volt többet mit szólni. Egyszer azért, mert a leánya veszett meg a legényért, máccor pedig azért, mert a meddűpásztország élhető állás, ha az ember megbecsüli magát. Minden tinó után másfél véka szemes gabona jár s húsz lej bocskor-pénz. Nyalatáskor sem jönnek üres kézzel a gazdák, de ha nem is számítjuk a csipp-csupp kapott avas szalonnát, a deberke fenekéről összevakart pimpós túrót, néhány pakli ötös dohányt; úgyis szépen felmegy a bére. Az igaz, hogy Szentgyörgy naptól első hóig fenn kell ülni a havasokon, de az az üdő is eltelik valahogy s életrevaló ember nem szokott megtetvesedni a tűz mellett.

Ezért számbaadáskor, mikor kicsapta az üszőt, azt mondta a legénynek:

— Osztán úgy ügyelj reá Álózi, hogy ez a Józefáé. Nektek szántam, ha addig meg nem jön az eszetek.

Szép, kétesztendő forma tehén volt. Olyan nyakkal, mint egy bikának. Ritkaszép állású tarka tinó.

A leány sem csesztette el csak úgy istenszámában. Tisztaúj szőrtarisznyát adott. Abba beletette az elemőzsiát s egy ékes szerelmeslevelet. Erről azonban a legény nem tudott, mert nem volt ideje a tarisznýába nyulkálni, már csak azért sem, mivelhogy a nyolcágú selyem-ostort kellett átvennie a szeretőjétől. Tejóságosisten, hogy az milyen ostor volt! A legfájinabb héhölt kenderből fonta, amibe aranselymet vegyített. A csapója vége ismét sárga selyemből készült. Akár a medve szemét is kiverhette vele. A nyakló hímes, iratos nyélbe volt foglalva és dús, veres bojt csüngött róla... Hogy az milyen ostor volt! Valósággal tündökölt a legény vállán. Legalább három-négyszer körül kellett csavarnia a derekán, s a vége mégis vondozódott a porban.

Mejdeme! — bődült rá örömeben a legény a csordára s ott Isten, ember szemeláttára megcsókolta a leányt.

Ettől kezdve kicsit ügyelt a számbavételre. A magyarófa pálcikóra felrótta, kitől hány darabot vett át, de a hagyogátásokra nem sok ügyet vetett. Itt, nálunk a marhát is úgy adják kézre, mint az apró gyermeket, ha rábizzák valakire.

— A szemed, s a tinó te! Gondod legyen rá!

Álózi csak egyetlen pillantást vet rájuk, s attól a pillanattól kezdve névről ismeri valamennyit, s ezer közül is ki tudná választani bármelyiket. Büszkén biztatja az embereket.

— Affelől kied nyugodt lehet.

A házak közt rekedten dördül fel a baromriasztó szó. Mikor a mezőre ér a csorda, a két kutya oldalba fogja, s felveri Vigaszó felé. Az erdőben is együtt tartják, míg hátra nem érnek a havasba, ahol már készen áll

a kalyiba. Jóelőre felhordta, ami az éléshez szükséges. Itt függ a faszegen a puliszkaliszt, maradék szalonna, borítóban túró, s más szájcsaló szegény étel. A sarokban a pásztorüst várja, hogy felállítsák. Megvan minden, ami kell: A frissen köszörült fejsze, szekörce, kézvonó, furú, kacor, s egyéb faragó szerszám. Fekhelye jó tavalji sarjúból van, rajta egy színehagyott, kimustrált cserge, amiért nem kár, ha a tűz itt-ott belekap. Kézügyben van a szurkos kalán is, ha medve törne a csordára. Ennél jobb fegyver ellene nincs is. Az ember belemártja a szurkos felét a tűzbe, s mikor a medve felugrik a barom hátára, csak bele kell vágni az oldalába. Pillanat alatt cserszegni kezd a zsíros szőre, s addig meg sem áll, míg valahol vízbe nem feketik. A farkast a kutyákra bízta. Fogtak azok már akkorát is, mint egy csikó. Ha ráéhezik, kicsi friss húst sem nehéz szerezni, ha az ember magához sírja az őzet, s hurokkal megfogja. Ha már a kormány nem ad engedélyt, úgy segít magán, ahogy tud.

Egyszóval mindenképpen szép az élet, különösen, ha az embernek szeretője is van. Hogy hetekig nincs akivel szót váltson? Nincs affenét! Hát a kutya mire való? Ért az minden szót. Hallomásból tudom, hogy a régi időkből a mi falunkban volt a boldogult Incze Istvánnak egy kutyája. Mikor a háromszéki harcok folytak, Incze — aki akkor jóerőben levő legény volt — egy újságból megmútatta a kutyájának Bem apó arcképit és levelet írt hozzá, hogy: — „Kapitán úrnak jelöntöm alásan, én es bé szeretnék állani a forradalomba.“ — A kutya elvitte a levelet és meg is hozta a választ, amelyben Bem apó azt írta, hogy: — „Édös fiam Istán! Minden dógodat hadd el, s azonnal jere, mert itt reád nagy szükség

van!“ — Hogy elment-e, nem ment-e, azt én nem tudom, mert akkor még nem voltam a világon; de abban bizonyos vagyok, hogy az Álózi két kutyája ebből a fajtából való.

— Csak hévizálok mellettik — szokta mondani maga Álózi is.

Most is, mihelyt a csorda felér a hegygerincre, egyetlen szavára engedik, hogy elszéledjenek az állatok a legelőn, de a szemük állandóan rajta van a jószágon.

Álózi pedig körülnéz és boldogan kinyújtózik.

A friss fű még fázik és reszket az áprilisi szélben. A fenyvesek zúgnak és a setét zúgokban még hó rejtőzik. Bizony még a madarak is borzasok, s a szakadékok, sziklák hideget lehelnek; de már az aljban a fekete rügy bomladozik, s az erdő köze sárgállik a barkától. Alig pár hét múlva tele lesz minden virággal és a duzzadó fák édes nedvet csurgatnak a madarak hátára.

Még azonban jól esik esténként a tűz. Nagy lánggal, egyenesen ver fel és köröskörül vörösre festi a fenyőszálakat, mintha hatalmas templomban nyugtalan csillag lobogna a szentségház előtt. Illatos és fűszeres minden. Érintetlenül és ártatlanul fekszik bölcsőjében a most született tavasz.

A legény még behányja tövissel a borókabokrokból vert karám ajtaját és vacsorafőzéshez lát. A kicsi üstöt megmeríti a patakból és a tűz fölé akasztja. Főzi a pásztorok eledelét, a puliszkát.

Az éjszaka zuhanásszerűleg borul rá a havasra és a jószág fehér feltjét betakarja, de az állatok tovább állanak a tűz fényében, míg egymásután megroggyan térdben a lábuk és csendesen elhevernek a földön.

— Könnyű nektek, mert nincs szeretőtök! — irigyli őket a legény és sóváran elnéz a végeláthatatlan erdők fölött a falu irányában, de csillagnál egyebet nem látni. Az is múltó, kis pislogás az égen, egyetlen könnyecseptől az is kialudnék.

Keserűen akasztja le a leánytól kapott szőrtarisznyát és a tűz mellett lábai közé veszi.

— Nézzük, mit pakolál Józéfa!

Belenyúl és kezébe akad a szerelmes levél. Forgatja jobbra, balra.

— Hát e mi?

A tűz világához búvik és hangosan szillabizálja:

„... *Te töllem el-menél, de ha lácc virágot, elhagyott rózsád jusson az eszedbe; s esment, ha madarka feredik a harmatba, tudd meg, hogy én es bánatkönnyübe' úszok...*“

— Híjj a teremtésit! — üvölt fel Álózi örömeiben, s bolondul bokázni kezd a tűz körül. A puliszkavíz felforrt, s buzog ki az üstöcskéből, a két kutya meredt szemekkel ugatja, de a legény oda se ügyel. Mikor lecsendesedik, ismét a tűzv világba mélyed.

— Lám, jól olvastam-e!...

Az erdő újulása csodálatos volt. Egy éjszaka a rügyek világotni kezdettek és remegve bújtak elő az új levelek. A nappali fényben káprázatok lebegtek a fák között. A sziklák hideg homloka is friss mohot vetett. A nyírfalevele nyugtalankodott a mélységekből feltörő élet áramától. A tinók mindennap új virág fölött bámultak és csak félve merték követni a legelő színes útjait. A füvek zöld és arany habja fénylett fekete szájukon, s térdig sárgák voltak a lábukra ragadt virágportól.

A legény boldogan játszott velük és kacagott, ha dübörgő táncba kezdtek, vagy túlhabzó erejükben csatogó szarvakkal megküzdöttek. A legvadabb a leány üszője volt, de azt is magához édesgette sós kenyérrel, vakargatta a szarvak tövét, mindenképpen kedvezett neki, míg olyan lett, mint a kezes bárány. Az állat mintha megérezte volna a legény szívét, egyetlen szavára hozzá ment és éjszakánként is figyelte a tüzét. Gyönyörű nyugalommal hallgatta beszédét és bógve rázta a fejét, ha elűzte magától. A világon keresztül rontott volna ezért a legényért, aki édes, titkoserejű füvekkel megbabonázta. Nem lehet tudni, hogy az ember ereszkedett-e le az állathoz, vagy az állat emelkedett fel az emberhez; de együtt járták az erdőt, egyformán szakadt róluk a víz, ha esett, egymáshoz bújtak, ha a viharban recsegve egymásra hűltek a kidőlt fák. Egyszerű, királyi lélek volt mindakettő.

Embert csak akkor láttak, mikor átvonultak a havasokon és beereszkedtek az aljba a sónyalatóhoz. Ilyenkor eljött az öreg Csóré Dávid is és alig böffentett két szót a pásztornak, indult is az emberekkel a tinójá-hoz, de a legény kacagva elbődült.

— Hahahó! Viigyázz!

A csorda összezárkózott, s az állatok fenyegetően leszegték a fejüket:

Csóré Dávid nem akart tágítani.

— Szilaj me! Meme! . . . Én vagyok, bolond! . . .
Ne félj no! Jere no!

Az üsző meg se mozdult, csak két öklömnyi szeme lobogott.

— Oda ne menjen, kinek az élete kedves! — figyelmeztette a pásztor, mire az emberek neki estek.

— Te gazember! Mit csináltál velük? Valamit adtál nekik, vagy farkasszőrrel megfüstölted!

A legény jókedvűen ült egy csutakon s odaszólt a Szilajnak.

— Szilaj me! Meme!

A szép állapot engedelmesen jött hozzá. A reggeli harmat még ragyogott megfeszült testén. Csóré Dávid büszkén kacagott.

— Akasztófán száradj meg! Nemcsak a leányomat, a tehenemet is elbolondítottad!

Hazamenet elégedetten tárgyalták, hogy „e má pásztor, a szentyit neki!” és sokszor visszaneztek míg a fehér sereg a hegyoldal felvonult a felhőkig érő fenyők közé, melyek fölött zöld fény csillogott. Végül eltűntek a sziklák mögött, amelyek ott állottak súlyosan, mint Isten trónjának zord lépcsőfokai.

Így éldegéltek csendesesen, éjjel a csillagok alatt, nappal virágalmon fekve. Ha jó hír jött a leányról, füttyült; ha nem jött hír, búsult a legény.

— Hej Szilaj, ha megérhetném, hogy egyszer ő hozzon sőt neked! — sóhajtott az állathoz támaszkodva.

Azt bizony várhatta. A következő nyilatáskor is hiába célozgatott az apjának, hogyhát Józéfa él-e még, mivel tölti az idejét; — a vén tolvaj Csóré csak húnnyorított egyet.

— Tám te es nyalakodni szeretnél. Azzal még várni kell, s akkor es vaj lesz valami belőle, vaj nem.

A legény felherkent.

— Miért?

Az ember nyugalmasan kiköpött a kurta pipa mellől.

— Azt azért édes ecsém, met ahhoz elébb meg kéne hogy gyógyuljon a leán, s hogy meggyógyuljon ahhoz doktor kéne, s a doktornak esment pénz kéne . . . Appedig nincs !

A legény elsápadt.

— A Krisztus kiedet ! . . . Mi baj van no ? Erőst beteg ?

Csóré Dávid olyan igenis-nemis mozdulattal felelt :

— Úgy néz ki, mintha Jézussal készülne menyenyegzőre.

A fiú döbbenet hallgatott. Csóré Dávid izgalom nélkül magyarázott.

— Ahhoz, hogy a szentmártoni doktor feljöjjön, legalább kétszáz lej kéne, s a patika es drága. Indeunde ötszáz léjből kifutná, de annyi pénz az egész faluban nincs . . . No, az Énistenem áldjon meg, s ügyelgess a tinókra . . . Ha valami lessz, hát hírt adunk . . .

Végleg elment a legény kedve. A szép virágos erdő is elszomorodott, s a fű is mintha meggyengült volna. Tőle ezentúl süthetett az áldott nap, csirikolhattak a madarak. Inkább azt szerette, ha a fergeteg sötét haja végigseperte az erdőt. Tehetetlenségében olyan súlyosakat káromkodott, hogy a két kutya behúzott farkkal sompolygott el mellőle.

A leány kedvenc tehenét azonban még jobban szerette. Annak panaszkodót és az állat csendesén kérődzve órákig elhallgatta. Esténként, ha hazatértek a szállásra, százszor elővette az együgyű levelet, de nem merte olvasni. A szíve fájt akkor is, ha a sejőmostorra

nézett. Azt óvta féltékenyen, mert még a jóüdőkben úgy tervezte volt, hogyha Isten a csordával hazasegíti, az elsőt a leány ablaka alatt rittyenti vele.

Éjszakákat töprengett, hogyan tudná megszerezni az ötszáz lejt.

Ilyen kétségbeesésében vetődött fel az átkozott gondolat.

— Embert ölk érte!

FelvicSORított szája úgy maradt, ahogy össze-csikorgatta a fogait. Mingyárt vissza is döbbsent.

— Óh, bódóságos Szűzmárjám hova silyedtem!

A következő pillanatban megint tisztán látta az egész tervet. Tudta, hogy a tulsó hegygerinc mögött húzódik a Moldva felé vezető út. Azon elég gazdag ember jár. Csendes időben idehallszik az autók túlkölése.

— Egy gazdag bojár kiségitene! . . . Oh ne hallgass reám Felségesúristen! — rettent vissza újra.

Hirtelen keresztet is vetett, de a kísértés nem pihent. Előbb a beteg leány képét hozta a képzelete elé, utóbb a halálát is látta. Már-már felugrott, de ismét azt gondolta, hogy fegyver nélkül hiába is menne keresztútállani . . . Viszont ott van a fejsze, s az autót nem volna nehéz megállítani.

— Távoztasd el tőlem a gonoszt Jómennyeyiatyám!

— fohászokodott görcsösen.

Szerencsére a jószág nyugtalankodni kezdett, s a két kutya is elsuhant.

— Semmi baj — győződött meg, de minél közelebb ment, annál nagyobb lett az állatok nyugtalan-sága. Fújtak, a földet kapálták, dühösködtek. Az ebek se engedelmeskedtek.

— A gyilkost látják bennem! — iszonyodott el. Már az jutott eszébe, hogy a selyemostorral felkötí magát az első ágra, de az ördög erre megengedte a hurkot.

— Hátha nem es kéne embert ölni, s úgyes meg lehetne szerezni azt a pénzt! . . .

Mire pittymallott, készen volt a terve és elszántan fogott hozzá, hogy végrehajtsa.

— Az Isten es meg lesz elégedve, s én es — nyugtatta meg a lelkiismeretét.

Meg se várta, hogy kivilágosodjék, álmából verte fel a csordát az ázott kutyákkal együtt. Fogta a fejszét és lihegve hajtotta át az út feletti hegyoldalra. Az éjszaka esett az eső, az erdő nedves volt, az úton sár, ami kedvezett.

— Fájinul csúszik ezen az autó.

A jószágot rábízta a kutyákra, s a patakmedren át-gázolva megkerülte az erdő nyakát. Az út hajlásánál megállott. Dobogó szívvel figyelt. Az erdő csendjét nem zavarta semmi. Ember nem járt a környéken.

Most kiválasztott egy hatalmas szálfát és a tövére emelte a fejszét. Csak az első sújtás volt nehéz . . . Percek mulva a fa recsegve zuhant keresztül az úton. Egyetlen pillantással megállapította, hogy teljesen elzárja a járást. Ismét beugrott a patakba és visszatért a nyájhoz. A fejszét elrejtette, kiállott a hegygerincre és várt.

Nehéz órák teltek el, míg Szereda felől megjelent az első autó. A gép freccsentve vágta a sarat és a fatorlasz előtt megállott. A benneülőök revolvért rántottak, ijedten kémlelték az erdőt, de semmi nem mozgult. A vezető børsapkás úr óvatosan kiszállott, s azt mondta a többinek:

— Nui nimic.

Felháborodva tanácskoztak a ledólt fa körül, de belátták, hogy fejsze nélkül nem mennek semmire. Most meglátták a pásztort. Tülköltek, kiáltoztak, intettek neki.

— Hai, bade, hai!

A legény csendesesen megindult az autó felé. Illedelmesen köszönt is.

— Jó reggelt adjon az Isten! Tán valami baj van?

— Van neked egy fejsze? — törte egyikük a magyar szót.

A legény körüljárta a fát és csóválta a fejét.

— No ezt csúful idedőjtötte a szél.

— Van neked fejsze? — türelmetlenkedett az autós.

— Akkéne biza! Fészi — bölintott ravaszul Álózi.

— Kapsz immediat száz lej, ha hozol fejsze — sürgette a másik.

A legény csak a fejét tekergette.

— Akarsz kétszáz lej? Doua sute de lei? — emelte a honoráriumot az úr.

— Egye fene! — csapott fel a legény, de hirtelen az jutott eszébe, hogy kétszáz lej még nem ötszáz lej, s ha szétródalja a fát, újat kell ledöntenie, míg megkeresi az ötszáz lejt. A ravaszságára is rájöhetnek, s akkor nagy baj lesz.

— Hátha el lehetne hengeríteni.

Kemény karót kerített az erdőben és nekivetette a fatörzsnek. A nehéz teher megmozdult és tovább csúszott. Az urak bámultak. A legény újra nyögött s a fa ismét fordult. Mikor az utolsót emelte, valami megpendült a mellében, mint mikor a húr elszakad a hegedűn.

Szédülve ráült a fatörzsre és érezte, hogy a verejték megfagy a testén. Az autós úr kezébe nyomta a pénzt, románul megveregette a vállát és a gép eltűnt.

— Megerőltettem magamat — makogta a legény és a patakhöz vánszorgott. Hideg vízzel megmosta a homlokát és ivott is belőle. Valahogy elmászott a csordáig és a nedves fűben elnyúlva pihent egész nap.

Két nap múlva Csóré Dávid maga jött a hírrel, hogy a leány betegsége megfordult.

— De nem azért jöttem — mordult fel —, hanem hogy téged szecsckába vágjalak!

— Ingöm ugyanbiza miétt? — kérdezte szomorúan a fiú.

— Tudod te jól, gazember! — felelt sötéten a máskor tréfás ember. — Valld bé, hogy hol történt!... Hol vétköztetek?...

A legény agyában világosság támadt és borús örömmel kiáltott fel.

— Tám csak nem!

— Met igen — füstölgött Dávid bá. — A baj meg van no... Neköm már akkor gyanús volt, mikor Józéfa elájult a templomban.

A legény egészen felújult.

— Egy hónap múlva megkaphatom a félbért s arra megtarthatnók a menyegzőt.

— Meg es kéne! — ismerte bé Csóré Dávid.

— Hát akkor mondja meg Józéfának, hogy mához egy hónapra élve, halva otthon leszek... Addig es kűdöm ezt a kétszáz lejt, hogy legyen mivel venni egyetmást a *kicsinek*...

— A súj a dógotokat ette volna meg! — morgott a látszat kedvéért Dávid bátyám, de a pénztől megbékült. — Anis nénéd úgy jósolja, hogy fiú lesz.

— Fiú?

— Ahhát!... De eltöröm a derekát, ha olyan legény lesz, mint az apja...

A legény úgy elkábult a hírtől, mint a most ébredt virág, amely hirtelen elszédül a föld forgásától.

— Fiú lesz, Szilaj! — újságolta társának, a gyönyörű állatnak.

Pár napig újult erőre kapott, vígan végezte a dolgát. Nagy, homályos lelkét kivilágította az a tudat, hogy fia lesz. Ugyanúgy örvendett, mint az állat a kölykének. Egész magát odaadóan, harcrakész fogakkal, feszült karmokkal.

A lobogása azonban hamar kialudt. Az időjárás esőre fordult, a betegség és eső pedig testvérek. Száraz köhögés vette elő és úgy ugatott be a fák közé, mint egy beteg farkas, mely dől le a négy lábáról. Itt-ott a vér is kifröccsent az ajkára.

— No a keservit! — hökkent meg. — Még rúdra hág a bőröm.

Már csak vonszolta magát a csorda után és sokszor le kellett roskadnia, mintha a fű kötötte volna el a lábát. Húzta az anyaföld. Az állatok is megéreztek a halál ólálkodását. A kutyák lábuk közé csapott farkkal jártak s a Szilaj vadul bögött, de azért hajnalosan harmattól ezüstös homlokkal hozzámment és egész nap nem tágitott mellőle. A félvad legény szeme megtelt könnyel.

— Szilaj! Édes Szilaj! — rebegette kedveskedve.

Néha szemei villództak és sejtelmes alakok repdes-
tek előtte. Tisztán hallotta még a szárnycsattogásukat
is. Máskor úgy látta, hogy földig hajolnak előtte a fák.
A láthatár szélén madarak vonala húzódtott és minden
mozogni kezdett, mintha valami láthatatlan ellenség
elől menekülne.

— A halál elől futnak — találta ki ijedten és dide-
regve látta, hogy a kövek között borzong a patak is.

— Doktor kéne — jutott eszébe, de mindjárt keserűen
le is tett róla. — Nem nekem találták ki a doktorokat.

Valami jóféle fűvel még megtudná urusolni magát,
de a füvek is hallgattak.

— Lesz, ami lesz — nyugodott bele.

Az emberek alig ismertek rá, mikor ismét sónyalatni
hajtotta a csordát.

— Tégöd mi löle, Álózi ?

— Ingöm sömmi.

— Ügyelj te, mert a lábad akad esze ! Hiszen
hálni jár a lélek beléd ! — figyelmeztették.

— A nem a maguk baja ! — harapott vissza a legény.

— Igen, de a beteg pásztor nem pásztor, tudod-e ?

Aztán meghagyogatták, hogy mához két hétre egy
nappal hamarabb hajtsa le a csordát, mert mennek a
somyói búcsúra.

— Hát akkor lesz ? — bámult fel a legény.

— Akkor hát !

A legényt megfogta a gondolat. Hátha a somlyói
csudatévő Szűz Mária rajta is segítene. Más bűnös
embereken is segített. Vittek oda olyan nagy beteget is,
hogy csak egy cérnaszál tartotta az életét s mégis
meggyógyította.

— Reám nem es kéne, hogy kiadja az egész erejét — bízta önmagát. — Neköm az ő szent malasztjának egy morzsácskája es elég volna . . . Hogy ez eddig nem jutott eszembe ! . . . Elmegyek arra a búcsúra ! El én !

Kitalálta, hogy a csorda nem akadály. Az erdő egészen a Kissomlyó nyakáig nyúlik. Addig elsétálnak valahogy. Ott az állatokat ráhagyja a kutyákra, míg a Szűzanyánál eljárja a dolgát.

Napokig ezzel foglalkozott. Néha megtorpant.

— Az igaz, hogy embert akartam ölni, de nem öltem s a drága Jézus még a latornak es megbocsátott. Tán engem sem seprűznek ki, hisz az ember gyarló . . .

Megnyugodott és készült az útra.

— Üres kézzel nem mehetek — ötlött az eszébe. — Valami ajándékot vinni kéne, de mit ?

Szerencsére azt is kitalálta.

— Jézuskának odaadom a sejőmostoromat. Fiúgyermök, hát hogyne örvendene neki — mosolygott kedvesen. — Az anyjának ez tetszeni fog, hogy ilyen nagy örömet szerzek a legénykéjének. De mit vigyek Márjának ?

Futólag arra is gondolt, hogy megfelel a puliszka-lisztjét s a szalonna javából is tarisznyálna, de mindjárt meg is korholta magát az együgyűségért.

— Tám ők affélit esznek !

Nagy fejtörés után rájött, hogy fából kifaragja neki a kicsijézust. Mindjárt el is képzelte, hogy milyen legyen.

— Két arcája, mint két piros alma, a két szeme két szép fekete gyöngy, karocskái fehérek, mint a hab . . .

Addig nézelődött az erdőn, míg az alkalmas fát meg is kapta hozzá. Hamar lecsapta a fészivel s mindjárt

dologhoz is látott. A fájós hátát nekivetette egy istenes fenyőfának. Először kimérte a fadarabon, hogy milyen nagy legyen a Kicsijézus. Erre a penicélussal nagyolni kezdte. Fejet kerekített neki. A testecskéje azután jön. Plajbásza nem volt, hát faszenet hegyezett s kis pontokat tett vele, hol a két szeme, orra, szájacskája lesz . . . Nem is kellett neki rajz. Ahogy a fára ránézett, ott fénylett az ártatlan kisdéd rajta, csak utána kellett menni a késsel . . . Az oktalan állatok is nézték, hogy mivel bibelődik a gazdájuk. El is dicsekedett nekik :

— Szép Jézust faragok s mű es menyünk a búcsúra !

Az idő is felpillantott a drága míveletre. A mély, nagy havas újból fényekben úszott, bárányfelhők legeltek az égen s a madarak örömet kiáltottak a magasból.

Így hát szépen haladt a munka. Nappal alig tette le a kezéből, este pedig keresztet vetett rá, mint az áldott kenyérre szokás, hogy a gonosz el ne rontsa. Külön naptárfát is állított és vigyázva róttá rá a napokat, hogy a búcsú napját valahogy el ne vétse.

Már egészen készen volt a szobrocska, csak éppen a szíve hiányzott.

— Azt nem tudom, kívül tegyem-e, belül tegyem-e — töprengett.

Szentképeken kívül látta s ez megzavarta. Igaz, hogy az ő szíve belül van, de Isten szíve nem állhat úgy, mint a bűnös embereké.

— Méges küjjel teszem, hogy jobban lássák az emberek. — A mellecske közepén megfaragta a finom szívdomborulatot is és Jézuska készen volt. Igaz, hogy együgyű, primitív kis figura lett belőle, de szegény Álózi sohasem faragott többet életiben és ő nem is látta

együgyűnek . . . A két orcája két szép piros alma volt, a két szeme két fekete gyöngy . . . Jézus volt a mindenképpen . . . Jézus. Áldassék szent neve !

Pünkösöd hajnalán a szobrocskát beletette a szőrtarisznyába, a selyemostort dereka köré csavarta és végignézett magán.

— A gúnyám biza gyengecske — csóválta a fejét.
— Nem Márja eleibevaló, de ha más nincs . . . Evvel együtt ez az egy van — tréfálkozott.

A fehér abaposztó harisnya itt-ott kiégett, trágyás is, foltos is, kopott is, a zeke lyukas, az ing biza szennyes, a sapka veres, a bocskor rongyos, a kapca fekete ; de a lelke tiszta s a nyelvén szent imádságok lebegnek.

És mondja valaki, hogy hazudik a nap !

Tiszta fény áradt a havasok fölé, mikor békócsolta a kalyiba ajtaját és Csiksomlyó felé térítette a nyáját.

Két oldalt ment a két kutya megilletődve, alázatosan, mellette a Szilaj tehén.

— Jaj beh szép búcsúalja ! — gyönyörködött a legény göresös pásztorbotra támaszkodva.

A tetőn eszébe jutott, hogy a búcsúramenők énekelni szoktak. A nemes, öreg dalok is megébredtek benne s mihelyt kinyitotta a száját, tudta is őket.

„Szép liliomszál, szüzek virága ! . . .“

Mikor úgy vélte, hogy Máriához eleget énekelt, az ő Szentfiához fordult.

„Jé-e-ézus zarándokságunknak kalauza ! Irgalmazz minékünk !“

Az erdő volt hozzá az orgona. A rengetegből hangok

keltek, halk hajnali melódiák. A fák mélyében orozkodó baljós aggodalmak eltűntek és a róka is kedvesen állott ki barlangja szádába. A madárkák szárnyukkal búcsút intettek, s a fenyves halkan sírt fölötte. A távolban, a falu fölött még ködök hemperegtek, de ők már a magasságok tisztaságában állottak és haladtak a nap alatt. A búcsújáró legény elkáprázva nyekeregte:

„Szép liliomszál... Ki mindenkor értünk úgy virágozál...“

S a selyemostor fénylett az oldalán.

A Nyilénk csúcán mégis pihennie kellett. Mikor leült, abba helybe a fák futni kezdettek mellette és ettől kezdve az erdő futása meg nem állott. A homlokát kigyöngyözte a verejték, teste megdidergett. A mellette álló Szilaj tehén felbődült. Az már érezte a halál közeledését és ő is kénytelen volt rá gondolni. Ott a fűben el is kiáltotta a kérdést:

— Mi a halál?

A halál védekezés az élet ellen.

Nem tudta ilyen szépen megfelelni, de valami efféle érzett és csodálatosan nyugodt volt. Nyomban azonban a rettenet vett erőt rajta.

— Jaj, Márjám, boldogságos édesanyám, ne hagyj!

Futni szeretett volna, de a lábai már nem bírták. Irtózva rántotta elő a kicsi szobrot és az ég felé mutatta.

— Szólj édesanyádnak, lelkem, hogy segíjjen meg!

Születendő kis fiára gondolt és kétségbeesetten unszolta:

— Nem akarhatod, hogy a kicsi testvéred már az anyja méhében árva legyen!

Sikoltva kapott a melléje heveredett állathoz és testével ráborult.

— Szilaj, ne hagyj!

Az állat felemelkedett, az ember pedig szarvaiba kapaszkodva támolygott mellette.

„Szép liliomszál . . .“ — hörögte.

Alig haladtak így egy futamodásnyit, ismét lezuhant a földre. Az üsző nézte, hogy a vézna füvecskék mint reszketnek a beteg lázas imádságától.

— Ó, somojói csudatévő Szűzmárjám, ne hadd a te beteg szógádat! Engedd meg, hogy legalább nevet adhassak a gyermekemnek! . . . Ó, te mennyország ajtaja . . . hajnali szép csillag . . . betegek gyógyítója! . . .

A rosszullet elmúlt, a beteg megenyhült, de többé nem bírt lábbaállni. Most már alkudozni kezdett a szent szűzzel.

— Legalább annyit engedj meg, hogy még eccer láthassam Józefát!

Behúnyta szemeit, s szürke arcán mosoly torzult végig.

— Jozéfa!

Most égető szomjúságot érzett. A harmatot nyalta le a körülvevő füvekről, hogy legalább a nyelve enyhüljön.

Mikor elcsittult, megpróbált felemelkedni, de visszarozkadt. Így jutott eszébe, hogy rákötözi magát a Szilaj szarvaira. Leoldotta derekáról a leánytól kapott selyemostort, hóna alatt áthurkolta, utolsó erőfeszítéssel az állat nyakára mászott és a fényes szarvak tövéhez kötözte magát.

Az állat felugrott.

Még annyi ereje volt, hogy elsuttogja a csillapító

szót: „Szilaj“ és feje csendesen ráhanyatlott az állat homlokára.

A faluban vasvillákkal is alig tudták megállítani a megvadult csordát.

Elől vágatott a Szilaj-tehén. Nyaka, homloka véres volt a rákötözött ember kiomlott véréből, de még élt, mikor levették róla.

A kicsi szobor fejcskéje azonban valahol útközben letörött.

Pedig olyan szép volt! Két orcája két piros alma, a két szeme két fekete gyöngy...

II.

„Itt nyugunnék Márton Áron kánturam, ha itt nyugunnék“ — olvasom a következő fejfán.

*

A furcsa sírvers története azzal kezdődik, hogy a kántorunk eltűnt.

Egyik júniuseleji vasárnap az istentiszteleten még felült az orgonához, de alig kezdette el kedvenc énekét : „Elnémul egyszer énekem, a hír elpattan, jő az éj“ — a köhögés elfojtotta a vén hangot, de a hívek belevágtak az énekbe s neki csak a billentyűk között kellett vájkálnia.

— Már ugatnak bennem a halál kutyái — panaszkodott az orra előtt felütött zsoltáros könyvnek és leküzdve az ingert, elrecsegte az utolsó sort :

„Ezt Jézus tette mind...“

Tovább nem is bírta. Melle mordult, torka böffent és ráhányta vérét a fehér billentyűkre.

Hosszú, száraz ember volt. Az öregségtől már moharakódott a hátára. Púposan, meggömbülve rátámaszkodott az orgonára és nézte a sötét, habos vért.

— Én készen vagyok.

Levánszorgott a kórusról és hazatámolygott. Ott-hon ledült a kanapéra. Halálfeje felmeredt, szemüregéit belepte a sárga penész, a fogak egymásra zárultak, a

koponya varratai tisztán látszottak. Már a sír ólomfénye sugárzott szét róla.

Egy órát nyugodott, azután felkelt. Befogta a rongyszedő, bogos lovat a szekérbe, felmászott a trágyás pokróccal leterített szalmaülésre és odahörögte megrettent családjának.

— Megyek a városba, a doktorhoz. Nyissátok ki a kaput!

Idétlenül, görbén bólogatott az úton a rossz ló fara mögött, melynek inait zöldre piszkolta a nyersen megevett lucerna.

Családja sorsára gondolt. Összeszámolta, hogy mennyi adóssága van a szövetkezetben, a mézárósnál. Tudta, hogy pénz nincs a háznál s az utolsó kenyeret is kölcsön kérték. A ló is leeresztette a fejét.

— Emeled a lámpásodat hé! — rántott egyet rajta.

Nem járt senki az úton. Erdő, mező néptelen volt. A vén kántor lelke elportyázott az erdő zúgásában, a virágos völgyek hullámában, az édes illatok fölött a szellőtől ide-oda lebegtetett pillangókon; de, neki immár gyászt mondott a mező. A távolban már a város látszott. Lehajtotta fejét az országútra és megállította a lovat.

— Hó! Hiszen oda is hiába megyünk. Miafenét adok a doktornak? Nem mondhatom neki, hogy: „Doktor úr vizsgáljon meg s a költségeit tábláztassa be az egészségemre!“... Hát még a patika? Ezért az egész parádéért, amiben felvonulok, nem adnak egy üveg gyomorcseppet.

Megtört szemei aggasztóan hamvadtak és tovább morfondírozott.

— Aztán hátra van még a temetés. Sírásás, korporsó, fejfa, — számígálta — belekerül nehány ezerbe. Tisztességes gúnyám sincs, amiben elvermeljenek. Egy egyházi embert mégsem lehet nyilvánosan akárhogy kihányni a gödörbe. Kölcsön sem kérhetek ruhát valamelyik kollégámtól azzal, hogy visszahozom, csak éppen az Úristen eleibe megyek vele . . . Meghalni még meghalok valahogy, de mi lesz az asszonnyal, öt gyermekkel? . . . Csak a temetés ne volna!

Válaszolni nem tudtak a réten ölelkező virágok, csak mosolyogva emelték feléje arccskájukat Isten ekeföldjén. Újabb köhögési inger vette elő, de ráütött a mellére keserűen:

— Tarts ki vén fujtató legalább halálig!

Váratlanul támadt a mentő gondolat. Minek orvos, patika, temetés, ha már úgylis meg kell halnia? Egszerűen elbújdosik, hogy senki se akadjon rá. A pénz legalább megmarad a családjának.

Szinte vígan fordította vissza a lovát.

Megkönnyebbülése kitartott hazáig. Aggódva futott szembe a felesége.

— Mit rendelete a doktor?

Még tréfált is a vén kántor, hogy megnyugtassa.

— Nekem semmit, neked fiatalabb férjet.

Csak mikor az asszony kiment a szobából, akkor sápadt el ismét. Az erőltetett jókedv eltűnt, az öreg szíven felfakadtak a fájdalom rügyei és megkezdette búcsúzását a kietlen otthontól, rideg bútoroktól. Leült az ezelőtt ötven esztendővel préparándaista korában szerzett félig néma, rozoga harmóniumhoz és elkezdette játszani, eldúdolta utolsó dalát:

„Már elhagylak drága szállásom,
Nehéz nekem tőled való válásom . . .“

Újabb rosszullet fogta el, de nem hagyta abba az éneklést. Agya mintha megzavarodott volna, egyik énekből a másikba csapott és végül átszellemülten a kilencvenedik zsoltárba kezdett. Egész lelkét beleöntötte a szárnyaló, hatalmas énekbe.

„Tebenned biztunk eleitől fogva, Uram, Téged tartottunk hajlékunknak . . .“

Már hangja se volt, csak ajka pötyögött, de ő úgy hallotta, hogy ezrek éneklik a fenséges himnuszt és a sokasággal a föld ég felé emelkedik. A lassan beboruló értelem tébolyodottan repdesett és összecserélte a verssorokat, de az erőlködéstől verejtékezve tovább énekelt, mert úgy érezte, hogy a vak ürbe zuhanna vissza, ha abbahagyná. Mikor a halálhoz ért a dal, zokogva zengette a mulandóságról:

„Mint a zöld füvecske a mezőben . . . Reggel virágzik, este megszárad . . . Napja életünknek menten elmúlik oly hirtelenséggel, Mint a mondott szót elragadja a szél . . .“

Ez volt a szellemi haldoklás. A dallam megszakadt, mint a megölt lélekzet és a bomladozó agy szeszélye szerint táncoltak az ujjak a hangszeren, míg remegve lesiklottak a billentyűkről.

A teste nem tudott, de lelke tovább énekelt, tovább tombolt a dal az örök megnyugvás magaslatai felé, mintha galamb volna, mely a földet pusztító viharon átvág.

A belső megnyugvás gyorsan szertefoszlott. Szédülő feje előrebillent és meglátta lábai előtt megásott sírját.

Visszaborzadt, de igyekezett kenetes szavakkal megnyugtatni magát.

„*A sztr az Ūr ágya . . . fogságom lejár . . . fogadj el sötétség !*“

Az ajtó mögött reszkető felesége nem bírta tovább hallgatni. Dideregve lopózkodott melléje.

— Feküdjél le lelkem !

A félig kimúlt emberek göggyével ütötte fel fejét.

— Te vagy ? Jó, hogy itt vagy. Látni akarom a gyermekeket.

Szipogva sompolyogtak be a nélkülözésektől fejletlen, gyengén ruházott gyermekek. Apjuk vonagló arccal hosszan elnézte és sóhajtván megintette őket.

— Én itt hagylak, de ti jók legyetek ! Anyátokat ne kesergessétek !

Ősztövér karjait széles gesztussal felnyújtotta az égre s prédikációsán végrendelkezett.

— Egyebet nem hagyhatok, de nektek hagyom az Istent. Ő megteríti nektek ezt a keserű földet. Ha megteremtett, tartson is el ! Tőlem ne várjatok semmit, mert én nektek csak bajt, nyomorúságot, éhezést, megaláztatást, adósságot, igazságtalanságot hagyhatnék !... Most pedig takarodjatok a szemem elől, mert megasad a szívem, ha rátok nézek !

Megtántorodott és rázuhant a kanapéra. Ott feküdt késő délutánig. Némi erőt gyűjtött és felkelt. Élt, de a halál már kikészítette. Arca behorpadt, járomesontjai kiültek, szeméialja feketére perzselődött, a hosszú köröm megsárgult szikár ujjain és dőlt belőle az utolsó lehellet.

Itt volt az utolsó pillanat, meg kellett valósítania

szándékát. Minden lelkierejét összegyűjtötte, vette a kampós pálcáját, de tervét nem merte feleségének bevallani.

— Megyek az asztalozhoz — lihegte fehéren — s koporsót méretek. Megcsináltatom az utolsó gúnyámat.

— Az Istenért, feküdjék le! — sikoltott az aszszony, de a vén kántor keményen intett.

— Senki utánam ne merjen jönni.

Lépésről-lépésre erősödött. Utolsó áldozatának nagy érzése hevítette.

— Maradjon kenyérre a temetési költség.

És ment meghalni, örökre elrejtőzni a székely rengetegben.

Nem látta senki, mikor a falu végén letért az Olt partjára és a bokrok között eltűnt, mint egy fekete lidérc.

Az erdő alatt elbotlott az ösvényen és hiába erőlködött, nem bírt talpraállani. Kínosan, négykézláb, félremászott a víz partjára. Kezeire támaszkodva nehezen felült és mégegyszer szembe nézett a lenyugvó nappal. Piros hab fénylett a szája szélén.

A test elgyengülésével kétségek és bánat lepte meg. Elhatározása megingott. Fájdalmas vágy járta át, hogy otthon pihenhessen az öreg nyoszolyában, övéinek puha simogatásában, vigasztaló szó közt, amiben ők sem hisznek.

Egyetlen ujját sem bírta mozgatni. A teljes tehetlenség rászakadt.

— Hiábavaló volt minden — gondolta leverten.
— Holnap itt kapják meg a meredt testemet. Korábban

kellott volna elindulnom. Vén számár létemre elérzékenykedtem a drága időt.

Végül is belefásult mindenbe és apatikusan nézte a nap fényében ragyogó vizet.

Hirtelen felfigyelt. Valami bámulatos változást vett észre az Olton, az egész környéken.

A haldokló szemek utolsó szivárványjátéka volt ez. Az emberi szem, mielőtt végleg lecsukódnék, a színek gyönyörű játékát játssza végig s a haldokló kántor mosolyogva feledkezett bele.

Egyszerre kísérteties tűz terült el a vizen, mely fenéig átvilágította a folyót. Aranykövek feküdtek benne és a halak lángból voltak. A vörös derengés ráhullott a behajló fákra, bokrokra, amelyek meggyulladva messzi világítottak. A halászok ijedten kapkodták ki hálójukat, amelyekről folyékony tűz permetezett alá. A partokból kimosott fagyókerek labirintusában rejtelmes fénytánc járta. A komor szirtfalak most világítottak, mintha a szikla mosolyogna. És a tűz élt, falánkul terjedt...

A vén kántor szeme rossz ruhájára tévedt. Az is ragyogott, mintha bíborrá lett volna a rongy. Félénken körülnézett. Fűvek, fák, növények reszkettek a pazar cikázásban, átömlött rajtuk a rejtelmes fény és hallhatólag megcsendültek, mikor az alig kelő szellő egymáshoz érintette. A mágikus sugarak fellöveltek az égig, vörös fátyollá szövődtek, mely mint arany szemfedő borította be a világot. A vén kántornak a Táborhegy transzfigurációja jutott eszébe és ujjongva kiáltott fel:

— Ezt Jézus tette mind!

Bizony, Jézus tette, ki íme neki adta a világot hálából, hogy negyven esztendeig Őt szolgálta szegény sors-

ban, béketűréssel, alázattal és áldozattal. Megjutalmazta ezt az öreg szolgát, fénnel avatta fiává, hogy az örök élet részese legyen, ki életében élnetetlen volt és vére hullásával adózott a becsületnek. Már nem volt halál-szín az orcája, hanem szép és ifjú. Az ősz haj szőke és forró lett a fején, a rothadt, öreg esztendő: eltűntek, homloka boldog kábulatban zsongott és friss vér szárguldott végig a testén. A halálnak még a gondolata is eltávozott.

Újultan ugrott fel és elindult. Csak homályosan érezte, hogy nem a lábai viszik, hanem átlebeg a mezőn, be a sűrű erdőkebe. A vörös fény még tart. Az ágkarok között meztelenül lépdél végig, a száraz arany-falevelek csörögnek. A csillagmohok szikráznak és az erdőzugok titkokat kínálnak. Önkívületében azt sem tudta, hol jár.

Most szemei hirtelen kínosat rándulnak, a titokteljes fény megváltozik és új ígézet borul a tájra.

A mohára veti magát a vén kántor és liheg a belső boldogságtól. Sokszázesztendő fák gyertyái égnek fölötte s a nagy székely ravatalt díszíteni kezdi a Teremtő. Szivárványszínű hullámvás verí át a bokrok sűrűjét, fák koronáját, melyekről kék folyondárok csüngnek alá csodálkozó virágkelyhekkal rakottan. Különös növények és levélarabeszek színhalmaza tornyosul mindenütt. Fehér, kék, zöld, lila, ezüst, vörös, smaragd és ki tudná hány szín keveredik szédülő tekintete előtt.

— Nem, nem lehet, hogy ez a világ vakká és éjszakkává nyomorodjék! — jósolja a hátán fekvő a vén haladók. — Nem igaz, hogy háború volt. Nem igaz, hogy elnyomott népek vannak, árvák, özvegyek, rokkantak, szegények, éhezők és kétségbeesettek, egymás életére

acesarkodók, gyűlölködők, fajpusztítók, egymásra fogat fenő tömegek, emberiségárulók, életealacsonyítók, hazugsággal hatalmasok, — verje a fogához a koporsójukat az ördög! Nem igaz az a sok aljasság, bűn, nyomor, pusztulás, gazság, mely a Krisztus hátához szegzi a keresztet! . . . Álom, rossz álom az egész, melynek el kell tűnnie egy frissen nyílt virágoeska égi fényességénél . . .

Az elmerengő ember megpihent. A halál előtti nyugalom ereszkedett rá és élvezte. Nem fájt semmije. Könnyű lett teste, lelke. Csak a színek csodás játéka halványult el, lassan fakult, távolodott, majd hirtelen megszakadt. Minden a régi szürkeségbe és piszokba süllyedt vissza. Végül az utolsó fénypont is elhamvadt. A halál öklével szemei közé vágott és örökre kioltotta.

A testével pillanatok alatt végzett.

A vén kántor felnyögött, kettőt-hármat rúgott az erdei avaron, becsmérőleg lefittyentette ajkát, grimaszt vágott a világnak és a nélkül, hogy észrevette volna, meghalt.

Utolsó elzuhanására a vadak fogcsikorgatva menekültek a hetedik határba.

Családja aggodalmak közt várta haza. Mikor este sem jött, keresésére indultak és éjfél körül vetődtek haza. Sírva virrasztották végig az éjszakát, minden apró neszre felrettenve, de a vén kántor már aludt . . .

Reggel a falu is keresésére indult. Frissen sült kenyeret vetettek az Oltba. Ahol a kenyér alámerül, ott kell lennie a holttestnek, mintha a halott ember nyúlna fel a mélyből a sokszor nélkülözött kenyér után, hogy hóna alá csapva, magával vigye hosszú útjára. A kenyér

lebegett a habokon, apró halak úszkálták körül, hozzá kapkodtak, örvények megforgatták, de sehol el nem merült, mint a szent test, mely megdicsőült. A csáklás halászok is hiába kotorták végig a vizet.

Egy másik csoport az erdőket cserkészte végig. A kétségbeesett gyermekek minden bokorba bekiáltottak:

— Édesapám! Hol van?

Az emberek is kiáltoztak.

— Szóljon mán kántoruram!

A vén halott ki tudja melyik fa tövében dermedezett.

Ugyanúgy hajszolták a halottat, mint a vadászaton a vadat. Fejszefokkal megkongatták a fák oldalát, de a halott nem bukkant elő álmosan szédelegve a fák között.

Végül megszokták a tragédiát és tréfálkoztak felette.

— Biztosan vaddisznóval túratta meg a sírját.

— A farkasok megfurustokolták.

— Beállott remetének — kacagott a harmadik — s valahol a medvével együtt szedi a málnát.

Estére a hajtók hazatarodtak.

Másnap már csak a felesége és gyermekei keresték.

Harmadnap ők is csak siratták.

Negyednapra dolguk után láttak.

Egy hét múlva bizonyos elismeréssel emlegették eltűnését.

— No, a szépen elleve!

Egy hónap múlva az özvegy kántornéhoz beállított a fejfafaragó Pajtis, vállán egy festett kopjafával.

— Ezt a kántor úr sírjára hoztam.

— Jól tudja, hogy nincs szegény uramnak sírja — sötétedett el az asszony.

— Nincs, de lesz! — ült le kínálatlanul Pajtis. — Má megbeszéltem a pappal is. Vasárnap lesz a temetés. Ha a teste nincs is meg, temetés nélkül mégse hagyassuk.

— Jól mondja, Pajtis — egyezett bele az özvegy.

— Én jól! — búcsúzott a faragó. — Hát osztán vasárnap.

— Vasárnap — bólintott az asszony.

Úgy is lőn.

Vasárnap összegyűlt a nép a kántori ház udvarán. Egy fekete posztóval leterített asztalon feküdt a főtülvaló kopjafa.

Az özvegy és az árvák az ősi, pogány sírjel mellé állottak. Az emberek levették a kalapjukat és nézték, mintha a fa volna a halott.

Az is volt.

Olyan szépen feküdt a ravatalon, mint egy csillagos, képrovásos, drága, ősi virág. Az ezerötszázestendős nagy székely halott került a nyújtóztató padra...

Végül megfogták a kopjafát és a kántor képiben kivitték a temetőbe.

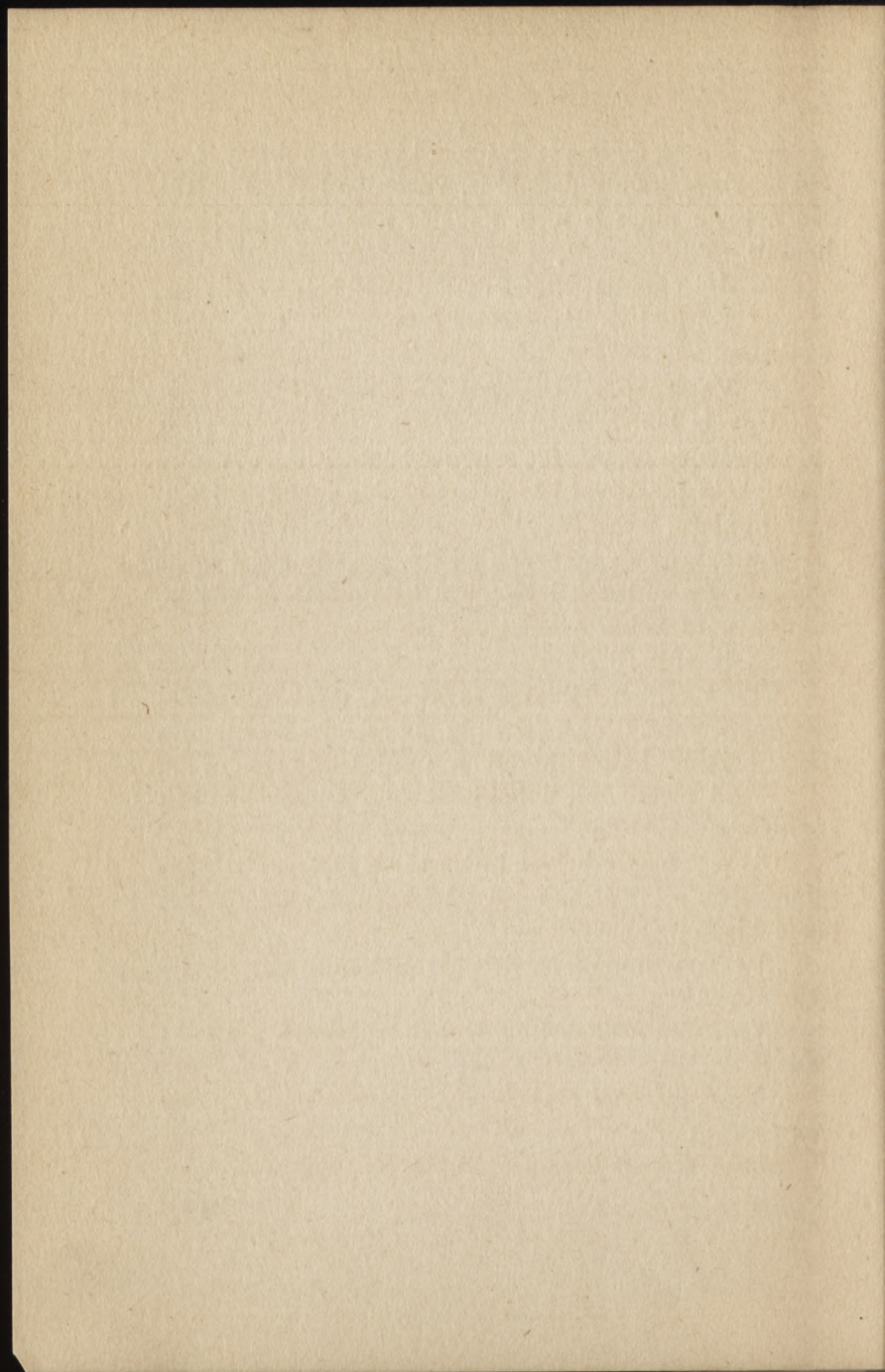
Ott egy magos helyen beszúrták a földbe, a talpára rászegezték a táblát az együgyű felirással, ahogy Pajtis uram kieszelte:

„Itt nyugunnék Márton Áron kánturam, ha itt nyugunnék.“

Búcsúzóul elénekelték a halott kántor kedvenc dalát:

„Majd szétomol e porhüvely, mikor, vagy hol, még nem tudom...“

Aztán szépen hazamentek.

III.

Alig egy lépés a következő sír.

„Itt nyuguszik Ugrai Nőrinc és hű élettársa Pétő Bori . . .“

*

A felírás helytelen, mert elsőnek Bori néném halt meg.

Hajnalra kissé megkönnyebbült és odaszólt az urának, ki a puliszkát főzte a tűzhelyen.

— Én ma meghalok.

Vén Ugrai Lőrinc ráhagyta.

— Úgy nezem én es . . .

A borona-kalyiba körül az erdő ébredezett. Bó harmat fénylett a fák koronáján, a völgyek hajlatán elterülő virágos világon. Az előmlő első napfényre csillogó tisztasággal ragyogott fel az élet. Az öreg erdópásztor megfurustokolt és rendbeszedte a házat. Az asszony ágyához odakészítette az ételt és vizet.

— Itt van, ha mégis ennél valamit, amíg én odaleszek.

— Hova megy? — kérdezte az asszony.

— Burukolóba takarni.

Természetesnek találja, hogy a halál órájában magára hagyja az ura. Rosszul sem esik, mikor látja, hogy feltarisnyál és készülődik. Szinte kedvesen szól:

— El sem búcsúzik, Nőrinc ?

Az ember előbb oldalára ölti a tarisznyát és csak azután lép az ágyhoz.

— Hát Isten áldjon meg, Bori !

A haldoklóból feltör a könny, hiába küzd ellene. Ugrai Nőrinc bá megilletődve, de mosolyogva nézi.

— Osztán nagyon ne siess, hogy érjelek utol.

Az asszony felrémül. Megérti, mi rejlik a tréfaszó mögött és dideregve hebegi :

— Tán csak nem !

— Én osztán igen ! — erősködik az ember. — Miért maradjak itt egyedül, nálad nélkül ?

Kínos öröm fut át az asszonyon. Nagy, hatalmas szó, amit az ura mondott és olyan szép, hogy el se lehet hinni.

— Megtenné ? — motyogja könnyektől reszketve.

— Utánam jönne ?

— Ha mondom ! — dörmögi az ember.

Tiszta megfontolással már régen elhatározta, hogy ha meghal az asszony, ő se marad tovább. Eleget kínlódott az életben, s most már nincs kiért, nincs miért. A hivatalt is megúnta, télben, nyárban az erdőt-mezőt bújni, folytonosan csak a másét őrizni. Csak még ezt a pár villa szénát szedi össze Burukolóban, hogy ne maradjon szerteséjjel ; aztán a többit lássa más.

Pillanatig sem jutott eszébe, hogy az asszony mellett kellene maradnia a halál órájában. Megdöbbenő természetességgel búcsúztak egymástól.

— Segéljen az Isten, hogy könnyen túl lehess rajta !

— Isten hallgassa meg ! — pihegte az asszony és

komoran nézett utána. Csak mikor az ura a villátgereblyét vállára vette, kiáltott utána.

— Jól zárjon be ajtót, ablakot; nehogy valami a testömnek essék, míg maga odalesz!

Nőrinc bá szót fogad és többé hátra se nézve neki-vág az ösvénynek és csakhamar eltűnik a fák között.

A háztól nem messzi, az aljban kaszálgat a fiatal Antal Dénes. Neki meghagyogatja, hogy néha nézegen be haldokló feleségéhez és tüstént megy is tovább.

Mire a harmat nagyjából felszárad, ő is a szénához ér és dologhoz lát. Lassan, tempósan elteríti a mereklyéket vastag rendekbe, s utána letelepszik a vackorfa alá. Jó takaró-idő van. Szellő se rezdül, az ég felhőtlen, nyugodt. A fűszálak láthatólag zsugorodnak össze a nap sugarai alatt.

Dél körül megforgatja a rendeket, s éppen ebédhez készülődik, mikor az erdei ösvényen feltűnik a halálhírt hozó legény. Tisztában van vele a vén Ugrai, hogy miért hagyta ott a kaszát, de nyugodtan bevárja és egyetlen szóval sem siet elébe a legénynek, aki szintén úgy viselkedik, mintha csak pár szóra állott volna meg.

— Hát szárad-e a széna, Nőrinc bá?

— Süti az áldott nap — feleli a vén ember. —

S te mi jóban jársz?

— Én éppen kiedhez jöttem.

— Tán nem Bori nénéd küdött?

— Ő többet nem küld senkit sehova.

— Miért, te?

— Mert meghót!

— No! — hökken meg mégis az öreg.

Kicsit elsápad, majd leteszi fővegét lassan maga

mellé a földre. Ez az imádság a halott üdvösségiért. Hallgatnak. Később Nőrinc bá előveszi a kostökököt, dohányt kapar a pipába és rágyujt. Elnéz a mező fölött, köpik és azt mondja :

— No szegény Bori !

— Elég rosszkor találja kiedet — társalog a legény.

— Mit csináljunk ? — nyugszik meg Nőrinc bá.

Újból mind a ketten hallgatnak, aztán a legény távozik.

— Vigasztalást kívánok !

— Köszönöm a fáradságodat ! — rebben meg az öreg. — Én is megszógálom.

— Nincs mit ! — mondja a legény, de Nőrinc bá nem is hallja, csak nézi az ezüst színben fénylő, illatos szénát. Az is halott élet, s az egész mező köröskörül egy nagy ravatal, amely fölött a megölt növények színes lelkei sírnak, imbolyognak. Régtől tudja, hiszen sokszor megügyelte, hogy a fű is éppen úgy hal meg, mint az ember. Mikor a kasza levágja, lázas, forró lesz az ő teste is és éppen olyan fehér hab jelenik meg a seb peremén, mint a hörgő ember szája szélén. Éppen úgy kínozza a halál azt is, mint bennünket és éppen olyan fájdalmi vannak a mezei virágnak is, mint nekünk, míg lelke kiszakad a fínom, kis testéből.

Feláll Nőrinc bá, hogy összeszedje a szénát. Ezt a munkát is úgy végzi, mint a temetési szertartást. Áhítattal veszi villájára a könnyű virágtesteket és óvatosan rakja egymásra, míg elkészül a boglya, egyik a másik után. A nap lassan lehalad s az árnyékok megnyúlnak. Olyanok a magas, hegyes boglyák, mintha ősi pogány síremlékek sorakoznának az erdő alatt, a völgy hajlatá-

ban. A tücskök a közeledő estre köröskörül sírni kezdenek, mintha gyászhegedűk kara kísérné a föld mélyéből az ártatlan füvecske temetését.

Vén Ugrai Nőrinc elkészült a munkával és hazakészülődik. A korondi korszóból a zöld pázsitra csurgatja a maradék vizet, vállára veszi a szerszámokat, még egyszer — utoljára az életben — körülnéz és Istennek számbaadja a termést.

— Osztán viselj gondot rea !

Csak lassan tud hazafelé baktatni. Hiába. Hetvenen felül van és fáradt is.

Setéségben ér haza.

Otthon elébb helyére teszi a szerszámokat, gondosan körülnéz az életen és csak azután lép be. Úgy köszön, mint ötven esztendeig mindennap.

— Jóestét Bori !

A halott nem fogadja. Tátott szájjal, felhúzott térdekkal, az utolsó kínok ziláltságával fekszik az ágyon a fal melletti szögletben. Nőrinc bá kicsit nézi, majd leül az asztalhoz és éppen úgy beszámol a munkájáról, mintha élne.

— A Burukolóval készen vagyok. Lesz rajta három istenes terű széna.

Elgondolkodik, majd hirtelen, minden átmenet nélkül bekiált a szobába :

— A lelked úgy-e itt van még, Bori ?

Mindjárt válaszol is rá.

— Itt hát ! Hol volna egyebütt ?

Hogy nem látja, az nem tesz semmit. Abban sincs semmi különös, hogy a teste merev, hideg, halott. Meggyújtja a lámpát, kézbe veszi és körülnézi vele a testet.

— Bori ez így es, úgy es! Ahhoz kicsi legén a halál, hogy ezön változtasson!

Bori hát, a kedves, jó „vénasszon“, akivel békességben letöltöttek ötven esztendő. Hálásan állapítja meg:

— Nem sokat változtatott rajta a halál!

Ugyanazok a ráncos kezek, elfogyott, szelid arc, behorpadt, fekete száj, fehér haj és elapadt szemek. A testi kínok is elmúltak és most végtelen nyugalom árad róla.

Utólag felköti az állát és megpróbálja lezárni a szemeket, a piros csergét megigazítja rajta. Mire elkészül, eszébe jut, hogy virrasztani is kell a halottat és nincs ital a háznál. Két óra alatt még megjárhatja a kocsmát. Sietve pénzt, üveget vesz elő, féllágra húzza a lámpát és szinte dicsekedve mondja a halottnak:

— Ne félj, lelkem, mert ami dukál, azt én nem húzom meg tőled.

A faluban több embernek megmondja, hogy „virrasztás lesz“ és siet vissza az itallal a hegyek közé.

Otthon az asztalt leteríti fehér abrosszal. Kirakja a kenyeret, s a pohárákat az üvegek mellé. A ládafiából előkeresi a zsoltároskönyvet is, — hogy aki akar — imádkozhassék, énekelgethessen belőle. Így várja a virrasztókat, de az óra elüti a kilencet, a tizet és nem jön senki.

— Amíg fejnek, vacsoráznak, és ideérnek, sok üdő kell — vigasztalja magát és vár türelmesen.

Későbbben kimegy az udvarra és elnéz a falu felé, de sehol sem látja a kézilámpást imbolyogni. A falu már lecsendesedett, az idelátszó házak során elaludt minden fény.

— Úgy látszik, nem jön senki! — panaszojja a halottnak.

A halottas ágyból furcsa igézet száll szét a szobában. Öreg Ugrai Lőrinc megborzong. Csak most ébred a tudatára, hogy milyen egyedül van a világban, milyen elhagyott és fölösleges. A következő pillanatban harag tölti el és ráüt az asztalra.

— Egyedül es megtartom a virrasztást!

Leül az asztal mellé, kitölt egy nagyobbacska pohár pálinkát és a halott felé billenti.

— Nyúgodjál békességben!

Piros meleg járja át, szinte szikráznak a belei és egészen felújulva dicséri az asszonyt.

— E jó volt.

Eszébe jut, hogy most imádkoznia kellene és komolyan hozzá is készül. Maga elé húzza a nagybetűs könyvet és bekönyököl a lámpa alá.

— Hát lássuk!

Keményen a könyvrenyomott nagyujjával ébresztetni kezdi a betűket és nehézkesen sillabizálja:

„*Teün-dér vi-lág, tö-led búcsút vöt-tem . . .*“

Mérgeesen horkan fel:

— Tündér a tűzlangot! Elég mocskos világ! . . . Ez nem nekedvaló imádság, Bori!

Más verset üt fel és újra neki gyürkőzik:

„*Her-va-tag az öröm-vi-rág és az vi-lág fáj-da-lomal van te-le . . .*“

— E már más! — derült fel Lőrinc bá. — Ez nem csúfolkodik a szegény emberrel. Ide hallgass, Bori! — int az ágy felé és belefeledkezik a gyászversezetbe. Olyan barátságosan imádkozik, mintha az Öregisten

ott ülne szemben vele a lőcslábú asztalnál a pálinkás üveg mellett és vele beszélgetne! A természetfölöttitől nem borzadzik, akárminek hívják. De miért is? Mert meghalt az asszony? Nincs azon semmi csudálkozni való. Öreg volt már, eljött az ideje, hogy földdel takarózzék.

Újból hozzálép és nézi. A cserge alól csak a halott feje látszik ki. Az arcból a szemek, sötét, szőrös orrlyukak, fogatlan száj úgy ütköznek elé feketén, mintha egy rücskös, sárga bőrdarabra öt valószínűtlen, szagos pecsétet cseppentettek volna. Az egész halottas kép groteszk játékszernek hat, mely mellett elálmosodott a gyermek; de azért az ura megdicséri, mintha a halálhoz akarná férjhez adni.

— Ritka jó fehérnép volt. A föld alatt is megfelelő. Mélyet húz az üvegből s tovább beszélget.

— A Kustajon van egy igyenös, hibátlan magfa, az jó volna körösztfának a fejünkhöz.

Egy kevéssé elszomorodik, hogy meg kell halnia neki is, de ekkor az ablak megkoccan. Bolond éjjeli pilangó zümmög tompán rajta és át akar törni az üvegen a fényhez. Különben csendes az éjszaka. Egyszerre valami huppan a ház előtt. Biztosan mókus esett le álmában a fáról. Jóízűen felkacag rá a vén ember.

— Emlékszel-e, Bori, hogy a magyarót, amit száradni kiterítettél volt, mind elhordták a mult ősszel a híjból? Sokat mérgeledtél miatta... Ezután már nem mérgeledöl...

A világosság gyengülni kezd a szobában. A lámpa szomorodott el. Kifogyott a petróleum. Nőrinec bá megrázza, de már üszkös a bél is.

— Elfelejtetted gázt tölteni bele. Szerencsére az ember setétben es megkapja a száját.

Elfújja a lámpát és nyúl az üveg után.

— Mintha ez a pálinka setétben jobb volna.

A derengő fényben a pálinkázó ember szemei vörösen révedeznek. A részegség első boldogsága átjárja, könnyelmű, tarka képek támadnak agyában és minden megszépül. Már nem érzi a nyomort, bajokat, szegénységet, elhagyatottságot. Orcája átforrósodik és legényes jókedve kerekedik. Máskor ilyen állapotban táncrea kényszergette az asszonyt, de most nem lehet, mert meghalt.

— Várhattál volna te es avval a halállal! — korholja szeliden, de mindjárt fel is tartja az ujját és a régen elfeledett szerelmes kedvvel a halott asszony felé csavarja a fejét. Eszébe jutott a nótája. Azt el kell énekelnie még egyszer, mielőtt ő is végleg eltávozik. A reszketeg, száraz hang mindjárt fel is csendül:

„Ne mőnj rózsám a tarlóra, gyenge vagy még a sarlóra . . .“

A holttest a sarokban valószínűtlenül nagy lesz, mintha felült volna a vackán, hogy hallgassa.

„ . . . S hajel vágod kis kezedet, ki sőt nekőm lágy kinyeret . . .“

Abbizony ki sőt neki lágy kenyeret?

Sűrűsödik az éccaka. A virrasztó ember szeme be-
bekoppan, de erőt vesz magán és felegyenesedik. Itt az ideje, hogy az asszonynak tett ígéretét beváltsa.

De még egyszer megnézi a világot. Kitarja az ajtót és megáll a küszöbön. Könnyű, bizonytalan alakja elmosódik, mintha a visszassemmisülés nagy folyamata menne végbe rajta és maga is csak egy darab éjszaka

volna. Penészből, hidegből, pár reves csontból hirtelen összehabart szegény vénember ő, kinek feje fölött kietlen lelkek jajgatnak. Mégegyszer elnézte a nagy bujdosót, a holdat, melynek tükrében a pásztor kapcáját készül felteríteni az arany bokorra. Látta, hogy a távolban, hol a végtelenbe görbül az ég, a fák között csillagok bújkálnak s a völgyekben most ébred a szellő. Mégegyszer mindent összegyűjt a szemeiben és olyan mozdulattal megy be a szobába, mint akinek már nincs mit keresnie ezen a világon.

Mégis egy kicsit meghül a szíve, mikor leakasztja a puskát a falról. Az erdőpásztor fegyvere. Régi, egyszövű, előltöltő szerszám. Gondosan megvizsgálja és leteszi az asztalra.

Még mindig nem érzi a nagy elszakadást. A megdöbbenés, félelem, az elválás keserősége, a kimúlt test eltorzulása nem ijeszti. A sír rémei távol vannak a lelkétől. Csak azt érzi, hogy fáradt, halálosan kimerült és aludnia kell sokáig, örökkön . . .

Félig álomban hozzákezd a vetkőzéshez. Lehúzza a rossz bakancsot, az égett foltos harisnyát, kabátot, lájbit és ingben-gatyában megáll az ágy előtt, melyben a halott pihen. Kezében a fegyver.

— Adsz-e egy kis helyet, Bori? — mondja fájdalommal tréfával.

És sötét nyugalommal felfekszik a halott mellé. Ugyanúgy, ahogy ötven esztendeig mindennap megtette. A holttest hideg érintését nem érzi. Olyan szépnek látja viaszfehér arcát, mint eddig s a szürke férgékké görbült ujjak is a régié. Bori ez, az ő felesége. Most is csak olyan valóság, mint régen.

A megszokott mozdulattal húzza magára a csergét, majd fölötte két fekete öklét összekulcsolva elmondja a százesztendőös imádságot.

„Énistenem ! Őrözz meg tüztől, víztől, égi háborútól, gonosz ember szándékától, hirtelen haláltól ! . . .“

Az álom íze fészkelődik szájában, ráncos szempillái aláereszkednek. Pillanatig nem lehet tudni, hogy melyik az élő és melyik a halott.

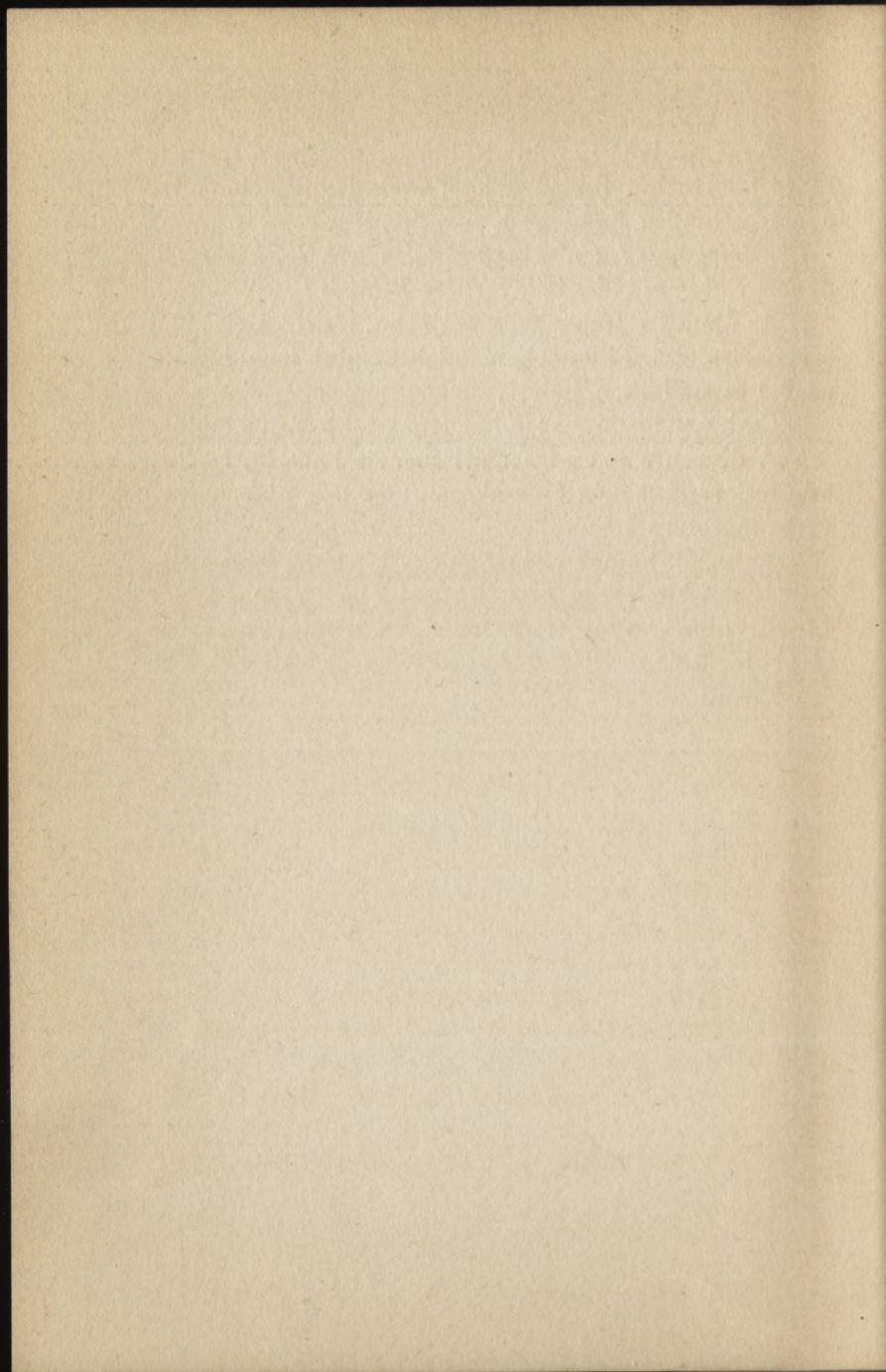
Csak egy bizonyos : a halottnak jobb ezen a földön.

A dörrenés a cserge alatt nem is hallszik, csak a vén test rándul meg erőszakosan s az ősz, gyér bajusz véres mosolyra húzódik.

Az erdők komor világában egy kis féreg sorsa belehullott a végtelenség örök némaságába.

Kívül már a fák teteje fehéredik, a völgyekre ezüst fátyol terül és a világ fölé reszket az új élet.

Virrad . . .

IV.

A halállaltréfálkozó Ika Bálint fiának a sírja a szomszédjuk. Már nem is igen emlegetik a zord történetet, pedig annakidején hét falut is bejárt a híre.

*

Ika Bálint ezelőtt ötven esztendővel vetődött hozzánk Kápolnásfaluból. Apja halála után egy szőrös hegyilő s egy terű cólos deszka maradt rá.

— Még abból es magával vitt az öreg egy koporsóra valót — szokta panasolni.

A maradékkal nekiindult szerencsét próbálni. Áthajtott a Hargitán, végigszundította a hosszú utat a rossz kóber alatt s egy szép nyári vasárnap délután bevándorolt a falunkba. Itt aztán földhöz ütötte magát a lova és kirúgta magából az életet. Mire Ika Bálint ráeszmélt, hogy mi történt, már fel is puffadt. A kapuk előtt ünneplő székelyek tréfálkozva vették körül.

— Te biztosan zabot adtál neki — csóválta álnokul egyik a fejét — s örömben meghasada a szíve.

— Fényképeztesd le te, — kacagott a másik — nehogy magja vesszen!

Ifjú, testes, magas legény volt még ekkor Ika Bálint. Szép, piroszsinóros fehér harisnya feszült a tagjain, új zekéje volt s fürtös, virágos sapkája hasibárányból.

— Én má most kicsinájjak? — tátotta a száját tehetetlenül.

— Társulj valamelyik számarral itt a cigányok között! — gúnyolták. — Kutya Tamásnak éppen egy hozzávaló szamara volna.

— Ne ajánlja kied a falamiáját! — vágott vissza a legény.

— Úgy látom ecsém, — torlódott a legény elé a megsértett ember — te időnek előtte a halállal tréfálkozol.

Az utolsó pillanatban azonban odaugrott a Vékony János leánya s megfogta a legény kezét.

— Maga jójjön nálunk, éfilegén, édösapám megsegíti!

A legény előbb meglepődve belenézett a leány szemébe, jókedvűen felkurjantott, átölelte a kemény, ropogós fehérnépet, másik kezével a szekér rúdja után kapott s olyan könnyen húzta maga után, mintha játékszekeket döcögtetne.

Ettől az időtől kezdve ragadt rajta a gúnynev: *halállal tréfálkozó*. Valami veszedelem íze volt a szónak, az is beleborzongott, aki kimondotta, csak a legény büszkélkedett vele. Erős, fiatal, féktelen volt, törött a csont a markában.

— Medvetejet szopott a havasokban — gúnyolták az erejét is, ha „mútatott“ valamit.

Idegen, jövevény maradt, de hogy feleségül vette a leányt, megszokták. Mikor pedig a vén, beteges Vékony Jánost is deszka közé szegezték, ő lett a gazda a háznál. Dolgozott éjjel-nappal és szerencséje is volt. Marhákat hizlalt s azokkal bellérkedett.

— Ha veres szakállad volna, elmehetnél zsidónak — mondották elismerőleg még az irígyei is.

A jólétben testes, kiteljesedett ember lett. Olyan kemény négy fiat nevelt, mint négy bikaborjú. Vagyona, pénze volt, jó felesége, négy erős fia; szóval ahogy mondani szokás — alaposan rálépett az ördög farkára. Mikor az erdővásároknál is beütött a nagy haszon, ő maga dicsekedett.

— Most mán én es aszondom, hogy csak teréfálok a halállal.

— Azzal pedig nem szerencsés tréfálni — figyelmeztették, de Ika Bálint már kevélyen azt mesélte, hogy fogadták Bukarestben a miniszteriumban.

— Az elnök urat keresném, — állítok be.

— A miniszterelnök urat?

— Őt hát!

— Ki maga, bácsi? — fitymálódik az egyik.

— Én halállaltréfálkozó Ika Bálint vagyok, tudják-e!

Az urak csak esszenéztek.

— E nem akarki!

Az emberek szegényebbje elhitte, hogy csak komázik még a kormánnyal is s a gúnynev még félelmetesebb szint kapott. Még a hitetlen Vida bá is csak fél-szájjal merte megkérdezni:

— Hát tudnak azok magyarul?

— Tanólgatnak — intette le Ika Bálint s a következő pillanatban arról társalgott, hogy: „Nem hejeslöm, mit az urak csenálnak Genfben! Megmondtam én még a préfektus úrnak es, mikor az utolsó erdővásárnál társultunk, hogy miért vónék én küssebbség? Tám küssebb gagya kell nekem, mint a préfektus úrnak?”

— Nagy kutya maga Ika bácsi! — üsmerte el a préfektus es.

— Tiszta igaz! — hagyják rá jóleső érzéssel az emberek s Ika Bálint paraszti göggel fokozza a hatást.

— Az erdőügyben es elvágtam a száját. Megmondtam ápertén, hogy addig ne szóljon bele a dógomba, míg nem tudja, hogy meddig szőrös a fa.

Kirobban a jókedv. Jól esik, amit mond.

És Ika Bálint napról-napra vígabb, féktelenebb. Az értelmesebbek elhúzódnak tőle.

— Vesztét érzi.

Várják babonás bizonyossággal, hogy mikor éri utól az elkerülhetetlen végzet. Ösztönösen érzik, hogy jön. Apró jelei is mutatkoznak. Ökre beteg lesz, dolgai kezdenek nem sikerülni. Titkolt kárörömtől csillannak fel a szemek. Maga Ika Bálint is tudja, hogy „valami lesz“. Megremeg bele, de küzd ellene és figyel. Izgatott és kíváncsi. Már szeretne megküzdeni az ismeretlen veszedelemmel és ahogy a sötét varázs megejti, szinte kéjt érez tőle. A bizonytalanság lassan, elviselhetetlenül súlyosodik rá és megkönnyebbül az első pillanatokban, mikor meghozzák a hírt, hogy legnagyobb fia szerencsétlenül járt. Megemelt egy feldőlt szénásszekeret és megszakadt.

— Él? — hördül fel.

— Még él.

Előbb a lovakat akarta főbe verni, amelyek felfordították, majd a reménységbe kapaszkodott, hogy még megmenti a fiát.

Az ágy törött le alatta, olyan keményen küzdött a legény, de mégis csak örökre el kellett nyújtóznia.

Csak mikor az orvos a kezét mosta s az anya harmadszor sikoltott fel — akkor hitte el Ika Bálint, hogy meghalt a fia. Ült egy faszéken és meredten bámult. Felesége, fiai idegenül mozogtak körülötte. Jött a halálbíró, hogy a halottkémi jelentést kitöltse. Mosolyogva mutatott rá a hullára.

— E má halott, mi ? Ezen van mit emeljen a halál.

— Ne tréfálj a halállal ! — szörnyülködött a halálbíró.

Bambán nézett rá Ika Bálint.

— Mit beszélsz ? Hogy én tréfálkozok a halállal.

Én . . . Hát persze ! Hiszen én a halállaltréfálkozó vagyok.

Megrázkódott és kétségbeesetten felordított.

— Segítség !

A halálbíró borzadva újságolta el a faluban.

— Meghibádozott az értelme.

Jól eltalálták a nevét. Megkapta a rettenetes bélyegget. Már hitt benne és átélte. Szemeiből sugárzott ki a rettenetes eljegyzés. Aki sohasem látta, az is tudta róla.

A temetésre készülés alatt csak ödöngött, lábatlanokodott, vagy kiment az uccára és bölcselkedett az embereknek.

— Tulajdonképpen az egész élet csak tréfálkozás a halállal . . . Ha én Istennek volnék, egyszerre elpusztítanék minden embert és csak virágot teremtenék. Azt én...

Derűs, piros arca megnyúlt és megfeketedett. Az egész ember megrendült. Csak a testével nem bírt a belső pusztulás. Egész nap tekergett étlen-szomjan, este pedig befeküdt a lovak jászlába. Alig virradt azonban, bement a házba és megrázta a halott fiút.

— Pali hé! Te Pali! Kelj fel, mert menni kell kaszálni!

Se az asszony, se a fiai, se más nem merte neki megmondani, hogy ne bántsa a halottat.

— A teremtésedet! Te ugyan jól elaludtál!

A temetés is nyomott, véstsejtő volt. Feketéllett a nagy udvar a sok embertől. Az asszony rokonsága felsereglett és körülállotta a kiterített legényt. Ika Bálint egyideig csendesen viselkedett, de egyszercsak megremegett és félni kezdett. Érezte, hogy senkije, semmije sincs, egyedül van, mint a kitaszított, mint mikor először megérkezett a deszkás szekéren a faluba. Mintha a családjához se volna semmi köze. Fiai moreosak, gorombák és fojtottan káromkodnak a fülébe, hogy egyhelyben tartsák a ravatal fejénél. A tömeg, különösen az asszonyok, őt nézik és a beteljesült titkos kívánság borzalmával súgdossák.

— No, ezt szépen visszatréfálta a halál!

A következő pillanatban a szertartás köti le a figyelmet. Kálvinista falu, Ika Bálint az egyetlen katólikus benne. Szokatlan a ceremónia, ahogy az asperzóriumról hull rájuk a szentelt víz, a pap körülfüstöli a koporsót és megzendül az idegennyelvű haláldal: „Circumdede-runt me gemitus mortis . . .“ Nem értik, de érzik, hogy a halál sóhajt és a világ fájdalmai rázzák bilincseiket. Ika Bálint is elmerül benne, ráeszmél a halálra és tudja, hogy mindjárt hóna alá kapja a fiát és elkacag vele. Az egyházfnak kell a szertartás végén megérintenie.

— Állj hátrább Bálint, mert vinni kéne a halottat! Az ember felrezzen. Látja is, hogy két ember emeli

a koporsófedelelet, az asztalos pedig a szegek hegyét nyálazza. Rekedten felordít :

— Hált !

Mindenki visszadöbben. Ika Bálint odaugrik a ravatalhoz, hirtelen rántással felmarkolja a holttestet és vadul lángoló szemei elé tartja az elferdülten vi-gyorgó arcot.

— Hát mégis itt hagysz, Pali !

A test hidegen, szagosan mered vissza. Az apa mégegyszer átveri kétségbeesett, őrült nézésével, majd fogsíkdóítva úgy vágja vissza a koporsóba, hogy széttörik alatta a szentmihálylova.

— No ha elmécc, eridj !

Hárman, négyen is megragadják. Erre magához tér.

— Mit csináltam — rebegi. — Megölém a fiamat ! Úgy-e én öltem meg ?

Alig sikerül megnyugtadni.

A temetőben már csendesen viselkedik. Most újra a régi, gőgös nagygazda.

— A torra szüvesen látok mindenkit !

A gyásznép azonban észrevétlenül tűnik el mellőle. Senkisémmel nem maradni. Borzadtak tőle és kiközösítették maguk közül.

Hiába terítették fel a gazdag tort. Az idő telt, besötétedett, de senkisémmel nem jött. Még a hozzátartozói is elmaradtak. Ika Bálint megértette, mi történt. Büszkesége fellázadt, rettenetes düh fojtogatta.

— Így es jó ! Csinálok én olyan tort, amilyent még nem látott ez a koszos falú !

Tudta, hogy minden lépését lesik és gazul örven-

deznak megaláztatásának. Mikor látta, hogy a segítők asszonyok is hazaszökdösnek, bement a sütőházba, kitepte a ruhafőző nagy üstöt és letette az udvar közepébe. Felesége remegett.

— Mit csinál, Bálint ?

— Tort !

Leszedte a plattenről az elkészített ételeket és fazekastól, lábasostól beleverte az üstbe. Erre eloldotta a láncos kutyákat és rászabadította a párolgó ételtömegré.

— Torozatok ! Úgyes különbek vagytok az emberek között !

Fiai s a szomszédok sápadtan nézték a vad jelenséget. Arról tanácskoztak, hogy meg kellene kötözni, mert még fel találja gyujtani a falut, vagy gyilkolni fog. Át is szóltak a kerítés fölött.

— Ne kisirtsd az Istent, Bálind ! — de a neki-dühödött ember csak a hasas kutyákat bízta :

— Ugassátok szépen, hogy az Isten nyugtassa a fiamot !

A borjúnagyságú ebek marakodva sűrögtek, forogtak az üst körül, ropogtatták a csontokat, habzott a szájuk. A Halállaltréfálkozó hajadonfővel állott köztük a holdvilágban, beléjük rúgott és tajtékos szájjal kacagott.

— Nyaljátok ki utolsó cseppig !

Sűrű vére száguldott, örülete fokozódott. Végül felragadta a favágó tőkéről a fejszét és agyba-főbe verte a kutyákat.

— Most már nyugodjatok tiük es békességben !

Még sokáig állott a véres dögök fölött sötét ábrázattal, melyen egymást érték a sötét indulatok. A setéségekben nem lehetett látni, sír-e, káromkodik-e. Éjfél

körül aztán hátratántorodott az istállóba és leheveredett a lovak jászlába.

Reggel félig meg volt ősülve, de azért keményen állott meg az ajtóban.

— Gyuri, Feri, Álózi!

A fiúk helyett csak az asszony vánszorgott elő gyászöltözetben, álmatlanul, könnyektől ázottan, kétségbeesetten.

— Ne hívja őket! Nincsenek itthon!

— Hol vannak?

— Elmentek az éjjel.

— Hova mentek?

— A nagy világba... A szégyen miatt, amit maga csenált... Aszonták, hogy ők többet ebben a faluban nem állhatnak meg ember előtt.

— Nem-e?

— Nem.

Ika Bálint megtántorodott. Tűz örölte csontjait.

— S te mért nem búdostál velik?

Az asszony csendesen sirdogált.

— Még elmehetek én es! Akár alá, akár fel nekem es!

A férfi kifordult a kapun. Büszke tartással végigment a falun és betért a községházába.

— No jedző úr! Én esment halottat jelöntök.

A jegyző megdöbbenve ugrott fel.

— Csak nem! Ki halt meg újból?

— A három fiam.

— Lehetetlen! Nem volt azoknak semmi bajuk!

— Nincs azoknak most se, csak elbúdostak...

Itthagytak. Itt a bitangok! — csikorgatta a fogait.

— És most mit akar? — kérdezte a jegyző.

— Végre rendelkezni akarok!

A jegyző nem mert ellenkezni. Enyhén próbálta lebeszélni, de Ika Bálint hajthatatlan maradt.

— Írja csak jedző úr! . . . Én, Ika Bálind, hűtös tanuk előtt minden künn- s bennvaló vagyonomat Kutya Tamásra, a helybeli cigánra hagyom. Ezért ő köteles neköm adni a szamarát a hozzávaló taligával együtt . . .

— Miért csinálja ezt, Ika bátyám?

A halállaltréfálkozó komolyan válaszolt:

— Mikor én ebbe a faluba jöttem, valaki azt a tanácsot adta, hogy társuljak a Kutya Tamás szamarával, mert a halállaltréfálkozóhoz az illik . . . Írja hát a tekintetes úr! Ne fájjon a feje miattam!

Félóra mulva belépett a korcsmaajtón s rávágott a kecskelábú asztalra.

— Bort ide!

Egyfolytában ivott egész nap és egész éjszaka. Egy-egy bátrabb ember, asszony megpróbálta észretériteni.

— Mit csinálsz, Bálint?

A részeg ember sötéten kacagott.

— A halállal tréfálkozok.

Muzsikát hozatott s a cigánynak megállás nélkül kellett húznia a nótát.

Másnap délben maga mögé állította őket, hazament, befogta a négy ökrét, a szarvukra rákötötte a négy fia képét és úgy hajtott végig a falun muzsikaszó mellett, sírva, káromkodva.

Ettől kezdve többé nem volt józan.

Az irigyelt, virágzó élet ledült, az egykor félelmes ember lassan falubolondja lett. Borba fojtott mindent.

Megkezdte utolsó nagy tréfáját a halállal, de vasszervezete bírta. Az emberek megszokták, számba se vették. A birtok gazdát cserélt, az asszony is ágyinak esett. Hiába küldötték haza, most sem mozdult a bor mellől.

— Az ő baja!

Mikor felgyógyult, a fiai magukhoz vették az asszonyt.

— Itt hagyott az asszony, Bálind! — újságolták.

Az összeomlott ember csak nehezen értette meg, hogy mi történt.

Egyszer aztán ő is leszédült a padról és félholtan vitték haza. Hetekig kínlódott az orvos vele, míg ismét talpra tette.

— Most aztán igazán ne tréfálkozzék többet a halállal! — figyelmeztette jóindulatúlag.

A végzetes szótól újból feltámadt egész tragédiája.

— Igaz! Hiszen én a halállal tréfálkozó vagyok!

Megint a rettenetes szó hatalmába került és megadta magát. Szelíd, csendes ember lett. Nem ivott és nem beszélt, csak gondolkodott. Megpróbált dolgozni, de többé nem volt áldás a kezén. A baj és szerencsétlenség egymást érte. Az utolsó napokban már kegyelemből vetettek egy falat ételt a szomszédok. A házat is elárverezték és ki kellett költöznie.

Ika Bálint nem ellenkezett. Végzete beteljesedett. Árván, elhagyottan, egyedül állott a világban és az egész nagy világból nem volt egy darabka föld sem az övé. Bár annyi se, mire a könnye ráhulljon. A halállal-tréfálkozó népnek utolsó fia volt, akinek se Istene, se hazája. Halálra ítéltetett. A kétségbeesésben még egy végső, nagy gondolata támadt.

Megvárta az estét, míg a falu lecsendesedik. Zajtalanul, félve, lopózva összerakta a könnyű rozoga szekeret, amelyen ötven évvel ezelőtt a faluba jött. Felvetett rá egy ócska lapátot és kihúzta a temetőbe. A némán nyugvó hantok között megkereste a fia sírját és melléje állította a szekeret.

— Úristen segélj meg! — és belevágta az ásót a földbe.

— Nohát!

Öreg inait nekifeszítette és elindult. Nagy ereje romjainak utolsó maradékával húzta, vont a szekeret az országúton. Izmai megdermedtek, hátán csurgott a verejték, szemei vérbeborultak, de nem nyugodott. A falvak elmaradtak, sehol meg nem állott.

Félholtan vánszorgott be a városba. A piacon leterítette szakadt kabátját a földre, kitett rá három-négymaréknyi sírhantot, az őrültek riadtságával körülnézett és belekiáltott a piac zajába:

— Fődet vegyenek emberek! Jó erdélyi fődet...

Az emberek megállottak, majd kacagva tovább mentek.

És senkisé sem sejtette, hogy egy nép utolsó, nagy halállaltréfálkozása válik valóra a szerencsétlen őrült rettenetes cselekedete által...

V.

Esténként kiszokott jönni a temetőbe Szándoki, a cigány s elszokott klánétázgatni a fia sírja mellett, ki a télen halt meg.

Már harmadik napja dühöngött a hóvihár. Míg az ember a szomszédba ment, befagyott a szája. Este nyolc órára már elcsendesedett a falu s csak a farkasok álmodoztak az Olt jegén szaladgálva a meleg vérről. Színes, ízes, kéjes ital lehet az ilyenkor!

Úgy fertájtízkor jött először Szándoki, a cigányunk, hogy istál egy „betegségmérőt“.

— A miafene Gyuri?

— Amivel mérik a lázat.

— Hát ki beteg?

A cigány megrázkódik.

— A legénkém, Mihájka.

— A nem lehet, Gyuri. Pár nappal ezelőtt láttam csicsonkázni az úton.

— Nagy baja van — reszket a cigány.

— No itt a lázmérő.

— Aztán, ha az Isten éltet, lemuzsikálom, amiért ideadták.

— Nem veszünk össze, Gyuri!

Találgatjuk, hogy mi baja lehet a fiúnak. Elsajnálgatjuk a feleséggel, aztán megfeledkezünk róla. Még egy órácskát elszórakozunk s éppen lefeküdni

készülünk, mikor ismét visszadörömböl Gyuri. A konyha közepén megáll és felzokog.

— Nem használt!

Látjuk rajta, hogy a gyermek meghalt. Az asszonyomnak tele lesz a szeme könnyel. Magam is küzdök az elérzékenyedéssel.

— Vigasztalódjék Gyuri! — biztatom. — Jól járt ebben a mai világban!

A cigány tovább tétovázik. Valami baja van még.

— A betegségmérő... — nyögi ki végre.

— Talán eltörött?

— Nem a — rázza a fejét. — Csak mi nem merjük kivenni.

— Miért?

A cigány fekete arca eliszonyodik.

— A halál! A halál megfogta... Nem ereszti... Próbáltuk kivenni, de szorítja.

Mindjárt tudom, hogy az utolsó görcs, az utolsó lehellet rettenetes rándulása merevítette hozzá a hőmérőt a holttesthez.

— Tessék átjönni! — sürget a cigány. — Csak pár lépés.

Feleségem ijedten suttogja.

— Ne menjen!

— Miért ne mennék?

A cigány esdődik.

— Engedje el a tekintetes asszony. Nem kell félni.

Az a szegény gyermek már nem csinál semmit... Oh, ha látná, milyen szépen fekszik!

Tényleg a halál békessége van már a kis házban. Elernyedt, fáradt minden benne. A szétbontott hajú,

szép cigányasszony az ágy lábára borulva siratozza kis halottját, ki olyan, mint egy kedves, élettelen csokoládéfigura :

„Bémeszelem a házamat sóstéjjel — kesereg az anya — s meggyászolom én fiamat nagy kedvvel . . .“

A kis testből kiálló hőmérő ezüst hegye ragyog csak a szomorú lámpafényben. Óvatos mozdulattal magamhoz veszem és a lámpához tartom. Gyuri s az asszony feszülten várakoznak.

— Mit mutat istálom ? — rebegi a cigányasszony.

Ránézek s a szemem megrebben. Önkéntelen gondolatom támad. A lámpához intem mindakettőt, rámutatok a hőmérőre.

— Látják ezt a piros vonalat itt ?

Csak intenek.

— No, — magyarázom — ezen a piros vonalon alul van a földi élet, azon felül a túlvilági élet.

— A mennyország ! — sóhajtja az asszony.

— Az ! — helyesli az ura is.

— Jól tudják — feleltem. — Ez az ezüstszínű folyadék benne az emberi lélek. Ha a piros vonalon alul van, az azt jelenti, hogy a lélek még a földön jár ; a vörös stráfon felül már az égbe igyekszik.

A cigány félénken mutatóujját a halott felé nyújtja. Nem meri még kimondani a nevét.

— Ő most vajjon hol van ?

— Úgy teszek, mintha figyelmesen a lázmérőt nézném ott, ahol az élet megtörését mutatja.

— Még itt van ! — súgom sejtelmesen, hogy vigasztaljam. — A lelke még itt lebeg valahol.

— Oh, tudtam én azt! — újjong fel dallamosan az asszony.

Gyuri is megbékül.

Szegény cigánytestvéreim!

Hisznek és megnyugszanak. Szentül meg vannak győződve, hogy a lélek láthatatlan aranyszárnya itt repdes, verdes az arcuk körül és puha érintéssel cirógatja, mint a napfény. Érzik és szinte látják is titkos ide-odavillanását. A kis holttest is lassan átalakul, kisímül. Alig észrevehető mosoly dereng rajta. Az apró, rizskása-fogak fehér sövénye világol, s a szem fehérje kiles a csukott pillák alól. Olyan ez az öt-hatéves drága purdé, mintha elalvás előtt még az ágyban édesanyjával huncutkodnék.

A kis asszony oda is támolyog és megérinti, de mindjárt fel is sikolt.

— Csak a testecskéje ne volna hideg!

A pillanatnyi álom szétfoszlik és a nő újra visszasüllyed a kétségbeesésbe. Hirtelen lerázom a hőmérőt és rászólok a búsongó anyára.

— Nono!

— Csak azért sírok, — reszket fel a hangja, — hogy mikor kért, nem adtam neki vizet, de féltem, olyan nagy forrósága volt.

Alig nyugtatom meg, a férfi keseredik el.

— Jaj, mikor kért, nem muzsikáltam neki!... Szakadjon le minden újjam, miért is nem tudtam megtenni neki!

— Ezen még lehet segíteni — nyugtatom meg. — Mikor szépen felravatalozzák, vegye a klánétáját, üljön oda a fejéhez és fujja el neki a legszebb nótáit.

— Vajjon úgy tegyek? Fogja hallani?

— Természetesen! — áztatom, hogy jót tegyek
vele.

Azzal már készülődöm is. Pár jótanácsot adok.
Az asszony az ajtónál visszatart.

— Mútassa meg még egyszer istálom!

— Mit?

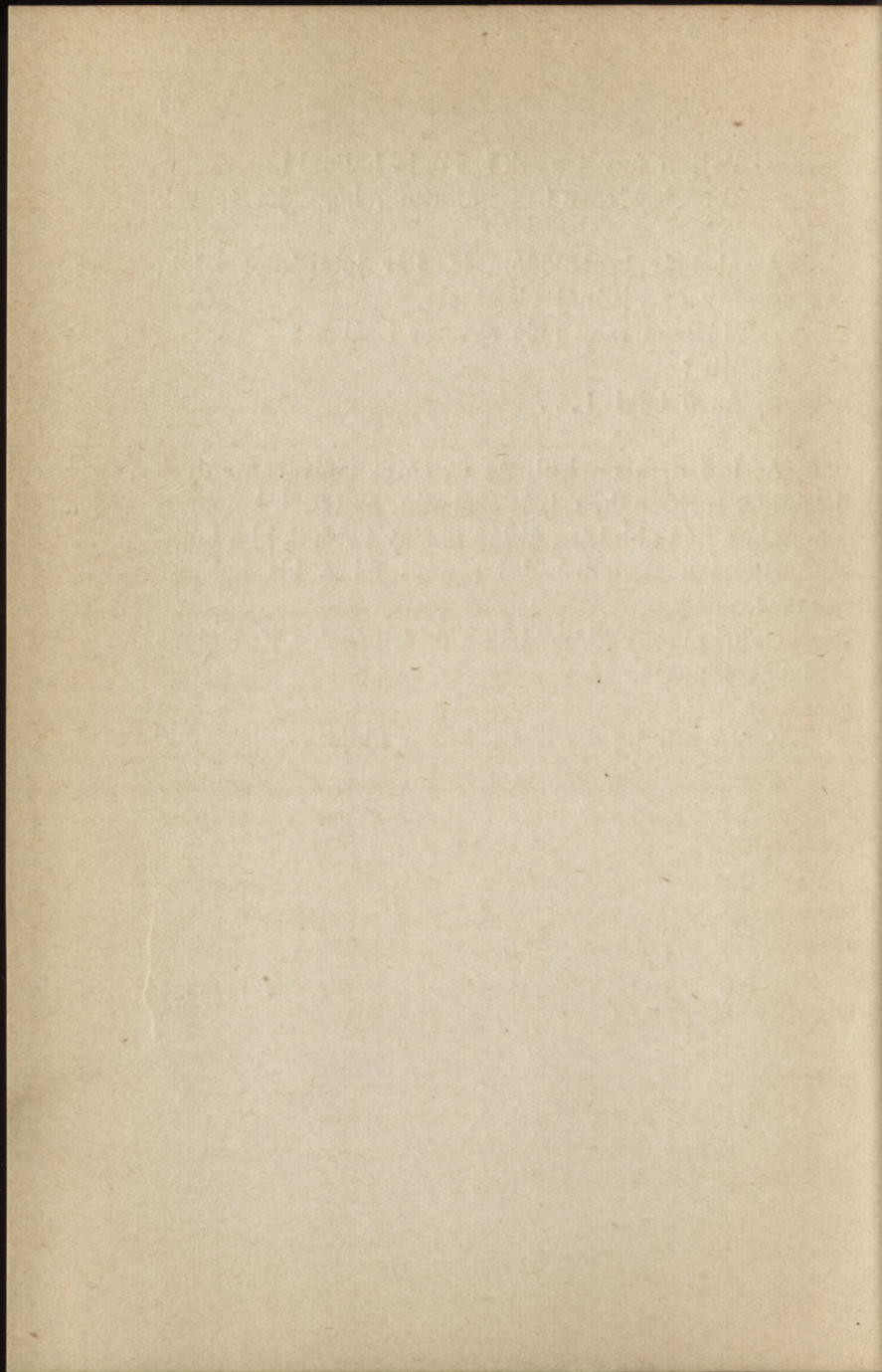
— Az ő lelkit! . . .

Az idő nem enyhül. Az ég sötét mélyében súlyos
hófelhők torlódnak, csípős szél vág, az erdők komoran
zúgnak, a ház ablakain át lámpafény vetődik ki a hára.

Hirtelen szomorú dal zendül fel a kis holttest
mellett.

Gyuri cigány klánétázik a fia lelkének a jégvirágos
ablakok mögött.

Azóta mindig megteszi, mikor ideje van.

VI.

A temetőnek ezen a részén különben van még néhány gyermeksír. Apró vakondtúrások. Ez a legfrissebb az Endes Klárikáé, kit piros szemfedővel temettek. Aratáskor halt meg és kenyérravatalon pihent. Kis életének elmúlása így történt.

Apja virrasztott betegágya fölött. Az anyja már kidőlt mellőle. Reggel felé őt is leütötte az álom, de ijedten riadt fel és ránézett a néma, mozdulatlan, el-sorvadt kicsi testre.

— Csak nem halt meg! — rémül fel benne a gondolat és megérinti az ernyedt kezecskéket.

— Klárka lelkem! Alszol? Nézz rám, édesem!

A nagy, kék szemek nem mozdulnak, a vékony orr hegyesen mered fel a félhomályban, a hervadt szájon csendes a lélekzet.

— Hej Isten! — döbben meg a férfi és felemeli a testecskét, de ernyedten omlik szét kezei között. Az asszony is felriad és fojtott sikoltással ugrik oda.

— Klárka! Édös virágom! Édősapád szólít! Kicsi bubát hozott.

A gyermek elnyúlva marad. Tehetetlenül állnak mellette.

— Valakit hívni kéne! — mondja kétségbeesetten az anya, s úgy, ahogy van, egy szál kenderingben a gyermek fölé roskad. Nézi az arcát, ráfúj a szemeire,

a szájhoz érintett fülekkel hallgatja lélekzetét, homlokát bepreckeli vízzel, küzd, kínlódik, imádkozik és sír . . . Végre a gyermektet megremeg, a sok láztól üveges szemek fáradtan mozdulnak.

— Kláríka ! Kláríka ! — sikoltja olyan különös hangon az anya, mintha a másvilágról szólítaná vissza. A belépő szomszédasszony tündöklő tekintettel újságolja.

— Él ! Él . . .

A férfi örömeben megfogódzik az ajtófélfában. A szomszédasszony érzéketlenül, közömbösen ásít.

— Hoci a gyertyát, te !

A gyertyafénynél végigfürkészi az arcot, hasacs-káját, lábait és nyugodtan állapítja meg :

— Semmi egyéb, himlős a leánka, de nem tud ki-verní. Le kell teríteni egy piros kendővel. Semmi a világon úgy ki nem hozza. Káposztalé is jó volna, de a most nincs. A piros kendő mindennél többet ér.

Piros kendő azonban nem volt a háznál.

— Mozdulj, Mihály ! — riasztotta a férfit. — Szerzz egyet hirtelen ! Te pedig, Máríka, főzz addig egy findzsa herbateát, de ügyelj, szép sárga legyen. Addig én megkenegetem a kicsi hasát.

Endes Mihály szó nélkül futott ki a kapun. Az úton eltűnődött, hogy kitől kérjen piros kendőt, melyik leány fején látott. Minden ablakon bekocogott.

— Adjanak egy piros kendőt, mert a gyermekem halálán van !

— Nekünk nincs, Miháj — kiáltották vissza.

Bátortalan volt, mint minden szegény ember. A nagygazdákat fel sem merte költeni. Futkosott fel, alá a néptelen utcákon, de úgy érezte, hogy minden

perc gyermeke életét rövidíti meg és ő lesz a gyilkosa, ha nem viszi hamar a piros kendőt. A szegénység dühe előntötte, megrészedett a kétségbeeséstől és most már ököllel verte a kapukat :

— Adjanak egy piros kendőt !

Az álmukból felvert emberek káromkodva verték el a házuktól :

— Megbolondultál hé, vagy részeg vagy ? Ha kendő kell, végy a boltból !

Szégyenkezve rebbent el az ablakoktól, de az aggodalom majd megölte.

— Egy piros kendőt ! — hebegte kétségbeesésében.

Már jócskán meg volt virradva, mikor felköltötte a boltost. Morgott az is, de nem haragudott. Égő-vörös gyönyörű selyemkendőt terített ki elébe. Három olyan gyermektestet is be lehetett takarni vele, mint a Klárikáé.

— Teccik ? — mosolygott a boltos.

A férfi durva, kérges kezéhez hozzáragadt a habos selyem.

— Mi az ára ?

A kereskedő ismerte az emberét. Tudta, hogy pénzt nem várhat tőle.

— Nem kerül pénzbe — csomagolta be fürgén a kendőt. — Megegyezünk valahogy. Mondjuk holnaptól kezdve a feleségeddel együtt eljöttök hozzám egy hétig aratni. No rendben van ?

— Igenis, tekintetes úr ! — hagyta rá alázatosan és hálásan Endes Mihály.

Mintha a tatárok hajtanák, úgy futott a kendővel az úton.

Hárman is fogták, mikor ráterítették a gyermekre.

— E már portéka! — morzsolta irigyen ujjai közt a szomszédasszony a drága selymet. — Ugyanbiza kitől kérted? — Csak nem a papnét költötted fel miatta?

— Nem, — nyugtatta meg Endes Mihály — a boltból vettem.

— Tisztára elment az eszed, hogy ilyen drága dologra vesztegeted a pénzt!

— A nem baj, csak használjon — morogta Mihály a kanapén.

— Amit én megmondtam, abba te nyúgodj belé — sértődött meg a tudós szomszédasszony. — Nincs az a doktor, aki jobban értsön a betegséghez, mint én. Ha nem hiszed, nézd meg a leánkát! Alig terítettük rá a veres kendőt, már is megcsendesedett. Nem vetek bele három-négy napot, talpon lesz.

— Adná a Jóisten! — fohászkoztak fel mindakettlen.

Egész nap a beteget őrizték, lesték minden moccnását.

A gyermek szemmeláthatólag megkönnyebbült. Megismerte és megsímogatta a kecskét és eljátszadozott az ékes kendő hosszú rojtjaival.

Estefelé felkészült Endes Mihály és azt mondta az asszonnynak:

— Mári, te csak maradj a gyermek mellett! Én elmegyek s a holdvilágon legalább egy pászmát aratok. Nagy hely, kettőnknek is meg kellene sietnünk, hogy a hét végire lefogyjon... De a kendőt meg kell fizetni... Éjszaka aratok helyetted, nappal magam helyett. Te csak ügyelj a leánkára, egyéb bajod ne legyen!...

Így aratott Endes Mihály. Nappal a nap aszalta, éjjel a hold vénítette.

Harmadik nap már a feje zúgott, szemei véresek voltak s az egész világ egy nagy, véres kendőnek látszott; de a kígyófogú sarló a kezében meg nem állott, éjjel-nappal harapta a sárga búzaszárat.

— Rád becsültetem, ha idejében el nem készülsz és a szeme kipereg! — fenyegette a boltos.

Szótlatlanul görbedt az áldásra Endes Mihály. Fénycsóva volt minden marok búza, mely a kezét égette. A szűztiszta, átlátszó szálak csengve törtek el, mint aranyüveg s a kalászkok tündérerdejének tövében tén-denállva, félig önkívületben aratott a szerencsétlen ember. Mikor a sarló kifordult ujjai közül, tépte a búzát, szájával harapta, míg az éles levelek felvágták az arcát. A forró nap rátűzött, forralta velejét, vére száguldott, zöldet, vereset látott, végül eldőlt, lihegett, szomjúság és éhség gyötörte, arcán sárga sárrá lett a búza pora és a verejték. Mikor tovább nem bírta, félmeztelenül a rögre zuhant.

— Bárcsak eső lenne!

Bárcsak eső lenne, Isten könyörülne, hogy a sorvasztó munkában megpihenhetne!

A forróság azonban nem szűnt. A nap felrobbant az égen, sugarai szúrtak, mint a vipera nyelve és szikrázott tőlük az állatok szőre. A júliusvégi kibírhatatlan kánikulában az árnyéktól árnyékig röpöngő bogár is elpusztult útközben.

Csak ez a búzához kötözött ember élt és aratott a piros kendőért, mely elrejtí gyerekeit a halál elől. Mikor elcsüggedt, csak erre gondolt, új erőre kapott

tőle és az összetört test újból elnyúlt a földön az aratás szent örületében.

Negyedik nap arrajáró emberek eszméletlen találták a kalászok tövében. Hiába költögették. Tompa, mély álmom nyomta. Rázták, egyik oldaláról a másikra fordították, gúnyolták, s végül egy vállvonitással otthagyták.

Nem tudta, meddig aludt. Mikor fölébredt, sűrű vörös sötétség vette körül. Szemüregéi égtek és valami szédületes mélység felé húzták. Most már tudta, hogy az akadálytalanul rátűző nap vakította meg. Kínosan letapogatózott a patakhoz és a hús vízbe áztatta szemeit, melyekből millió csillag röpített szét. Órákig ült így, míg végre látását némileg visszanyerte és derengeni kezdett a világ. Mihelyt lecsillapult, az aratás jutott eszébe.

— Az egész napot elhevertem, — állapította meg rémülten — nem leszek készen, de ezekkel a szemekkel nem bírok dolgozni.

Szerencsére jó gondolata támadt. Ingéből letépett egy darabot, vízbe mártotta a rongyot és bekötötte szemeit. Visszatapogatózott a búzához, megkereste a sarlót és vakon is aratott.

Estére a szemei megenyhültek, levehette róluk a borogatást, de most az éhség támadt fel elviselhetetlenül.

Ezen a bajon könnyen segített. Kalászokat szedett, összemorzsolta két tenyere közt, elfujta a pelyvát és megette a búzaszemeket. Még mosolygott is hozzá.

Az utolsó napon váratlan segítséget kapott.

Mikor pitymallott, felesége ölébe vette a beteg gyermeket, másik kezével megfogta egyetlen vagyonuk, a tejelő kecske kötélét és kiment urához a mezőre.

A gyermek feje vállára törött, ernyedtt, erőtlen teste

mellére súlyosodott, alig bírta a hosszú úton a virrasztásoktól, aggodalmaktól, éhségtől kimerült asszony. Hiába pihent meg a mesgyén, szája tajtékot vert az erőfeszítéstől. Lépésről-lépésre kínlódott. Jóformán a mekegő kecske vonszolta előre.

Endes Mihály rémulten futott elébe.

— Mit csináltál, Mári! Hogy tudtál ezzel a beteg gyermekkel elindulni!

— A végét járja — susogta az asszony. — Azt akartam, hogy együtt legyünk, ha... magához találja venni az Isten... Hogy még életben lássa maga is.

A férfi szóltanul megfordult. Ijesztő soványan, tántorogva előre ment, karjai közt haldokló gyermekével, mint egy beteg kísértet, mely utolsó útjára holttestet lopott. Mikor a búzához ért, kíméletesen anyja ölébe helyezte a testecskét és csendesen fekhelyet készített a búzakereszt tövében. Magasra rakta a gabonaágyat, utolsó rongyukat mind a ketten levetették párnának, ráfektették a leánykát, óvatosan betakarták a piros kendővel és köröskörül magas kényeket állítottak a nap heve ellen. A kecskét a férfi fához kötötte, hosszú kötélre eresztette, hogy szedegethessen. Meg is fejte egy pléh csuporkába és az édesen párolgó tejjel megkínálta kicsinyét.

— Hörpintsd be lelkem ezt a csepp tejet!

A kicsike kínos vonaglással nézte őket, de beszélni nem tudott.

Anyja is megpróbálta.

— Idd meg, édesem, mert ettől meggyógyulsz!

A kicserepezett szájacská már nyitott seb volt. Meg se mozdult. Elhagyta minden erő. A kezeket már

ólomszínűre festette a halál hideg sírfestékkel és fekete ecsetje már az arcon dolgozott sürgősen.

— Nem kell ennek több tej az életben! — hörögte tompán az apa és nézte a csupor tejet.

Hirtelen heves vággy fogta el, hogy megigya. Az éhség minden karmát kinyújtotta az eledel után. Melle égett, torka kiszáradt, száraz gyomra mordult. Feleségére nézett, ki szintén reszketett a tej után. Tudta, hogy ő sem evett. Feléje nyújtotta az edényt.

— Nesze, idd meg!

— Igya meg maga! — toltá vissza az asszony.

— Én már frustukoltam — hazudta Endes Mihály.

— Elöntöm, ha meg nem iszod.

— Jaj, hova lett az eszünk! — ijedt meg az asszony. — Ha megisszuk, mi marad a gyermeknek!

— Biz az igaz! — hagyta rá a férfi és nagy gondal befödtek, kéve árnyékában elrejtették a tejet, hogy meg ne savanyodjék.

Megragadták a sarlót és egymástól elfordulva, némán aratták a búzát.

Egy óra múlva az asszony megnézte a gyermeket.

— Alszik — éledt fel benne a reménység.

— Az jó! — remegett meg az ember is. — Az álom a gyógyulás.

Új pászmához fogtak. Minden sarlóvágásnál visszaneztek, de egyikük sem mert a beteghez menni. Féltek a haláltól. Mikor a föld végéhez értek, mégis feltámadt a rémület, hogy hátha meghalt és mind a ketten a kéveágyhoz futottak.

A gyermek szemei csak félig voltak becsukva, arccskája sárgább volt, mint a fölébe hajló kalász, ajka

leesett, szíve, lélekzete megszűnt. Mind a ketten látták, hogy halott, de egyikük se szólt.

Újból visszafordultak a búzához, de egy-két marokvágás után ledobták a sarlót és felegyenesedtek. Az anya tébolyult tekintettel odaszólt Endes Mihálynak :

— Hátha nem igaz ?

— Nézzük meg még egyszer ! — felelte Endes Mihály.

A tarló ropogott léptük alatt. Valaki a másik földön rákezdetty egy szerelmes nótára. A mező felett sas-madár keringett, árnyéka áthúzott a halott arcán. Endes Mihály s a felesége csak ültek mellette egy-egy búzakévéén. Meleg, belső fény verte át az asszony orcáját.

— Milyen szép ! Istenem, beh szép !

A férfi felnyögött, majd lázadozva kiegyenesedett, de a halál ellen nem tehetett semmit. Erre alázatosan lecsendesedett.

— Adj egy kendőt, Mári, amivel felkössük az állacskáját !

A búzák fölött csend ült. A pipacsok égtek, mint a halottnak gyújtott gyertyák. Minden tudta, hogy valaki meghalt a mezőn s a halál a tarlón jár.

Endes Mihály most szép ravatalt emelt búzakévééből. Kenyér-ravatalt. Jó magasat, hogy a férgek meg ne bántsák gyermekét, ki meghalt a kenyér árnyékában. Felesége körülrakta néhány szál virággal. Gondozgatták szépen, tompa fájdalommal. Mikor mindent elrendeztek, a szép kicsi asszony megfogta a halott kezecskéjét és siratóba kezdett hangos, sikoltó szóval, hogy megadja neki a végső tisztességet :

„Ékes szép Kalárim, szüvemnek virága . . .“

Bús szavakba fűzte minden kis emlékét, utána

kiáltott az égi ösvényen mendegélő léleknek, felsikoltott hozzá a mennybe és sötét fájdalommal ráborult megfagyott testére.

A férfi csitította és nagy kezével hajtotta a halott-ról a legyeket. Végül ismét letakarta a piros kendővel, hogy anyja ne lássa.

A kalászok szomorúan bölintottak . . .

Az idő estére hajlott. Az emberek már hazakészülöttek a mezőről. Endes Mihály feleszmélt. Még egy darab aratatlan maradt. Ha be nem végzi, a boltos visszaveszi a piros kendőt és nem lesz a gyermeknek szemfedője.

Szóltanul vették tehát a sarlót és aratni kezdettek. Minden mozdulásnál egy-egy szem kipergett, mintha a kenyér is gyermeküket siratná. Az is lehet, hogy Isten sírt a kalász által áldott búzakönnyeket.

Senkinek sem szóltak, mégis az egész mező tudta, hogy az Endesék leánkája meghót. Közélről, távolról odajöttek az emberek, felemelték a selyemkendőt, megnézték a holttestet és ismét visszahullatták rá. Megdicsérték, apjának, anyjának :

— Milyen szép angyalka !

— Az ! — köszönte meg tompán Endes Mihály.

Az asszony keservében bebújt a kalászok közé, mint a megriadt fürjmadár.

A látogatók elbúcsúztak :

— Jól járt szegény ! . . . Legalább nem kínlódik az életben !

Mire besötétedett, mindenki hazament. Ők csak arattak tovább.

Végre az utolsó kalász is lehanyatlott.

— Áldott legyen az Úrnak szent neve! — fohász-
kodott Endes Mihály és asszonyához fordult: —
Immá' mü es mehetünk!

Összeszedték rongyaikat, a megmaradt tejet ki-
loccsintották a földre, eloldották a kecskét a fától és
Endes Mihály karjára vette a kis halottat . . .

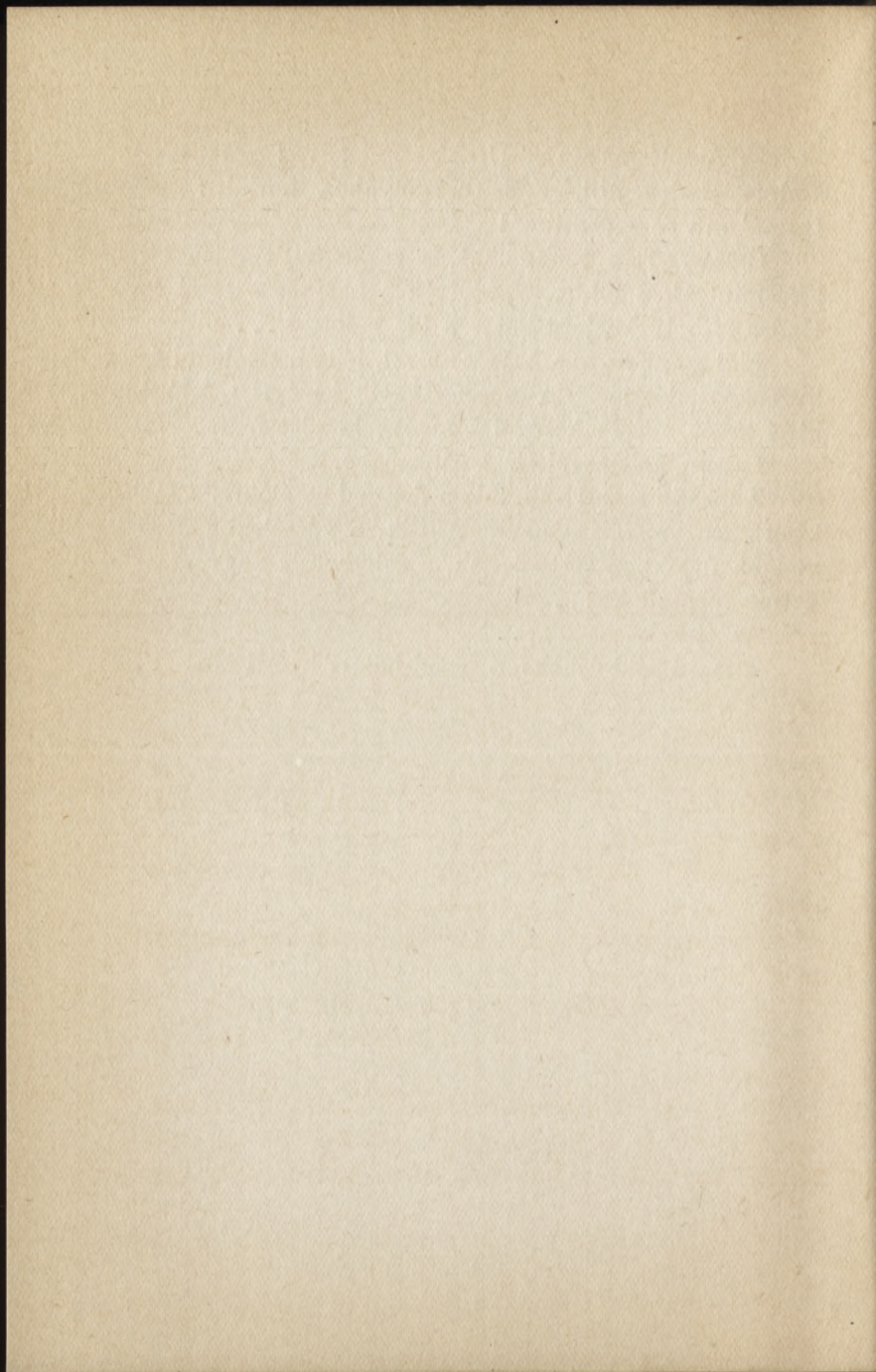
Elöl ment az apa hajadonfővel, félig meztelenül és
hurcolta halottját. Az asszony egyik kezével a lelógó
kicsi kezét, másik kezével a kecske kötelét fogta.

Lassan belemerültek a sötétségbe.

A mezőn csend van. Álom dermed az élőkre, a fák
kísérteties vonaglása elcsendesedik, a végtelenbe siető
világok útjokban megállanak, a mindenség nagy resz-
ketése megszűnik . . .

Az éjszaka alszik . . .

Álma a föld ájulása a csend halott karjai közt . . .

VII.

Végre szegény Szócs Gőr Istvánné is megpihent.

*

Tizenhatban kezdődött az ő nagy baja. Egy éjszaka azt álmodta, hogy kiment a mezőre aratni s hát a búza mind tisztapiros rózsává változott. Mikor közelebb megy, akkor látja, hogy mindenik földön a kalászkok tövében ott fekszik holtan a gazdája egész családjával szép sorjában elnyújtózva.

Sikoltani se volt ideje s már megszólította a halál, aki görbe kaszájával ott állott a búzamező közepében.

— Siess, siess, mert téged várlak Fejér Julis!
Eltőtt az üdő, fogjunk dologhoz!

Megsuhintja a kaszát s arra dőlni kezd a rend, a megsértett kalászkokból pedig csurog a vér!

— Állj a sarkomba, Fejér Julis — parancsolta a halál — s szedjed, kössed a kévét.

Irtózott hozzányúlni a véres gabonához az asszony, de a halál rárivallt:

— Forgódj, mert télire kenyér kell!

— Ebből ugyan milyen kenyér lesz? — kérdezte bátortalanul.

— Amilyent megérdemlötök! — válaszolt a halál.

Mire a nap ereje megjött, olyan enyészetszag lett a mezőn, hogy Fejér Julis alig bírta kiállani. Hol egy

is ereszkednek lefelé. A kis kapuhoz futott és reszketve nézte, nincs-e közöttük az ura, de a porfelhőben, nagy zsvajban, a sok sírástól, félelemtől nem is látott tisztán. Erre kiáltozni kezdett :

— Jere haza Szőcs Gór István !

Jött is Szőcs Gór István, de fegyverek közt. A sapkája véres volt, mintha veres virágot tűzött volna rá. Szólania nem szabadott, csak bánatosan ránézett a feleségére, mikor elhaladt a kapu előtt. A két ökör azonban elbődült és szekereستől kivágott a sorból. Az Istennek sem akartak tovább menni. A katonák ütötték, Fejér Julis pedig bízatta :

— Virág ! Rendös !

A két állat megtorpant. Ekkor egyik katona lándzsával feljök szúrt és felhasította a Virág oldalát. A vér elöntötte és lefolyt fehér lábain.

— Éppen mint a Krisztusét ! -- takarta el iszonyodva a szemeit Fehér Julis.

Inteni se tudott az urának, a vonuló sereg továsodorta Szőcs Gór Istvánt. A fáradt katonák, a lovak farkát fogva meneteltek, az út dübörgött a lábak, kerekék, állatpaták alatt. Idegen vezényszavak, káromkodások röpködtek a kihalt, ijedt házak között. Verejték és ürülék-szag hömpölygött utánok. Az ing a hátához fagyott Fejér Julisnak a félelemtől, de hirtelen eszébejutott hogy az urát egy falás ennivaló nélkül viszik. Besietett a házba, sebtiben levágott egy jó arasz szalonnát, kirántotta a kenyeret a fiókból s megfutamodott a sereg után.

Valahol a távolban ágyúlővések morajlottak, az erdő fái furcsán recsegték, izgatott, nehéz kábulat volt

a levegőben. Fejér Julis csak futott az úton s didergő szájjal motyogott :

— Eresszenek jóembörök ! . . . István merre vagy ?

A sűrű porfelhő mögött hirtelen vakító láng csapott a magasba és dördülés rázta meg a földet. Az Olt hídját felrobbantották. A víz füstölt, sistergett, az út helyén fekete szakadék tátongott.

Fejér Julis megállott, mintha mellbe vágták volna, a haja lobogott s csak a két karjával birkózott az üres levegővel. Mikor magához tért, odavánszorgott a szakadékhoz, szép fiatal teste kinyúlt fölötte s torkaszakadtából kiáltozni kezdett :

— Idehallgass, Szőcs Gőr István ! Akarmerre vigyenek széjjös e világon, én idehaza várlak ! Jere akár reggel, jere akár este, engem ébren találsz ! . . . Hallod-e Gőr István ? Verje meg az Isten halóporában es, aki téged megbánt s százszor es áldja meg, ki jól bánik veled ! Hát menj csak Gőr István !

Most feje fölé emelte a szalonnát-kenyeret s az ura után dobta.

— Ezt vidd el magaddal, hogy a hosszú úton meg ne éhezze !

Az élelem loccsant a vízben, de Fejér Julis nem hallotta. Megnyugodva visszafordult a falu felé s eltűnt a szürkületben.

Másnap magyar katonaság özönlötte el a falut. A nép ölelte, csókolta, csak Fejér Julis maradt néma. Fogta a favágó fejszét s elszántan megállott a kapuban.

— Levágom, aki ide be meri tenni a lábát !

A katonák visszatorpantak.

— Mi lelte, menyecske? Hiszen magyarok volnánk mi is!

— Ide katona se magyar, se némöt, se román, se muszka élve bé nem!

— Igen, de háború van! — ellenkezett egyik katona.

— Akinek háború kell, az igazítsa el odakünn! Ez a Szőcs Gőr István háza!

Tiszt is került oda, de a fejszés asszonyt nem lehetett eltántorítani a kaputól. Olyan ígézet lobogott a szemében, hogy a katonák megdöbbenve távoztak.

Étlen, szomjan ott állott a fejszével a kaput őrizve. Este azonban elfogták. Kilenc óra tájban a katonák a felrobbantott hídnál lepték meg egy darab szalonnával, kenyérrel a kezében.

— Jól tartsd magad Szőcs Gőr István, — kiáltotta — mert már itt vannak a magyar katonák!

Mikor kihallgatták, értelmesen elmondott mindent az álmától kezdve, mire kijelentették, hogy eszelős és elbocsátották, de fegyveres őrt állítottak a kapujába. Kívül a katona, belül az asszony vigyázott a házra. Közben békésen elmesélgették a sorsukat.

— Osztán menyecske, — tréfált a katona — nem kerültünk-e maga miatt sógorságba a muszka katonákkal?

— No nézd, — fitymálta Fejér Julis — hol jár az esze!

Reggelre a magyar katonák is elmentek, a háború tovább vonult a Kárpátok közé s a faluba lassan visszavért az élet. A felrobbantott híd helyett mást vertek az utászok, de a földomlás szakadéka megmaradt. Az idő félelmek, nélkülözések, reménységek közt telt. Ma itt,

holnap ott ütött be a szomorúság. Csak Fejér Julis nem változott semmit. Nap-nap után kijárt a szakadékhöz és belevetette a szalonnát-kenyeret az urának; de a szalonna-kenyér is mindennap kisebb lett s mikor az utolsót is elhajtotta, fásultan mondotta:

— Valamit most már te es csinálj, Górá István, mert már nekem több nincs!

Azért tovább kijárt a szakadékhöz, akármilyen idő volt s utána kiáltotta elhurcolt társának, hogy mennyi széna lett, hány kalangyát aratott; megkérdezte, melyik földbe mit vessen, elujságolta, mi hír a faluban. Rendes házas életet élt a távolból. Még veszekedett is.

— Ha tisztességes ember vónál, István, akár erről, akár a másvilágról, hírt adnál magadról.

Eleinte sajnálták, később kacagták, utóbb megszokták az emberek.

Eltelt egy esztendő, de csak nem jött semmi hír az elhajtott emberről, pedig a Vöröskereszt útján is kérdezősködtek utána.

Szeptember közepe lehetett, mikor egy nap rongyosfoltos idegen ember tévedt a faluba. Sovány, égett, a sok éhezéstől zöld volt az arca, szürke szakállá ragadt össze a pizsoktól s rossz kapcabocskorban rúgta a port.

— Melyik a Szócs Górá István háza?

Mikor belépett a kapun, Fejér Julis sírva fogta meg a kezét.

— Jöjjön, jóember, mert én tudom, hogy magát az én uram küldte!

A jövevény ráintett a fejével.

— Sirassa jóasszony, mert mikor meg akart halni, ő is magát búsulta!

Alig ült le a házban, már omlott be a sok asszony az ajtón: Köpe Ferencné, Szabadni Mihályné, a Dobai Miklós felesége s a vén Vonuj Gica családja.

— Hát az én uramról nem tud-e valamit?

— Sokat szenvedtünk! — sóhajtott a jövevény.

— Csak tetünk háromféle volt...

Meg is látszott a sok szenvedés rajta. Úgy ült ott, mint a halálkép. A lábszárai még reszkettek alatta, mint a frissen feltámadt halottnak.

— Hét nap s hét éjjel hurcoltak üsmeretlen tartományokon keresztül, míg elértünk Paulinszk faluig. Ott volt a foga-láger egy felhagyott oskolában. Voltunk úgy hétszázan. Az udvaron két sorba parancsoltak egymással szemben s a soron végig, egy zsákból leöntöttek valami régi, doholt puliszkalisztet, hogy aki éhes, hát nyalja...

— Szent Isten! — csapta össze a kezit Szabadni Mihályné.

A jövevény egykedvűen folytatta.

— Osztán bévágott közénk a flekktifusz. Hullott az ember, mint ősszel a légy. A katonák nagy meszes gödröt ásattak s lapáttal hengergették bele a holttesteket, hogy a betegség ne terjedjen... Ez így ment karácsonyig. Azt sem tudtuk, vasárnap van-e, miesnap van-e, csak temettünk szakadatlan. Végül hárman maradtunk: Én, Szócs Górá István s egy szegedvidéki ember.

Egyik este aszondja a szegedvidéki ember:

— No testvérek, karácsony van. Ma született a kicsijézus.

Éjfél tájban leszállott a priccsről, letérgyepelt a földre s elkezdett énekelni:

*Jézus ágyán nincsen paplan,
Jaj de fázik az ártatlan.
Hogy is lehetne bundájja —
Eveszött a báránkája . . .*

Aluggy, aluggy drága

— Ebből tudtuk meg, hogy karácsony van. Erre mü es beléállottunk az énekbe s fúttuk egész éccaka, akár csak azért es, hogy a szájunk bé ne fagyjon a nagy hidegtől.

Hirtelen a szegedvidéki ember mérgesen felszökik :

— Elég volt már a Jézusból ! . . . Most fújjuk azt, hogy : — „*Gyün a halál, hozza a kaszájját, — Velehozza pipáját, kulaccsát . . .*“

— A nótát sem én, sem Isvány nem tudta, de nem es kellett, mert a szegedi ember fújta, ahogy a torkán kifért.

Egyszercsak kacagni kezdett s arra gyújtott, hogy :

— „*Halálmadár, halálmadár szállott a ház falára — Möghal innen, möghal innen valaki nemsokára . . .*“ — Azt sohasem tudtuk meg, hogy mi a nóta vége, mert mikor odaért, hogy — „*Én halok meg édosanyám*“ — földhöz vágta magát s elkezdett hörögni.

— No e tisztességes karácsony ! — mondom Gór Isványnak. — Éppen nekünkvaló !

Az én emberem nem válaszol, csak igenigenkomo-lyan szedni kezdi a rongyait magára.

— Te hová mécc, István ? — kérdezem.

Gór István rámutat a földön elnyújtózott emberre :

— Mégsem hagyhassuk ilyen dísztelenül. Elme-

gyek s néhány szál virágot szedek a mezőn, hogy legalább a kezeibe legyen.

— Elment a szépeszed? — felelem. — Ki hallott karácsonykor virágot a mezőn?

— Pedig van, — bizonykodott Gór István — csak meg kell látni!

Ki es szökött a mezőre, ahol még leváगतlan zergegett a havas szélben a törökbúzákóré. Nehánynak leterte a zászlóját, bokrétát kötött belőle s úgy, a reáfagyott hóval együtt beletettük a halott markába.

— Jaj, Istenanyja, szűzmárja! — hányta magára a román keresztet borzadozva Vonuj Gicáné, de a jövevény intett, hogy „a még semmi“ és monoton egyszerűséggel beszélt tovább:

— A halottat, ahogy lehetett, elnyújtóztattuk, de hamar fagyott a nagy hidegben. Mikor azzal is készen voltunk, mondom Istvánnak: — „No tegyük el magunkat holnapra“. — „Abbiza üdeje“, feleli Gór István, de elig szenderedem el, megszólít:

— Fődi! Fődi! Aluszol-e?

— Mi a bajod?

— Neköm elég nagy, mert én es megyek!

— Hova, te?

— Biz én haza... a másvilágra!

— Segíjjen az Isten!

Akkor már úgy égett a két orcája, mint két piros rózsa, de értelmesen beszélt.

— Ha mégis valamikor hazakerülnél Mózsi s módoban lesz, keresd fel a feleségemet. Fejér Julisnak híjják s mondd meg neki, hogy tisztelem s jó feleség volt, igazi hütös társ... Osztán ne búsujjon, hanem

igazítsa a dolgot, ahogy lehet s a két ökör biza odavesze. Eleget sajnálom, de mit csináljak. A kozsókom belső zsebében kapsz egy nóteckönyvet, azt vidd el neki s a gúnyáim legyenek a tiéd . . .

Azzal ő es elkezdte énekelni a „Jézus ágyán nincsen paplany“-t.

Mire megvirradt, elnyújtóztattam a másik mellett, a törökbúzavirágot kettéosztottam testvériesen, hogy ő se menjen dísztelenül a másvilágra. A noteckét magamhoz vettem, leültem melléjük s ahogy tudtam, elimádkoztam mindakettőt.

— — — — —

Csudálatosan nyugodt volt Fejér Julis az ember látogatása után. Mindjárt másnap egy font húst vitt a paphoz s harangoztatott az uráért. A paptól elment a kántorhoz, megkérdezte, nem tudja-e azt a szép éneket, hogy : „Jézus ágyán nincsen paplan“.

— Pápista ének lesz az Julis, — utasította el a kántor.

— Már akarmi, — mondotta szelíden az asszony — nem sajnálnék egy sarjúmalacot a mestőr úrtól, ha megtanítana rea. Szegedtáján éneklis hátha az ottvaló népek áteresztenék nekünk es. Ingyen nem kívánnám. Cserébe adnók nekik azt, hogy : „*Fekete faluban fejér torony láccik*“, vagy azt, hogy : „*Két út van előttem, melyiken induljak*“. Akármelyiket, csak küldjék.

Várta, várta Fejér Julis a nótát, de hiába várta. Erre elkezdette magától próbálgatni a dallamot s ki is jött alkalmatosan. Különösen a végit, azt, hogy : „*Aluggy, aluggy drága!*“ — tudta olyan keservesen, hogy aki hallgatta, hasadt meg a szíve.

— Mert ott nem Jézusra, hanem Szócs Gőr Istvánra gondoltam, — mondogatta mosolygva.

Ha olyan ijesztően fehér nem lett volna az orcája, senki nem mondotta volna róla, hogy nem rendes asszony. Hallgatag, elgondolkodó lett, de végezte a dolgát. A szakadékhoz nem járt ki, mióta megtudta, hogy meghalt az ura. Később kérője is akadt, de Fejér Julis kitartott az özvegyi sorban.

Késő ősz volt, mikor a baj ismét utólérte.

Késő ősz volt s már a havasok, a tél nagy fehér kutyái készültek beugrani a rozsdaszínű erdők fölé az Olt völgyébe. A vén cserfák már félig aludtak s az alattuk elcammogó medve őrzi őket. A bükkök aranya alatt a kecskerágó fürtjei pirosanak. Az iszalag selymes haján a dér könnyei ragyognak s a nyírfákról sárga pénz hull alá, melyre Isten arca van ráverve. Kár, hogy nincsen értéke. Az erdő szélén cigányasszony vérző ujjakkal szedi a vadrózsa piros bogyóit, mintha az alig letűnt éjszaka fekete kezei nyulnának ki sietve a lombok közül, hogy a föld ragyogásából még valamit ellopjanak.

Fejér Julis aznap korán felkelt. Felvette az ünnepi gúnyáját, felhúzta a kényes csizmáját, gondosan elemőzsiát pakkolt, bezárta a házat s a kulcsot rábízta a szomszédokra, akik meglepetten kérdezték :

— Hova készülsz Julis ?

— Megyek az uramhoz.

És kisietett a rétre.

A reggeli napfényben úszó réten, — virág virág mellé szúrva, virít már a kikerics, mintha üde, zöld

abroszon violaszín pohárcák ezrei volnának felterítve a harmatnak.

Fejér Julis közéjük rohan és tépni, szaggatni kezdi a virágot.

A mezőn már sok az ember. Itt a takarodás ideje. Recseg, ropog a kukorica sárga erdeje. Elszánt arcú emberek bújkálnak közte nyakbavetett zsákokkal. Tovább kasza villan a sarjú fölé, ekék hasítanak bele a földbe, ásók forgatják a krumplit, káromkodások riannak. Olyan az egész kép, mintha a mennyország terített asztalát rohanták volna meg az emberek és rögtön dobnának a menekülő angyalok után.

— Te mit csinálsz, Fejér Julis? — riadnak rá az asszonyra.

— Virágot szedek.

Mohón tépi a lila kelyheket, ruhája térdig vizes, kezei kékek a harmattól, mely olyan bő és hideg, hogy a réten álló tehén irtózik a fűhöz érinteni a száját.

Mikor egy öl virága van, elsiet a felrobbantott szakadékhoz és beleszórja az egészet.

— Te mit csinálsz, Fejér Julis? — döbbennek meg a mezőn dolgozó emberek.

— Én bizony utat csinállok az uramhoz.

— Te tiszta bolond vagy, Fejér Julis, hiszen ott az út a szakadék mellett.

— Az nem az én útam. Ezen ment el az én uram s ezen es jó vissza.

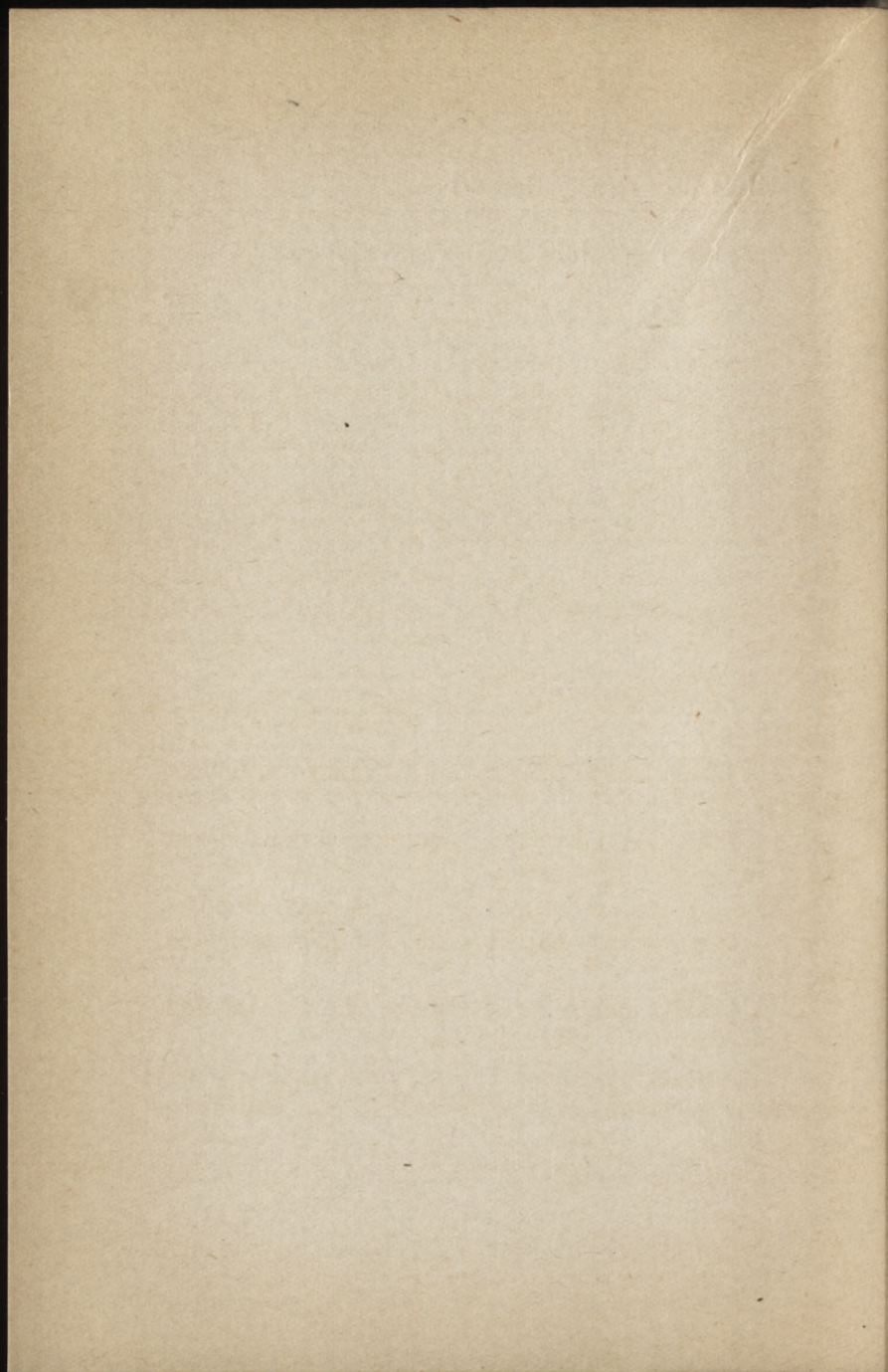
Egész nap hordja a virágot, egész nap szórja a mélységbe.

— Nem nyugszom, míg bé nem töltöm!

Az emberek fejcsóválva tovább szántanak.

Elöl megy az ökör, utána az ember, az ember után
a halál és ütik egymás hátát!...

Szegény Fejér Julis most végre elpihent.

VIII.

Éppen mellette van az édesapám sírja.

Az ő életét nem merem érinteni, de el kell mondanom utolsó, különös babonáját.

*

Naponkint járt már hozzá a doktor. Az egész falu tudta, hogy halálos beteg és nem marad meg. A vizsgálat is csak afféle tessék-lássék formaság volt. Szegény, áldott apám számba se vette. Magabízón mosolygott, mikor a vén Szabadi kopogtatta a csontjait.

— Azt ütheted Pali, mert az kitart száz esztendeig is!

Ha hideg, szőrös fülét nyomta a doktor a mellére, még fel is kacagott.

— Hiába lesed, komám, mert mégis csak én viszem ki a koporsódat a temetőbe.

Mire a doktor kiegyenesedett és azt mondta:

— Még van pár napod hátra. Mit hagysz nekem, ha felfordulsz?

— Csak a méhek kirepüljenek, nálam megszűnik a mesterségem... No, hol a kártya?

Vizit után hármásban kártyáztunk. Az öreg papot rendesen magával hozta a doktor. A pap első szava az volt:

— Mi lesz a vízi?

Apám az orvoshoz fordult és nap-nap után így felelt :

— Most én vetkőztetek le téged !

A doktor erre betolta a krajcárt az asztal közepébe.

— Meglátjuk.

Rágörbültek a kiosztott kártyalapokra, tempósan gondolkodtak és betolták a krajcárt.

— Mehet ! — indított a doktor.

— Hó ! — pördített a paklin pap bácsi. — Hát a kósta ?

Az is megtörtént. A játék folyt, édesanyám a belső szobában titokban sírt.

Ha apám veszített s a doktor nyert, minden esetben azt mondotta :

— Ide a koporsó árát !

Az öreg pap ezekkel a szavakkal húzta be a pénzt :

— Várj, várj ! Az én stólámat nem viszed a másvilágra !

Viszont, ha édesapám nyert, a többiek így méltatlankodtak :

— Többet nem ülök le haldoklóval kártyázni !

Melegen, kedvesen tréfáltak és a halál kibicelt hozzá. A furcsa három öreglegény számba se vette, a gondolatától azonban egyikök se bírt szabadulni. Megtörtént, hogy hirtelen a kártya megállott a kezükben, egymásra néztek és súgva kiejtették a nevét.

— Itt van !

Máskor minden átmenet nélkül valamelyikük monológizálni kezdett, a pap rendesen latinul :

— Statutum est hominibus semel mori . . .

Mindhárman értettek latinul és a halál változtathatatlanláságának súlya alatt meggörbültek.

— A méhek! A méhek! Csak a méhek kiröpül-
nének! — reszketett édesapám.

A méhek azonban még a kaptárakban dermedeztek.

Kinn fehér szájjal üvöltött a tél, az ég jégmennye-
zete borult a földre és szelek vágattak a magasságok-
ban. A jég pompája didergett a fákon és hideg sugárzása
megfojtott minden életet. A félkörben érintkező erdők
jégfüggőnye úgy csillogott, mintha fehér páva terjesz-
tette volna ki hímes farkát a falu fölött.

És édesapám is éppen olyan fehér volt, mint maga
a tél. Ajkai hidegek és hosszú, fehér haja szemfödő-
ként csüngött alá, a szemek odvában kialvóban volt
a világosság és teste már megkapta a sír szürke fényét.
Néha olyan gyenge volt, hogy alig bírta kiejteni furcsa
varázsszavát :

— A méhek! . . .

Barátai először az öreg agymeggyengülésének tar-
tották ezt a kis rögeszmét, a második gyermekkor játék-
szerének, különös lelki talizmánnak és kímélték gyenge-
ségét. Mit tudtak az emberi lélek és természet közti
rejtelmekről? Pedig vannak ilyen csodás dolgok. Min-
denki ahhoz a por-rokonhoz vonzódik, amelyből véte-
tett. Vannak virágemberek, fák, kövek, állatok rokonai,
akiket egész életükben kínoz a homályos vágy, egyesülni
azzal az anyaggal, melyből testét alkotta a nagy szob-
rász. Ha a falusi ember elszenderedik a zöld fűvön, az
ősi ösztönnek tesz eleget és élvezi a vérrokonság
édességét. Valaha erdőlakók voltunk és ma
sem bírunk szabadulni az erdő utáni vágytól. Adj

egy darab eget a beteg angyalnak és meggyógyul tőle.

A tél azonban nem akart mozdulni. Eltelt március is és vastag hó ült mindenen. Édesapám mindjobban elkomorodott. Teste, keze, arca hideg volt, mint a megfagyott föld. Sokat és elmélyedve hallgatott. Néha kiszökött a szobából, sokszor éjszaka is és fülét a kaptárahoz nyomva, hallgatta a méhek gyenge suhogását.

— Élnek! — villant fel a tekintete.

Pedig a méhek is halálra voltak ítélve. Nem volt, aki betelelje őket, gondolja s a dermesztő hidegben sírtak, haláldalukat zengték. Rettenetes volt a soha meg nem szűnő sírás, a szárnyak görcsös reszketése, suhogása. A fürt felbomlott, ide-oda vánszorogtak a lépek meredeklein, némelyek lezuhantak, a többi tovább vonaglott feketére kopva, éhesen, dideregve s mikor eljött a végső pillanat, bebújtak a lépek sejtjeibe és örökre elhallgattak. Egymásután lepte meg a halál őket és a kaptárok-ból mindennap egy-kettő elnémult.

Ilyenkor édesapám megrendülve jött ki a méhesből. Nem lehet tudni, sírt-e, mert annyira lehajtotta a fejét, hogy lehetetlen volt a szemébe nézni. Arca, teste elvékonyodott és a ruha rajta idegesen, állandóan remeggett, mintha maga is csak halálravált kicsi méhbogárka volna, ki az élet meredek falán az elmúlás dalát fújta. Az ő szemei előtt is sötétedett már a világ és a hó mindennap színt változtatott.

— Nézzétek, gyerekek, milyen piros a hó! — lepődött meg maga is.

Előbb piros lett a hó előtte, aztán sárga, szürke, végül fekete. Mihelyt megértette, — mert azonnal meg-

értette — hogy miért változtatja színét a hó; ő is a hó múlt, bizonytalan életéhez igazodott. Ő is előbb piros, sárga, fekete lett s a tünező hóval együtt roskadt, múltott, vékonyodott. Lelke fogyasztotta a testét s szárnyai már az ágyból leértek a földre.

A méhek mellett azonban kitartott. Már támogatnunk kellett, de mégis tovább is bevánszorgott hozzájuk és hallgatta őket. Egy-két család, ha élt már közülök. A kaptárak is bizony már temetők voltak, de ő nem vette észre. Erőszakosan egyenesedett ki és örvendő felkiáltott:

— Most már minden rendben van! Halljátok, milyen örömmel, hatalmasan suhognak, dobolnak? Érzik, hogy itt a tavasz, az élet, a virág, a méz, a napfény! Pár nap múlva kiröpülnek... A méhek soha nem csálnak!

Aznap különös jókedve volt. Le sem lehetett fektetni. Olyanokat ütött a térdére, hogy zörögtek bele a csontjai.

— Most már én is rendbe jövök! Dobjátok ki azokat az orvosságokat! Számár minden doktor!... A méhek...

Feje visszacsuklott és nehezen szedte a lélekzetet.

Délután barátait, a papot s a doktort meg se ismerte. Magázta, mint az idegeneket.

— Igen, uraim, beszéltem a méhekkal. Egy-két nap és gyönyörű időnk lesz. Egyetlen éjszaka ki fog virágozni minden s a halál mehet a pokolba. Ez a tél alaposan megkínzott, de mihelyt az első tavaszi nap felmelegíti a csontjaimat, kutyabajom se lesz. Biztos, uraim! Beszéltem a méhekkal...

A doktor megmondotta édesanyámnak, hogy a vég minden pillanatban beállhat.

Nem is tévedett.

Estefelé új havazás indult és nehéz vihar söpört végig a háztetőkön. A hó tánca egész éjszaka tartott, de édesapám semmit se tudott róla. Ült magábaroskadtan. Már mélyen bennjártunk az éjszakában, mikor szinte nyersen felkiáltott.

— A méhek! Úgy-e, hogy megmondtam! Ni, hogy szállnak, muzsikálnak!

Egészen felújult és lelkesen nézett bele a lámpafénybe.

— Az Istenért! — zokogta édesanyám, de a vén doktor félrevonta.

— Nem szabad felébreszteni!

Dideregve hallgattuk a haldokló kitöréseit.

— Már virágporos a lába. Ez egészen sárga tőle. Alig bírja a mézet... De milyen gyönyörű nap ez a mai! Egészen jól érzem magamat. Ha most látna a doktor, mérgében ő halna meg.

Jóízűen kacagott. Hirtelen maga elé tartotta a kezehátát és a reászállott láthatatlan méhhez beszélt:

— Megismertél? Mi?... Elfáradtál? No, csak pihend ki magadat!

Ő maga is elhallgatott.

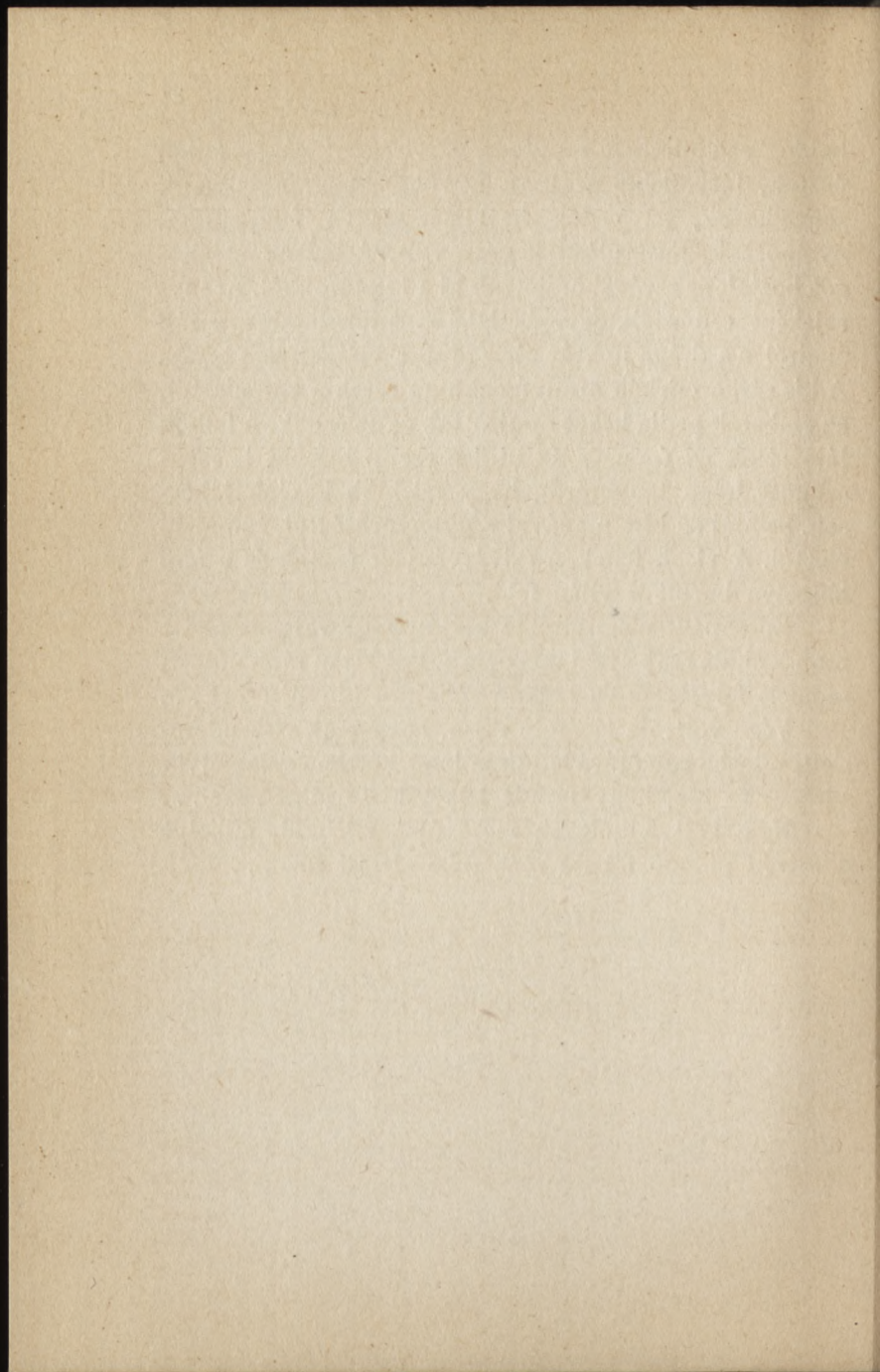
Többet aztán nem is szólt ezen a földön, de boldogan mosolygott, mert tovább tartott a tavasz s a méhek varázslata. Béke és harmónia vette körül. A nap ragyogott, a levegő zengett. Szín, illat, fény és dal járta. A méhek, ezek a drága, eleven ékszerek, feje körül röpködtek, a fákról virágok hullottak rá, a fecskék

boldog szédületben repültek, a virágpór sárga felhői úsztak, fátyolként szálltak a völgyekben, a bogarak zengedeztek, az erdők hatalmas szava felhangzott, nyomornak, pusztulásnak vége volt. A méhek új világot hoztak és ezrével omlottak ki a kaptárokból. Aranyrojtaként csüngtek, egymás lábába kapaszkodva a fák ágairól s a drága nektár kicsordult a virágok kelyhéből. A kis sárga csirkék aranyfenekükre estek a bámulattól, az emberek pedig kezet nyujtottak egymásnak. A felhők játszottak az égen és az utolsó csepp harmat is megszökött Isten tenyeréről, hogy mielőbb közénk jöhessen. Semmi se bírt magával a gyönyörűségtől, túlhabzó élettől. A vizek fenekén szivárványok úsztak és a nap lángolva borult a világ fölé.

Édesapám megnyitotta száját, még valamit akart mondani, de csak ajkai mozogtak. Boldogan ránk nézett, szemeit felvetette és halkán sóhajtva kinyújtózott...

Vége volt, de látszott rajta, hogy csak elszenderedett, mintha egy órára ledült volna a kertben valamelyik virágos fa alá, hogy fáradt lelkét kissé pihentesse...

Nem kell felköltetni, mert újra felébred, mihelyt a szíven pihenő fekete méhecske elszáll róla...

IX.

Reszketőkezét mellére szorítja a súlyos beteg asszony.

— Itt... itt... a szívem!

A férfi megrázkódik.

— Ne félj, lelkem. Mindjárt itt lesz a híres tanár. Egész Kolozsvárt nincs tudósabb ember, azt mondják.

A félig földbesüppedt, korhadt, zsindeyes hóstáti ház sötétségében bátortalanul egymáshoz símul a gyermek-házaspár. Riadtak, idegenek, hiszen székeleyek és szegények. Az örök székeley erdők két elzárt madárkája, akiknek idegen a város. A szállásadó vén asszony is ellenségesen rivall rájuk:

— Hallja, ember! Betegnek nincs ötven lejért szállás, ha legalább húsz lejjel meg nem toldja, reggel kiteszem. Ha jajgatni akarnak, fizessék meg!

A magas, izmos férfi lángoló orcával egyenesedik ki. Egyetlen ütéssel porrá onthatná a viskót, de asszonyának szelíd nézése leigazza és szó nélkül kifizeti a pénzt. Az idő nehezen telik. A tenyérynői ablakon sóvárogva lesi a híres tanár autóját. Reménység, félelem váltogatják egymást a lelkében és ő maga is el-sápad, mikor az orvos belép a viskó ajtaján.

— A jószágos Isten áldja meg! — rebegi az ember pillanatnyi bizalommal.

Az orvos rá se hederít. Első tekintetre látja a közelgő halál árnyékát, a láz ködében elvesző szép asszonyarc

fölött. Gyorsan odalép az ágyhoz, de már a futó vizsgálat meggyőzi, hogy elkésett. Visszaejti a már félig fagyott kezét és sajnálkozva vonja félre a férfit.

— Hová valók maguk ?

— Rákosiak, istálom.

— Hogy merték ezt a súlyos beteget ilyen hosszú út veszélyének kitenni ?

— A mű doktorunk ajánlotta . . . Biztatott, hogy csak a tanár úr tudja meggyógyítani.

Ingerülten háritja el a bizalmat a tanár.

— Már én se tudom meggyógyítani !

Az ember hátratántorodik.

— Nem-e ? Hát akkor miért adtam el az utolsó tehenünket is.

— Rosszul tette — utasítja rendre a tanár, de a székely már nem is hallja. A maga, külön szép világában élt és feltörő gondolata fájdalmas mosolyra deríti vonásait.

— De ha meztelen kúdos maradnék utána, nem adnám-e oda érte mindenemet . . . Mennyire bízunk magában, tanár úr !

A tudós megenyhül.

— Igazán sajnálom, barátom, de meg kell mondanom a valóságot. A feleségének alig pár órája van hátra. Az agónia rövidesen beáll.

— Hátha ispotályba vinnők, — találgatja a székely.

— Késő és fölösleges ! Fel sem vennék.

— Hátha megoperálná ?

— Nincs kit és nincs mit operálni, de idehallgasson ! Adok egy utolsó injekciót.

— Fizesse meg a Jóisten !

Az asszony testén növekszenek a halál csókjának sárga árnyékai. A tanár siet az injekcióval és suttogva figyelmezteti a férfit :

— Most magához tér ... aztán ... búcsúzzanak el egymástól !

A párna fölé hajol a székely, aki észre sem veszi az orvos távozását, csak a lázas szemek kinyílását lesi minden érzékével. Félénken szólongatja :

— Anna lelkem ! Anna lelkem, hallasz-e ?

Néhány görcsös vonaglás után visszatér az öntudat. A lenge, kis női test mégegyszer felkapaszkodik a sír szélére, de lehet látni, hogy ha újból hátrahanyatlik, ez az utolsó nagy zuhanása lesz a végtelenbe. A szavak sejtelmesen megülnek ajkán úgy, ahogy kibuggyannak.

— Meghalok, Mihály.

Az ember keserűen bólint. Minek hazudjon.

— Elég baj az nekem, Anna !

Párna alá dugott erős karjával magához vonja asszonyát. Úgy teszi fel hangosan a brutális, kemény kérdést :

Mi az utolsó kívánságod, Anna ?

A leskelődő szállásadó vénasszony elborzadva ugrik hátra az ajtónyílásból a szent, végső perc előtt.

Néhány pillanatig csend. A férfi nézi, hogy a két szemgolyó hogyan oldódik fel kifejezéstelen, zavaros kék tóvá, hogyan húl ki a nyakára vetett kéz és esik rá tehetetlenül a vergődő szívre, mintha a végső szánom-bánom-ütés volna. A mell mégegyszer feldudorodik és a száj sötét torzulásán átszűrődnek az élet utolsó hangjai :

— Mihály ! Azt ... akarom, hogy otthon ... temessenek el ... A mi kis temetőnkben ...

Már nem is hallja a férfi fogadkozását :

— Úgy lesz, Anna !

Már az örök sötétségből kiáltja vissza :

— Csókolom Évikénket !

Aztán a koponya éjszakája lecsukja a szemeket, a hátraesett ajkak üresen kinyílnak s a test elcsendese-
dik a pizskos, szegényes ágyban.

„Miatyánk Ūristen, ki vagy a mennyekben ! . . .“

— hadarja forró, könnyekbe tört bánattal fölötte az ura, de keserűségében a Miatyánkot is abbahagyja, székét húz halottja fejéhez és ölébe eresztett fővel elkomoro-
dik . . . Későn jutott eszébe, hogy elfeledett papot hívni, de azt se tudná, hol keresse ebben a nagy városban, kit küldjön utána. Ránéz a csendesen elpihent halottra.

— Ha ez nem idvezül, senki sem.

Az ajtó halkán kinyílik, a vénasszony az ágy felé int :

— Hogy van ?

Az ember mogorván felel :

— Elaludt.

— Nincs valamire szükségük ?

— Nincs !

A szűk koldustanyára lassan sötétség borul, csak a halott fehérlik ki belőle.

— Felgyújtom a villanyt, — ajánlja a vénasszony.

— Azt egyet se — retten meg a székely. — Az orvos altatót adott s megtiltotta, hogy zavarjuk.

— Alszik ?

— Alszik.

— Akkor meggyógyul, — tudja a némbor.

— Meggyógyul, — hagyja rá az ember és sóhajtva

felteszi a kalapját. — Megyek a patikába, — hazudja. Csendesen kitolja a vénasszonyt a szobából, a halottra rázárja az ajtót és keményen felmordul:

— Bé ne tegye senki a lábát a feleségemhez, míg vissza nem jövök!

— Miféle pogány ember maga! — borzadzik a vénasszony. — Hátha valamire szüksége lesz?

— A tanár parancsolta így, — áztatja a székely. — Közel sem szabad menni az ágyához. Reggel eljön s ő felébreszti.

A város már esti fényárban úszik. A kávéházban szól a zene, az embertömegek zajongva, kacagva ömlenek az utcákon. A székely siet a tanárhoz.

Alig engedték be hozzá.

— Mi baj, fiam? — ismeri meg a tanár.

A székely alázatosan lehajtja a fejét.

— Meghót!

Vigasztalódjék. Jobb neki így... Van valami kívánsága?

A férfi kihúzza a nyakába akasztott pénzeszacskót.

— Engedelmet kérek, de elfelejtettem megkérdezni, mivel tartozom.

— Egy vizit, injekció, háromszáz lej.

Háromszáz lej nagy pénz szegény embernek, de meg kell becsülni a halott porát.

— Itt van, istállom...

— Most mit csinál? — érdeklődik zavartan a tanár.

— Hazaszállítom. Az volt az utolsó kívánsága.

A tanár megnyugszik. Ha hazaszállítja, akkor tehető ember és nem sok a háromszáz lej.

— Forduljon valamelyik temetkezési intézethez, — adja a tanácsot. — Az elintézi. No, Isten áldja, barátom!

Nem érez semmit, sem bánatot, sem emléket. Fásultan megy az utcán. Egy kivilágított kirakatban meglátja a koporsókat, szemfedőket, halotti jelentéseket. Betér. Feketeruhás úr hajlik át az asztalon.

— Temetés?

— Afféle. Tudni szeretném, hogy mibe kerül a halottszállítás.

— Hová?

— Székelyföldre.

A kereskedő pár kérdés után kiszámítja. Dupla koporsó, engedély, orvosi vizit, szállítás, összesen nyolcezer lej. Autón hatért megcsinálják.

— Igenis — hebegi a székely és szomorúan kifordul az ajtón. — Nyólcezőr lej, — töpreng, — annyi pénzem nincs.

Nehéz szívvel kicammog újra a külvárosba, betér a sötét kunyhóba, megnézi a halott orcáját, meg is csókolja s rábólogat:

— Nem tudlak hazavinni, Anna lelkem! — s újból visszahajtja orcájára a takarót.

Leül az asztal mellé. Eszébe jut gyermekük, a háromesztendős Évike.

Ha holtan is, mégis haza kell vinnie az anyját.

— Még ha Burukolóban eladhatnám a földet, az ára kifutná, — jut eszébe — de ahhoz üdő kéne... Mégse tudom az utolsó kívánságotat teljesíteni, Anna!

Ismét elővonja a pénzeszacskót. A forró mellétől, meleg rongyból minden pénzét kiszedi és bütykös ujjával számolgatja az asztalon:

— Ötszáz meg száz, az hatszáz, meg száz, a hétszáz... Ez itt egy ezres... Nem elég... Nem fussa... Énédösistenem! Mit tudjak csinálni?

Sokáig gyötri magát. Végigéli emlékezetben azt a szép, virágos, szegény életet, amelyet a csöpp asszonyka nyújtott szerelmes odaadással. Mezők, erdők hazahívják, a kis hajlék ezer drága emléke kínozza és mintha a falu sirató harangjai is idehallatszanának az idegenbe, azok is hazaszólitának a hegyoldali tiszta temetőbe... Holtában is dideregne az idegen város durva rögei alatt, ahol éjféλι órán az sincs, kihez hozzászóljon. Jeltelen, süppedt, dudvás sírja lenne, ahonnan pár év mulva új szegénynek ássák fel csontjait. Nem. Egyedül nem mehet haza. Mit mondjon drága kicsinyének, hogy hol hagyta az anyját? Mit szólnának a szomszédok, mit feleljen az otthoni fűnek, fának, virágnak, földnek, a kis templom Jóistenének?... Érzései elhatalmasodnak s sokszor a kihűlt test fölé veti magát és esküdözik:

— Ha embert kell ölnöm azért a pénzért, akkor is hazaviszlek, Anna!

Hiába számolja azonban újra a pénzét: „Ötszáz meg száz, az hatszáz...“ — arra se elég, hogy a házból kivigye vele.

Tehetetlen fájdalmában észre se veszi, hogy az éccaka elmélyül, a vén háziasszony alszik már, a város elcsendesedett.

— Ötszáz meg száz, az hatszáz... — mormolja félig tébolyultan tovább, míg kifárad és a puffadozó halott mellett sokáig hallgatja a némaságot.

Az óra elveri a tizenegyet, valamelyik gyár szirénája belebög a setétbe, utána vonatfütty sívít fel.

— Megy a tizenegyes, — gondolja önkéntelen, — ezzel kellett volna hazamenni, de még a kétórással is elérnék... Ötszáz meg száz, az hatszáz... Éppen annyiba kerülne a kettőnk jegye.

Hirtelen elsápad. Vakmerő, de szép gondolat hasít bele agyába. Arca lassan kiderül, félelmetes belső ordítás szakad fel benne az örömtől, halottjához ugrik, lerántja róla a takarót és ujjongva mondja:

— Mégis hazaviszlek, Anna lelkem!

Az ajtót bezárja, az ablakszemeket lefüggönyözi és lázasan, remegve hozzákezd a halott asszony öltöztetéséhez. Feladja rá a virágos szoknyát, felhúzza a kicsi csizmákat, a réklit, fejére felkötí a rojtos keszkenőt, hátán végigteríti a nagykendőt. A félig merev testtel addig küszködik, míg sikerül felöltöztetnie.

Végre útra készen áll. Az idő is sürgeti. Mennie kell, hogy le ne maradjon a vonatról. Félelemtől borzadó üstökkel eloltja a lámpát, az ajtón kikémlél. A vén szállásadóné mélyen alszik. Most! Átöleli a halottat és pár kétségbeesett lépéssel szinte átgázol a szobán... Az utcán nem járnak emberek. Háztól-házig lopakodik, liheg a súlyos teher alatt. Végigszökik a zeg-zúgos kis utcákon. A fagyott fő arcához verődik, a kezek mereven lóbálódznak és furcsa, halk hangon csikorognak a halott csontjai... A palánkos kerítések mögött rémülten vonítanak utána a kutyák. Valahol részeg ember énekel. Távolabb egy rendőr áll mozdulatlanul.

— Csak az állomásra kisegítsen az Isten! — fo-házkodik verejtékezve a halottvivő székely.

A kivilágított, forgalmas épülethez azonban nem mer közelíteni. Mint az üldözött vad, áll meg pillanatra

előtte, a testtel vállain. Elrémül, mintha mindenki ráborzadva azt kiáltaná :

— Ez az ember halottat lopott ! . . .

Sikerül néhány fénycsíkon átvergődni. Az épületek, falak zúgaiban rejtőzve, végre átszökik a síneken. A tulsó oldalon nem járnak emberek. Egy elhagyott vagón oldalához támasztja a halott testet és néhány ugrással elvegyül az embertömegben. Agya lüktetni, muzsikálni kezd az izgalomtól. Azt se tudja, hogyan sodródik a pénztárhoz. A hang idegenül ömlik elő tor-kából, mikor megváltja a két harmadosztályú jegyet.

A vonat előtte pöfög olajosan, feketén.

— Ez megy Brassó felé ? — kérdi a kalauztól.

— Trenul nu pleaca inca ! — rivall rá tekintélyesen a lámpás ember.

A székelynek azonban felvillan a szeme. Hirtelen beugrik a kocsik közé és újra rohan a halotthoz.

— Megvan a jegy, Anna lelkem ! — suttogja neki, mintha élne és újra ölébe emeli a megtámasztott testet. Már messziről kinézett egy fülkét. Alig pislog benne az olajmécs. Félkézzel megragadja a vonat vaskorlátját és elszántan fellendül rá. Lihegve örvendez, hogy még senki sincs a kocsiban. Egyik sötét sarokba, a fapadra elrendezi a holtat. Borzas haját, kendőjét mélyen a szemébe húzza, hogy csak a vékony orr fehérlik elő. Kezeit, lábait úgy rendezi, mintha mélyen aludnék. Az előrebillent fejét hátrahajtja és szorosán melléje ül.

Nehéz-ládás, batyus utasok lepik el a vonatot, káromkodások fakadnak ki durva emberek száján. Végül mindenki megtelepszik. Az izgalom elül. Már lendülnek

a kalauzok lámpái, a váravárt perc elérkezik. A vonat megindul és lihegye eltűnik az éjszakában.

A furcsa női testre azonban felfigyelnek az emberek. A férfin átcikkázik a gondolat:

— Mi lesz, ha felfedezik, hogy holtat viszek? . . . Nem, nem szabad észrevenniök!

Elszánt nyugalmat erőltetett magára. Csak arcán és izzadságtól csepegő, borzadozó haján látszik a szörnyű félelem. Hogy az embereket áltassa, kedveskedve hajlik feleségéhez:

— Jól ülsz, lelkem? Próbáld meg, hátha tudnál aludni! . . . Fáj még a fejed? . . . Ne búsulj, mert reggelre otthon leszünk!

Az emberek egymásra néznek, a holttest hallgat, csak a féligzárt száj fehér fogsora vicsorít ki a sötétbe.

Egy rokkant tojásokat szállít a Regátba. Sebesüléséről kezd beszélni, de rémülten hallgat el és ő is rámered a szembevigyorgó holttestre.

Egyik utas odaszól a székelynek:

— Mi a baja a menyecskének, atyafi?

— Halálos beteg, szegény — válaszol mogorván, féltetével eltakarva a halottat. Gyanakodva fürkészi az utasokat, vajjon észrevették-e, hogy holttestet visz. Az emberek összesúgnak, egyik-másik közel hajlik az élettelen nőhöz és a bizonyosságtól rémülten hátradöbben, de senki sem meri kiejteni a szót: „*Halál!*“ Van valami végzetes a vonat rohanásában is. Mintha az is a halottat altatná:

„Sissi! . . . Sissi! . . . Sissi! . . .“

Az ablakok előtt elrepülnek a hegyek, majd a holddal mennek szembe s a rárga sugarak ráhullanak

az élőlől és holtból összetett emberpárra. Mindenki hallgat, csak a belső kínoktól gyötrött székely beszél tovább a halotthoz :

— Bárcsak már otthon volnánk!... Nem ráz túlságosan a vonat? Tarts ki valahogy, lelkem!...

Az emberek borzadoznak, tudják, hogy halott utazik.

— Gyertyát kellene neki gyújtani, — veti sietve a keresztet a rokkant.

A férfi kétségbeesetten tovább magyaráz :

— Otthon akart pihenni szegény, a mű temetőnkben!

— Temető, temető, mind egyforma! — mondja valaki.

— Utolsó kívánsága volt, — kérleli lázas tekintettel őket a férfi. — Szegény ember vagyok, a szállíttatást nem bírtam volna. Egész vagyonom ráment volna.

Az utasok lesütött szemekkel hallgatnak, virrasztanak.

— Van egy háromesztendős leánkám es — beszéli tovább a férfi — s az mégse lehet, hogy még egyszer meg ne lássa az édesanyját!

A vonat olajlámpája utolsót pislant. Senki se válaszol. A sötétben görnyedő embertestek, mint néma fekete szobrok ülnek. A vonat tüzes füstfellegben száguld tovább.

„Sissi!... sisi!... sisi!...“

Az Isten felülről nézi és áldott kezével félrehajtja a felhőket a remegő csillagok előtt.

A férfi nem bírja tovább. Csendesen sírni kezd. A szerelem, boldogság, élet, álom jut eszébe, az együtt töltött idők, a tervek, erők, lélek, minden, amit ez

a kihűlt asszony jelentett neki. Érezte, hogy valami csodálatosat cselekszik és életét adta volna érte.

A kalauz azonban felriasztja.

— Jegyeket kérek!

— Most, most válik el! — gondolja rémülten a halottvivő és odanyújtja két jegyét.

— Az enyém s a feleségemé!

A kalauz a halott arcába világít lámpájával és megremeg.

— Alszik! — válaszol a sötétben egy vésztojósló, komor hang.

A kalauz tétováz, de egyszerre elszánja magát és a jegycsípővas beleharap a halott jegyébe is.

Mindenki megnyugszik, hogy a halottat nem tették le a vonatról. A komor, fenyegető tüzek kialszanak a szemekben.

A vonat tovább dübörög az éjszakában.

— — — — —

Végre felvirrad.

A mezőkön lassan feltetszenek a vetések, fák, füvek, a házak kibontakoznak a sötétségből.

— Rákos! — kiáltja a kalauz.

A székely felegyenesedik, mély sóhajtással átka-rolja újra a halott asszonyt és a testtel a vállán, keményen megemeli a kalapját.

— A Jóisten áldja meg magikot!

Senki sem emeli fel a tekintetét, hogy ne kelljen megtudniok a féltett, szép titkot.

— Vezérelje az Isten! — mormogják vissza.

A halottas ember eltűnik. Futva rohan végig a vonat mellett és viszi, viszi terhét embernemjárta helye-

ken, rejtőzve, titkon. Szíve a torkában lüktet, kínok tépik idegeit és vörös karikák táncolnak előtte. A szél lengeti ruháját, összekúszálja a halott haját, a kezek valószínűtlenül harangoznak a levegőben. Az ember fut, ereje végső megfeszítésével és csak háza küszöbén torpan meg.

Lábujjhegyen belopódzik, a halottat végigfekteti a vetett ágyon, újból elrendezi, ahogy tudja, majd átmegy a hálójába és álmából gyengéden felcsókolja leánykáját.

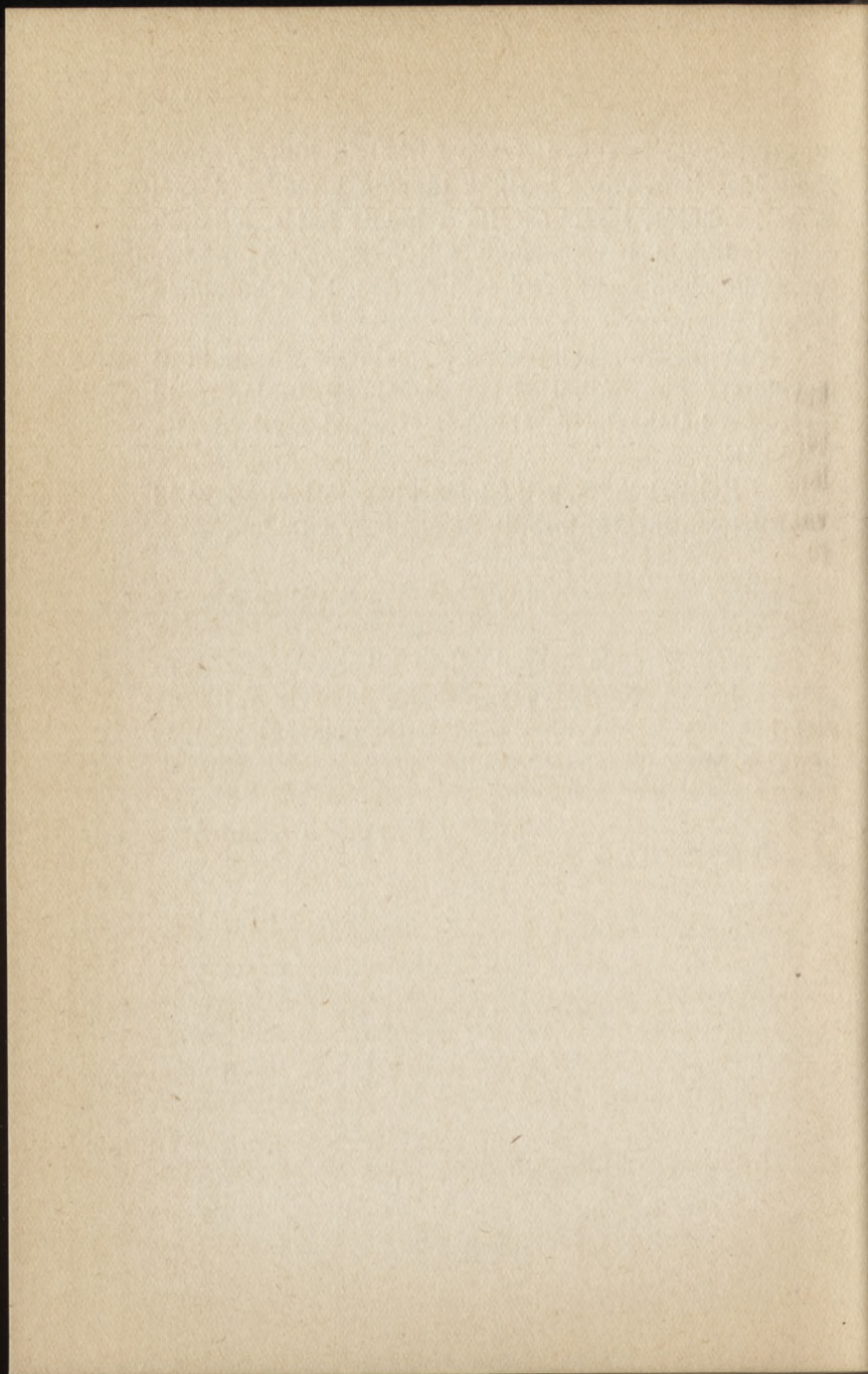
— Évike, lelkem, kelj fel, mert hazajött édesanyád!
Hirtelen megtántorodik és elzuhan a földön.

Félóra múlva ásóval, csákánnyal a vállán kiment a temetőbe.

A szép, virágos hegyoldalban kikeresett egy nyugalmas helyet, keresztet vetett rá, kimérte rajta az élet határait és hatalmas lendülettel belevágta a csákányt a kemény székely földbe.

*

Ez az a sír . . .

X.

Végre szegény Csinód Mihály is idejutott, de jobb is volt így neki. Egész télen az ágyat nyomta. Az asszony kereste a kenyeret neki s a négy gyermeknek. Napszámba járt, favágást vállalt az erdőn, térdig állott a hóban s még a csontjai is megfeketedtek az erdei tüzek füstjétől. Így is vagy ettek, vagy nem ettek, de valahogy kitavaszodtak.

Mihelyt a föld annyira szikkadt, a nép megrohanta a mezőt. A férfiak szántottak, az asszonyok kaszálót takarítottak.

Csinód Mihály pár napig hallgatta az ekék zörgését, de harmadik nap hiába sírt a felesége. Alig hajlította le fekete ágát az éjféli, szépcsendesén harisnyát húzott, felöltözött, előkészítette az ekét, taligát, boronát és befogta a két árva tehenet. A kapu se nyikorgott utána, mikor elszökött szántani.

A virradás már a mezőn találta.

Szemei láttára ébredt az ég. A kizöldült erdőt még fátlyokd takarta, de a földje végén álló almafa bimbói aranyszikraként ütköztek ki az ágak hegyén. A völgyekben égtől földig ezüst fonalak húzódtak, mintha megfagyott volna a hulló harmat. A madár alig tudott átvergődni rajtuk. A szántó ember a hegy tetejéről úgy lihegett le a félig dermedt mezőkre, mintha forró lehelletével a világot akarná felmelegíteni. A friss fű még

kábult volt és alig állott gyenge lábain. Szédület fogta el a beteg embert és gyöngyözött a homloka, de csak addig volt gyenge, míg megragadta az eke szarvát.

Még látta, hogy az erdőből varjak szállanak elő, leereszkednek és jobbról balra hajtogatva fejüket, utána mennek a barázdában; aztán álmodozni kezdett. A felbúvó, enyhe nap rásüt behúnyt szemeire, amitől ragyogó mélységek és magasságok nyílnak meg előtte és ebben a gyermek-pompában csak dereng minden. Aranykőből vannak a tehenek is és a munka mámorában megkönnyebbül a föld is, mintha csak bárányfelhőket forgatna az eke.

— Felséges Isten!

A barázdák egymásra omlanak és forr a hant a vas előtt.

Mit tesz az, hogy erőtlen, kopár, gyenge a föld! Szegény az is, mint ő, hiszen testvére és közös a sorsuk. Az is minden erejét, egész életét odaadja a kenyérnek, mint jómaga. Álommal és szeretettel hinti be, mintha mag helyett csókot vetne el...

Már ezentúl nem úgy lesz. A világ korma nem hull az emberek fejére. A halotti könyv bezárult. Ez-napságtól fogva minden mozdulat áldást fakaszt, hitet, erőt ad. A gyermekek nem fognak többet éhezni, az asszony is az új, gazdag kenyér láttára elkacagja magát örömében. Az eke a jövő szemfedőjét tépi.

— Ha az Isten áldást ad, — számíthatja — lesz legalább hat szekér törökbúza. Elég lesz télire. A föld széjjire fuszujkát ültetek, a felső részit meghagyom pityókának. Csak az üdő járjon neki... Híjj, Rendös, Bogár!

Egészen megvidámodott, mintha a betegséget is kézzel elvették volna. Csontos, kemény arcán két meleg rózsa ül. A nap zengve emelkedik az égen.

— Megette a ködöt! — kacag a szántóember.

Csak azon csodálkozik, hogy az idén miért nincsenek pacsirták. •

— Hátha megfagytak a télen. Kár volna! — komorodik el, de a szánalmat hamar elveri a reménység.

— Csak Isten áldást adjon!

A meleg fény átjárja a testét és ahogy meghajlottan ballag a barázdában, a nap arany vélumot terít a vállaira, mintha szentséget vivő pap volna és azzal fogná az eke szarvát. Valahogy magától jött ez a gondolata, de megemelinti rá a sapkáját:

— 'Szen én es az Ūr szent testyinek színén dolgozom!

A szántás, kenyérágycsinálás bizony nagy dolog. Nem volna semmi különös abban sem, ha két fehér angyal térgyepelne láthatólag a föld két végén és úgy tartaná kezeiben a barázdát, mint fekete pántlikát vagy az élet keskeny fekete hídját, amelyen Csinód Mihály négygyermekes szegényember halad két rossz tehenével.

A megújulás nagy erejét érzi minden. Az almafa is reggel óta sokat nyitott. Nagyobbak a bimbótüzek rajta. A füvek halvány erőtlensége is tünedezik s fényesen csillog a varjak háta. Olyan sokan vannak, mintha minden rög madárrá változott volna.

— Az idén cserebogár-esztendő van, — pillant rájuk. — Most jól élnek.

Szánt, szánt ernyedetlen. A két tehén oldala lüktet, de csak addig pihenteti, míg megszusszannak.

Később szomjúságot érez. Elmegy, hogy igyék. Alig tíz lépésre csordogál a patak. Míg megtörli a száját ingujjával, azt is megdicséri :

— Szép vagy !

Valóban a vizek is megtisztultak. Kristálytiszták, mintha Isten ujjai közt folynának keresztül.

Már merőn tűz a nap. Egyszercsak a szántóember figyel és azt mondja :

— Dél van, harangoz a nap.

Harangoz a nap.

Halk, finom zengés kél a levegőben. Csak, mintha a földről tűző sugarakat hirtelen szélfúvás érintené egymáshoz és kettőt-hármat kondítana rajtuk. Ebben a pillanatban egy lélekzetvételre minden megáll. Fák, füvek, állatok nem mozdulnak. Tisztelegnek a minden-ségen átvillanó nagy titok előtt.

Dél van.

Meg kell szegni a kenyeret. A legkoldusabb ételnek is most csodálatos íze van, mert rejtett áldás száll reá felülről, mely megszenteli az evő szájakat és a teremtés illata betölti a földet.

A szántóember is délebédel. Szalonnát, kenyeret, kicsi fej hagymát, már ami az ő szegény házatól még kitelik. A két tehén éhesen nézi a fűvet. Az a másé. Nekik nem jut. Fehér hab szakad le a szájukról. Az ember falatozás közben is elégedetten szemléli az egymásra forgotott barázdákat. Szája mozog, elméje azonban tovább szövö a terveket az élet felcsillanó reménységéről.

A tagúton két nehéz ökörrrel valaki igyekszik fel-felé. Az embert nem, de az állatokat megismeri.

A Béla András két ökre.

Velök van maga is. Mikor odaér, megáll egy szóra.

— No, szántogatsz, Miháj?

— Én igen. Hát kijed hova ügyekszik?

— Csak ide az aljba, az erdő alá! Felforgatom a herésemet... Mit tész ebbe a földbe?

Szinte kevélyen felel a szántóember.

— Ebbe törökbúzáat!

A másik elkacagja magát.

— Tán azt vetöd el, amit a télen „kölcson“ megtettek?

A szó — mert igaz — szívébe nyilallik. Csak most gondol rá, hogy nincs otthon egyetlen szem vetőmag se. Pénzért se lehetne az egész „hijuban“ egyetlen odvas kukoricaszemet összeseperni. Keserűség járja át bel-sejét, a falat megáll a szájában. A mennyből zuhant alá. Hirtelen összeszorul és fájni kezd a melle. Tekintete elködösödik és szédül. Megtántorodik, mikor feláll, hogy újra dologhoz lásson. Béla András akkor már a túlsó völgyben járt.

Testileg, lelkileg betegen görnyed rá az eke szarvára és rekedt a hangja, mikor indít:

— Nohát!

Aztán minden barázda végén egyet sötétedik a világ. A keze is hideg. Csetlik-botlik az eke után, mintha részeg volna. Édes kimerültséget érez, húzza a föld. Most a feleségére gondolt.

— Nem is sejti szegény!... Mi vár reá?... Pedig olyan szép volt leánkorában, hogy a méhek mind az ő szemére akartak szállani. Virágnak nézték...

Hogy van az, hogy egyszerre minden elszomorodott körülötte? A nap ugyan teljességében ragyogott,

a tavaszmező dalolt, égen-földön színek hullámoztak, a varjak táncoltak a rögök tetején, de ő úgy látta, hogy vigasztalan szürkeség fojtja meg a tavaszt, a nap kiégett és feketén haldoklik az égen, a madarak ismét rögökké váltak s az almafa halott virágokat nyitott.

Megborzongott, érezte, hogy a halál közeledik, de sejtését nem merte bevallani. Csak annyit hebegett:

— Megváltozott az idő!

Roggyant lábakkal róttá a lépéseket az eke után. Már őt is inkább a tehenek húzták. Az eke ki-kihagyott, „vétket“ csinált. Nem látta. A barázdák is elmosódtak. Álmai elszáradtak, csúnya, nehéz robot lett a szántás. Nagyokat ásított és hirtelen összerázkódott. Nem mert hátranézni, mert tudta, hogy háta mögött a barázdában a halál lépeget és madarai, a varjak alázatosan követik. Kevés sós nedv nyomult fel a torkába és kiszivárgott az ajka prémjére.

— Elévett a száraz betegség! — morogta.

Nem hagyta magát. Keményen nekifeszült az ekének és véres szájjal tovább szántott.

— Híjj elébb me!

Dülöngözve, hol ide, hol oda rántotta az ekét, de a szíjjas, tippadt föld keményen fogta és az ember nem tudott eldőlni.

Hosszú idő telt el ebben a küzdelemben. Csinód Mihály szántóember nem akart engedni... Otthon asszony van s négy apró gyermek!...

— Híjj elébb!...

Úzte szerencsétlen tehénkét az élet gyönyörű, vágató szekere után.

Hiszen igaz, hogy a füvecskék szerették volna se-

gíteni, hogy utólréje, de mi az : virággal ütni a haldokló ember hátát. A madárkák is észrevették, hogy baj van s ha jól emlékszem, — egy korán ébredt pillangó is megverdeste a tehének testét, de nem bírtak előrehaladni. A barázda fekete hurkával mindíg visszarántotta a halál, hogy sohase tudjon a végére jutni.

Aztán meg kellett állania. Felocsudott és félelmében gyermekei nevét kiáltotta :

— Pisti ! Márika ! Jóska ! Ámáli !

Ez már csak az elkésett búcsú volt tőlük, mert hosszú, kínos köhögés után, vörös felhő állott a tehének elé és azok is pirosak lettek, ijedt bődüléssel megállottak.

Az eke szarván akkor már folyt le a vére.

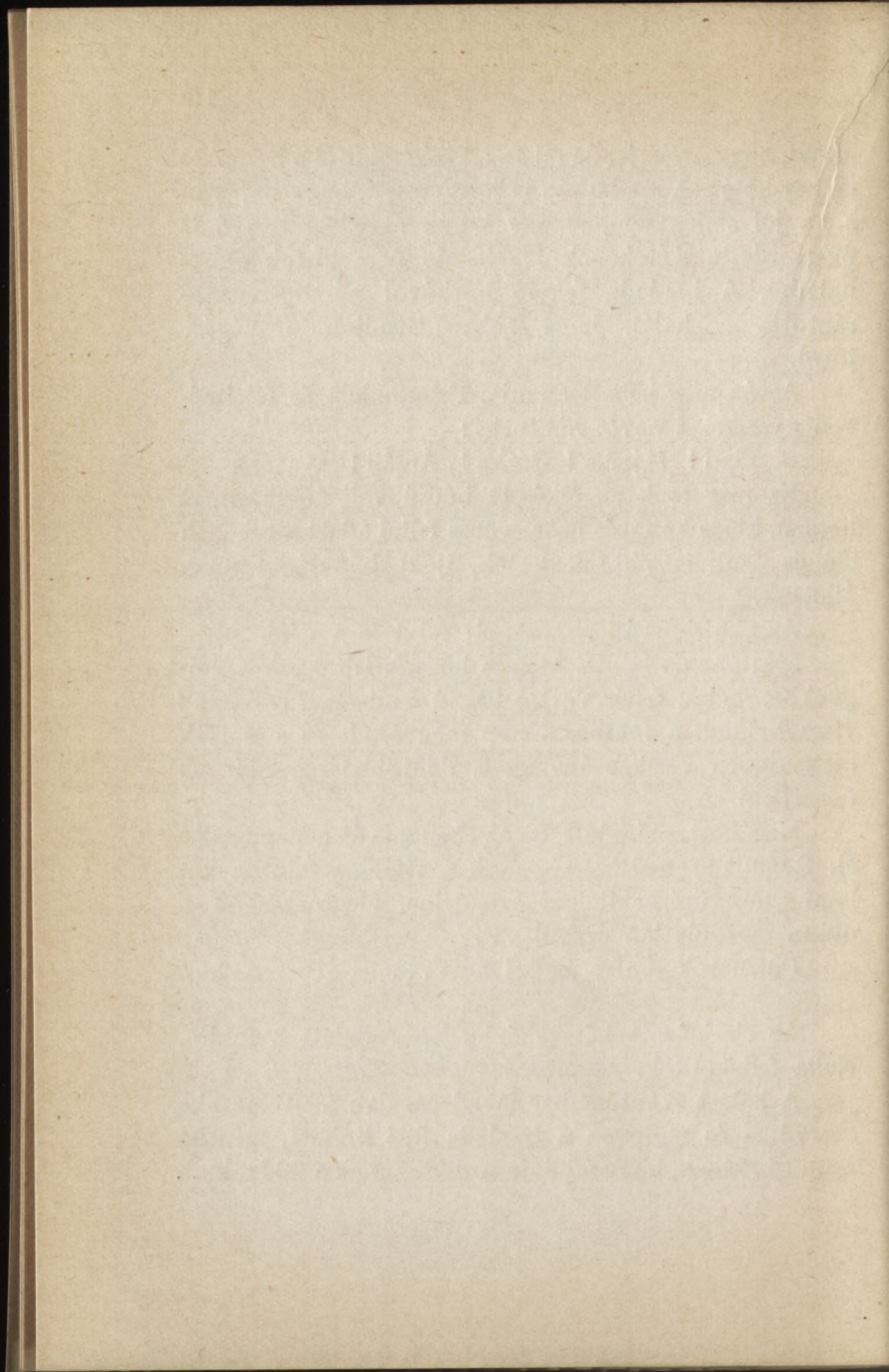
Még annyit látott, hogy a hegyek lebuknak a völgyekbe, széles, fehér villám hasad az égen, füvek, fák visszahullnak a földbe, a nap megvakult és a varjak rettenetesen verik szárnyukat, de többé nem bírnak felszállani.

Megállott, előredűlt, de az eke szarvát nem engedte el. Réműlt szemei beletágultak a világba, mintha valami szörnyűséges dolgot szemlélne. Megrázkódott s utána mozdulatlan maradt . . .

Pillanatok mulva mosolygott . . .

Az elcsigázott két tehénke leheveredett a földre. Néha felbődültek.

A halott szántóember megdermedve állott az eke szarvánál és mereven a barázda fölé hajlott, mintha azon tűnődnék, hogy mi baja történt ennek a földnek. . .

XI.

Az öreg Gyerkó Anti bá fekszik itt, de az övé a kisebb eset, mert a tánc miatt halt meg. Tudom, mert ott voltam azon a mulatságon.

Félig a szoba sarkába merülve játszott a Szándoki bandája. A száldróton függő lámpa sűrű ködben haldoklott. Alatta lüktet a tánc, az ünnepnap vigalom. Az asztalnál öregek boroznak. Az öklök, nagy fejek árnyéka rásik a poharakra, melyek fölött a bor illata dereng. De hiába dereng, csak nem lesz jó kedv belőle. A tánc sem az, ami volt : a test szépséges kivirágzása öreg nóta karjai közt, csak afféle nyálas városi holmi, aminek se füle, se farka, se teteje, se Istene. És a hozzávaló nóta ! Hát nóta ez ? Nem hegedűből termik, hanem döglött ló farkával csalják elő az ördög hasából. Tiszta szégyen hallgatni is. Ki tudja, hol bujdosik fekete fátyolban a régi magyar dal, a mámoros, álomlátó, gyönyörűséges, csillagos, drága boszorkány, aki puha szárnyal ereszkedett valaha az emberi szívre azon frissen, ahogy az öreg hegedűfában fogantatott. Egy életünk, egy halálunk, mindent reaszántunk. Hej te nóta ! Nincs immár se cigány, se jó bor, ami elővarázsolna. Töltsön kend, Anti bá, ott egye a fene az egész világot ! Szégyelje magát, hogy nem halt meg, mikor kellett volna !

Anti bácsi még a régivágású, igaz ember. Deres a feje, de kemény a teste. Magas és széles, szép keresztre-

feszített ember, kinek forró lehelletétől reszket a bajsza. Úgy ül a széken, mint aki világokat tudna teremteni, de azt tartja, hogy nem érdemes. Nem válaszol a szóra, csak nézi a kis locsadékbort. Ki tudja, hová száll el a tekintete.

— Bort! — mordul hátra a korcsmárosnak.

Aztán újra nézi a sárga levét. Az asztalra vetett öklén az erek vastagon duzzadnak. Súlyos, halálos kéz ez is. Lassan és hatalmasan mozdul, mikor poharat billentenek feléje. Megragadja a magáét, de megint visszateszi. Valami forr, kavargó a bensejében, amihez méltatlan és kevés egy nyavalyás pohár. A régi kupák mértéke kell ehhez. A kemény ezüst kupáké, amelyeket ivás után a markunkban ronccsá nyomorított a keserűség. Ezek közül a legények közül maradt vissza öreg Gyerkó Antal. A többiek már a föld alatt döngöttek koporsójukat. Az ő életén is látszik, hogy csak ideiglenesen maradt vissza. Még valami elintéznivalója van s ő is siet a többi után. Az ablak alatt kapál már az ő lova is . . .

Mínta az nyihogna be utána, hirtelen feláll Gyerkó Anti. Tétován a szoba közepére lép és két nagy kezével helyet int magának.

— Hé, Szándoki! Azt a régi csúrdöngölőt!

A jeladás hangjai felbugyborékolnak a klánétán. Az öreg csípőre veti két kezét. A többi cigány sunyin csúszik a klánétás mögé. A kis hegedű felcincog, a gordony elmordul. Leányok, legények körbe állanak. Az öreg felvágja a fejét, feszülten kiegyenesedik. Büszke, vadmadár, a felrepülés pillanatában. A klánéta előpergő hangjai arcába repülnek, az ember táncra perdül.

És most valami drága aranyfelhő ereszkedik a képre.

Az édes kábulatba mindenki beleszédül. Nincs gondolat, nincs élet, nincs halál ; csak ez a tánc van. A váltakozó figurák szeszélye fölött kinyilatkozik a tánc titka, ami édestestvére az imádságnak. Igaz magyar könyörgés, az ősi puszták álomszerű szertartása. Vérforraló, szó nélküli, ősi vers. Nász a végtelennel. A székely nép története, melyet a táncoló ember véres lábujjai írnak e földnek arcára . . . Ezt a figurát, mintha a régi kiveszett bölény mutatta volna meg zord kedvében a fülei erdővén cserefáinak. A másikban már angyalok öröme lakozik, hogy a következőkben már a szeretőm csókja forrjon ajkamon . . . Erő, dac, öntudat, férfiaság, szépség, költészet, gyermeksírás és halálhörgés, minden, de minden benne van. A klánétában a havasok lelke muzsikál. Esőcsepphullás nesztől vadak törtetéséig, az egész székely világ benne van. Ez még nesztelen ölelés, de a másik hang már mennydörgés, olyan mennydörgés, amely csak itt hangzik el. Szörnyű és tragikus, mintha az egekből lehullott Isten homloka loccsanna szét a sziklákon.

Járad testvér ! Rúgd azt a földet, hogy ébredjen ! Táncolj feledést a gondra, bajra, fájdalomra, pirosságot az arcunkra, erőt a szívünkbe ! Járad öreg Gyerző Anti !

Végre itt az ünnep. Bort, búzát, békességet ! Hazugság az élet, múljon a szenvedés, öszüljön meg az ördög, járad, Anti testvér !

Már minden idegünk muzsikál a táncról, furcsa színek égnek arcunk előtt, nem érezzük az élet csapásait, rohanunk a pusztulás elől, bensőnk kiújul és úgy érezzük, hogy most ölni vagy csókolni kell. Öltünk eleget,

kezdjünk hát a csókhöz... Uram, jó nekünk így lenni!... Fújjad, Szándoki, hasadjon ki az arcod! Szeretlek, testvér!... Hol a bor?... Nem ízlik és mégis szomjas vagyok... Mindenkinek megbocsátok!... Járjad Gyerkó Anti!...

A tánc szilaj ritmusa még egyszer felkavarog, de hirtelen a klánéta felsikolt és elnémul. A táncoló ember megmerevedik és lassan meginogva, szürke arccal, holtan zuhan a földre...

XII.

Az ura éccaka levágta a fűvet, hogy reggelre nap-számba mehessen. Éppen csak beszólt az asszonyhoz.

— Ha a harmat felszárad, valahogy próbáld meg, hátha el tudnád verni a rendet. Igaz, hogy nehézkes vagy, de hátha megsegít az Isten!

A kicsi menyecske biztatta:

— Végezze csak a dolgát, Béni, a kaszálót én eligazítom.

Indult is pitymallatkor. Az erdei kaszálókön még érintetlen volt a fű s az arasznyi menyecskének a szeméig ért. Egészen átverte a harmat, míg átúszott a dús mezőkön.

A patak mellett megtalálta a pár leveles ágból összerótt kalibát s az ura tűzének a hamvát. Tudta, hogy a lombhajlékot neki csinálta s még tűzrevalót is gyűjtött.

— Áldott ember! — örvendezett.

Ez még semmi! A kalyiba földjét meghordta frissen kaszált fűvel jóvastagon, hogy legyen, hol megpihessen az ő kicsi, lihegő madara. Az élő szemet betakarta hamuval, hogy még a tűzrakással se kelljen bíbelődnie.

— Oh, hogy szeret! — kacagott az asszony.

Felakasztotta a tarisznyát a kalyiba oldalára, hogy a hangyák hozzá ne férhessenek, megbolygatta a tüzet, vetett rá, mert szerette a lángot és a kék füstöt, hideg

patakvízzel telebugyogtatta a korondi korsót, — egy szóval eljátszadózott még egy kicsikét.

— Jaj, hol az eszem! — riadt fel későbben és kapja a villát, hogy a rendeket szétverje.

De hullott is aztán szerteszét a fű a villa hegyéről. Az élet zamatának édességét érezte a nyelvén s párás illatfelhőt vert a teste. A teremtés lehellete omlott a magasból.

A földreszakadt áldás tisztaságában dolgozott a gyermekasszony. Ledobta felesleges ruháit, keszkenőjét s kibomlott haja lengett utána, mintha az ősasszony volna, ki az erdei tisztáson harmattáncát járja. Az erdő varázsában az ősi ösztönök vad szépségét hordotta magán. Néha úgy rezzent fel, mint az őz, kitágult orrlikkal szimatolva és harcros erő borzongott a bőrén. Az erdő-mező gyermeke volt, kit minden reggel megtisztít az élet kártevő bajaitól.

Félig behúnyt szemekkel dolgozott, mert úgy szebbek a színek, édesebb a fény, az elterített fű, virágok végtelen szemfedővé folynak össze s az egészet a nap, mintha lassan magához emelné, mint a vizekből kiemelt színes hálót.

Egyszerre csak véget ért a nap-játék és az asszonyon éles kín hasított végig.

— Jaj!

Az élet megmozdult a szíve alatt. Egész testét görcs fogta el és kínosan megindult a kalyiba felé. Órája elérkezett.

Sokszor összeesett, míg a fűágyhoz vánszoroghatott. A halálos veszedelem, elhagyatottság félelme összeverte fogait és kétségbeesetten sikoltott.

— Segítség !

Tátva feledett szájába mintha forró eső hullana és e szédület alaktalanságában a fák elefántokká változtak. A kíkok későbbben pillanatonként újultak meg. Tekergő vörös kígyók hullottak az égből, a patak tengerré szélesedett, amelynek közepén egy asszony a hajával koporsót mosott. Végül agya elsötétedett és egy végső sikoltással a puha semmibe süllyedt . . .

Lassan tért magához. A világ fokozatosan kivilágosodott. Elgyötörten, vértelenül feküdt. Hirtelen meg-rándult, mintha vesszővel megütötték volna a szemét és nyögve félig felemelkedett a fűágyon.

Meglátta gyermekét.

Lelke ösztönösen élte át a nagy változást. Fínoman elmosolyodott és magához kaparta kicsinyét :

— Édös, drága fiam !

A csecsemő kis teste hideg volt. Az élete még nem ért le a földre. Szívecskéje nem lüktetett, lélekzete meg se mozdította az anyja hajaszálát.

— Mindjárt meghal ! — rémült fel az anya, mert nem tudta, hogy holtan született. — Keresztleletlen hal meg ! — jutott eszébe és arra gondolt, hogy név és nyom nélkül nem engedheti a másvilágra.

— Meg kell körösztolnöm ! . . . De nincs szentelt-vizem !

Hiszen ott van a patak, de az nem szentelt víz. Nem templomi dolog.

— Azt kéne először megszentelni ! — gondolta. — Mi lenne, ha én megszentelném !

Érezte, hogy joga van hozzá, csak azt nem tudta, hogyan kell megszentelni a patakot. Törte a fejét, hogyan

csinálhatja a pap. Arra emlékezett, hogy sót tesz bele az is. Kínosan felemelkedett és leakasztotta a kalyiba oldalán függő tarisznyát. Előkereste a sót, az egészet tenyerére öntötte és együgyű szavakkal rákiáltotta patakra.

— Te patak, én téged megszentellek a só szent nevével!

Beleszórta és csodálkozott, hogy nem lett fehér tőle a víz. Igen rövidnek is találta a magacsinálta szertartást, amely nem elégítette ki.

— Mit kéne még csinálni? — töprengett.

Majdnem felkacagott örömeiben. Hátha belevetné a kenyéret is! Annál osztán szentebb, drágább ezen a földön semmi sincs!

Mint a madárkáknek szokás, úgy morzsolta szét a tenyerén és beledobálta morzsáinkint.

— Patak, én téged megszentellek az áldott kenyérel, Urunk szent testével!...

A patakra árnyék esett és barna lett, mint Urunk szent teste.

Hogy érvényesebb legyen a szentelése, beleürítette minden élelmiszerét. Vetett a habokba sokféle virágot, szép és jó füveket, falombot, anyaföldet, szórt bele a tűz síró parazsából és mindannyiszor imádkozta hozzá az ígéket:

— Te patak, én téged megszentellek!

Akárki akármit is mond, bizony szentelt volt az a patak, ha el is olvadt, tűnt benne a só, kenyér, fű, tűz, föld és virág.

Egész korszóval merített belőle az asszony s míg a korondi korszó lassan bugyborékol, szüntelen zengette:

— Patak, én téged megszentellek!

Aztán megkeresztelte kicsinyét édesapja nevére. Háromszor végigöntötte a keresztjével :

„Béni, én téged megkeresztellek az Atya, Fiú, Szentlélekisten nevében, ámmen !“

Egy árnyalatot szállott a nap. Az asszony a kicsi halottnak fűből bölcsőt csinált, az volt a ravatala. Fát vetett a tűzre s mikor fellobogott, az volt a halotti gyertya fejéhez. Amikor mindennel készen volt, maga is leroskadt melléje és siratozni kezdte. A vére lassan folyt és ő is csendesesen elaludt.

Az Isten forgatta helyette a rendeket.

— — — — —
Még egy napig élt. Utolsó kívánsága az volt, hogy apját, anyját lássa, kiknek akarata ellenére ment hozzá ahhoz a legényhez, de az apja, büszke Zólya Ádám hajthatatlan volt.

Délután maga az esperes úr jött és valósággal könyörgött :

— Hiszen lélek a lelkéből, test a testéből, gyermeke!...

Zólya Ádám a fejét rázta.

— Nem üsmeröm !

— Megveri az Isten.

— Az Isten efféle emberrel nem bíbelődik.

— Meg kell bocsátania !

— Nem haragszom.

— Nem tud meghalni, míg apjától, anyjától el nem búcsúzott.

Zólya Ádám rezzenés nélkül ült.

— Allehet.

— Maga is tudja, mi a szerelem.

— Valamikor tudtam.

- Mert az nagy dolog !
- Elég nagy dolog.
- Elveszi az ember esztét.
- Veszem észre.

A pap hitetlenül nézett a szeme közé :

- Nem szereti az egyetlen gyermekét ? . . .
- Dehogynem !
- Akkor jöjjön velem !
- Azt már nem ! Megesküdtem, hogy az életben nem teszem be a házába a lábam. Tartom.

Mikor a papot kikísérte, előkiáltotta a feleségét.

— Hé ! Jere bé !

Maga ment elől, az asszony remegve követte. Az ember felhajtotta a vetett ágy takaróját, előhúzta az új fejszét, letette az asztalra és rámutatott :

— Ezt látod-é ? . . . Nohát úgy tudd meg, hogy szecsckába vágalak, ha kimeröd tenni a lábad az életből. A Fennvalószezségsúristen engem úgy segítjen !

Az asszony riadtan hátrált.

— Hova mécc ? — dörrent rá az ura. — Ül le ! Addig nem mozdulsz, míg meg nem murál !

Az öregasszony, — eldolgozott, megapadt, megtört, kis testecske — félve húzódott le a kanapé szélére, az ura szemben vele, közbül a fejsze az asztalon.

Ültek és hallgattak. Vártak. Az anya könnyei peregtek, de nem moccant, le se merte törülni. Nehéz zokogások toltak fel benne, de lenyelte. Ültek étlen, szomjan. Az est így szakadt rájuk.

— Gyújts lámpit ! — parancsolta a férfi.

Lámpagyújtás után újból visszaroskadt a kanapéra. A tehenek fejetlen, a majorság rekesztetlen maradt.

A tűz a konyhában kialudt, a csordából hazatérő lovakat a szomszédok eresztették be a kapun s ott pipáltak az udvaron a holdvilágban.

Ők csak ültek szó nélkül. Eltelt kilenc óra, elütötte a a tized, megszámlálták a tizenegyet is, de nem mozdultak.

Fertájtizenkettőkor zuppant a kapu.

Mindkettőjüknek megrándult a teste. Érezték, hogy a halálhírnök jön. Az ajtó megnyilt. Felpillantottak. Mintha a nagy fekete állat, az éjszaka torkából lépnék elő a magas, fiatal férfi, aki elvette tőlük a leányt.

— Jestét!

Zólya Ádám keze a fejsze felé rándul.

— Hogy mertél idejönni?!

A fiú nem is látja a mozdulatot. Tompán csak ennyit mond.

— Meghót! . . .

Senki se válaszol rá. Az asszony feje koppan az asztalon. Ott gyötrődik hangtalanul a fejsze éle mellett. A haláljelentő ember a földet nézi.

— Felravataloztam!

Vár pillanatig, hátha felelnek rá, majd megrázza vállait, hogy szinte láthatólag száll el róla az éjszaka fekete pora.

— Nem akartam, hogy idegen kéz érintse se életiben, se hóttában.

Keményen, nyersen tördeli a szót.

— A szemit befogtam, az állat felköttem, meg is fésültem . . . A virágos rokolyáját, — amit úgy szerettem, — szépön ráadtam . . .

Erre se mondja senki, hogy „jól tötted“. A fiú félig mosolyogva belenéz a lámpavilágba.

— Szép halott!... Az a!

Most ő is hallgat egy kicsit. Csak percek múlva meri megkérdezni.

— Nem nézik meg?

Zólya Ádám rekedten felel:

— Nem!

Indulat cikázik át a legényemberen, de türtőzteti magát.

— El se búcsúznak tőle?

— Nem!

— Úgy es jó! — válaszol a férfi és csendesen behúzza maga mögött az ajtót.

Zólya Ádám felszökik, megragadja a fejszét, pillanatig tétováz és bevágja az ágy alá!

— Bort asszony! Bort! Sokat!

A kicsi árnyék ijedten siet. Fogai vacognak, elnyúlt száját össze se tudja fogni. A kancsó, pohár didereg a kezében. Az ember horpadt orcával ül mellette. Az udvaron a lovak prüsszölnék a hideg harmattól.

— Te imádkozz! — rivall rá az asszonyra.

Az árva, semmi-kis fehérnép nem tud írni, olvasni. Míg az ura iszik, sebtében összeteszi barna, ráncos kezeit és egész lényét elönti a szomorú fény.

— „Edös, jó Anikóm, — dalolja — az Isten nyugtasson!... Beh hamar elmenél!... Meg sem csókolhattam, el sem búcsúzhattam, élve nem láthattam!... Miért is szültelek hervadt kis virágom!...“

A kemény férfi szürke szemöldökei összefutnak a kintől, de nem zavarja a siratást, melynek lelke s dalama most születik az asszony forró, száraz ajkán.

— Jaj, vigyázz az úton, semmi baj ne érjen!...
 Jól viseld magadat, fenn a mennyországban! Rossz
 híred ne halljuk!... S reánk ne haragudj!...

Az ember ráüt az asztalra.

— Azt a részt hadd el!

Az anya rémulten motyogja:

„Miatyánk, Úristen!...“

De a szíve most nem a miatyánkot kívánja. Össze-
 kulcsolt két kezére hajtja zsibbadt, ködös fejét és idézi
 az elmúlt időket, mikor Anikó még ölbeli gyermek volt,
 a boldog, szép órákat, hogy milyen ruhája volt, hogy
 tudott kacagni. Az élet kis semmiségei megédesülnek
 dalában. Öröm, bánat, keserűség, minden végigcsurran
 a szívéen. Mert az anyaszív gyenge virágocska, az öröm
 aranyeső, a bánat méregeső rajta.

Az asszony imádkozik, a férfi bort iszik.

Nagy tűz ég az ő lelkében is, azt oltogatja. Míg
 a pohár fogaihoz kocog, elméje kíséri az asszony imád-
 ságát. A halálmadár pedig egyik öreg fejről a másik
 öreg fejre szálldos.

A hajnal pirkad már, de az asszony még mindig
 siratozik s a férfi bort iszik.

A férfi bort iszik, ő is imádkozik.

Egyszer aztán az asszony szájából kifogynak a
 szavak és reácsendesedik az asztalra. Alszik. Az ember
 csendesesen felmarkolja és elhelyezi az ágyon. Be is
 takargatja. Maga visszaül a bor mellé.

Virrad is már. Kifújja a lámpát. Rideg hajnalfény
 hull be az ablakon.

*

Mikor a temetésre a gyűlőt harangozták, behúzta az ablak deszkatábláit is. Előtte volt még a bor, de nem kellett. Meglepődött. Nem sejtette, hogy a halott gyermek miatt ilyen hamar temetik. Az összetört asszony még nem ocsudott fel ájult álmából. A harang áthatóan kongott. Hallgatja.

— Temetik !

Elnémul és káprázatok játszanak vele.

— Most beszél a pap !

Az alvó asszony sóhajt az ágyon. Ránéz.

— Álmában is búsul !

Szíve veri a bordáit. Szeretné, ha most valami nagy dolog történnék. Belső feszültsége nő. Kétszer is felugrik, hogy kirohanjon és a koporsóhoz fusson, de leigázza magát.

— Csak az a pap ne beszélne annyit ! Mit beszélhet ? . . .

Végre indítják a koporsót. A harangok összecsárganak. Nem bír ülve maradni. Áll kitégult szemekkel a félsötét szobában. Közelednek. Idehallszik, hogy a kántor a gyászverset kiáltja a népnek :

„Elmégy kedves gyermek, szülőid öléből ! . . .“

— Jaj ! — nyög az ember.

Az ének morajlik, a léptek konganak tompán, mintha a temetési menet a koporsó tetején járna. Úgy érzi, mintha ő is a sírban feküdnék s úgy hallgatná a földi zajt. Alig várja, hogy ablaka alatt elhaladjanak.

— A-ni-kó ! . . .

A gyászmenet a házhoz ér. Tudja, hogy ebben a pillanatban mindenki ránéz a házra.

Mi lenne, ha behoznák a halottat és letennék a ház

közepébe, csak éppen egy percre. Csak annyi időre, míg a halott felgörbül a gyalúforgácsról, hogy őt megátkozza. Történnék effélék.

A nyelv a szájában megvastagodik a borzadálytól. A nehéz pillanat azonban elmúlik. A menet tovább halad, a léptek elenyésznek.

— Elvitték . . .

Rápillant feleségére. Karjai kinyúlnak, hogy mégis felrázza álmából, de ismét lehanyaglanak.

— Legalább ne lássa !

A harangok szólnak, az asszony alszik, az ember iszik.

*

Két napig nem mertek emberek szeme elé kerülni. Nem is zaklatta őket senki. Estefelé az asszony mégis kiszökött a temetőbe, hogy legalább a sírját lássa. Többször le is kiáltott hozzá, a föld mélyébe :

— Anikó !

Semmi sem mozdult. Iromba halmot hánytak a teste fölé s a főtülvaló kopjafa hegyesen kiállott belőle. Hazavánszorgott.

— No ? kérdezte az ember.

— Megnéztem. Legalább a sírját lássam !

Az ember nem szólt.

Az idő telt.

A lélek nem gyógyult.

— Bárcsak álmomban láthatnám ! — sírt az anya.

Mind a ketten csak lézengtek. Se nappal, se éjjel nem volt nyugtuk. Halálosan elfáradtak s a szemük forrón égett.

A negyedik-ötödik napon az asszony boldogan újságolta :

— Neköm már végem lesz.

A férfi látta, hogy igazat beszél. Megrendült és bevallotta :

— Könnyű neked, de én meghalni se tudok, míg legalább meg nem csókolhattam !... Meg kéne csókolni !...

Az asszony felvillant.

— Biza ! Meg kéne csókolni !

— Elbúcsúzni tőle.

— Jól mondja !

Többet nem beszéltek.

Ültek.

Vártak.

Az idő telt.

*

Mikor az este eléggé megöregedett, az ember azt mondta :

— Végy elé egy gyertyát !

— Azt minek ?

— Megyünk a temetőbe !

Ásót, csákányt hozott és vállára vetette.

— Kiássuk !... Megcsókoljuk !...

Az asszony sietve zárta be az ajtót.

Éjszaka nem szerencsés a temetőben járni, de nekik efféle eszükbe se jutott. Egészen megpendült a két vén ember, hogy megcsókolhatja halott gyermekét.

Mentek.

A sírok a sötétben rejtelmesen heverték egymás mellett. Fölöttük a fák komoran nyújtóztak. Nappal madarak, éjjel lelkek szállanak rájuk, hogy a hold fényében szárítkozzanak és gondolkodjanak. Itt-ott az ösvény peremén szentjánosbogár égett. Kis kék lámpa a fű tövében.

A temető magas dombtetőn fekszik a torony árnyékában. Az erdők zúgnak, minden fenyeget, de ők csak lihegnek vakon, kifelé a meredek úton. A falu csendes, csak a kutyák nyugtalankodnak. Egy-egy ledőlt, süppedt sírjelen elbotlanak, de rendíthetetlenül nyomulnak tovább.

— Ez az! — mondja végre az asszony.

Körüljárják, megnézik, sóhajtoznak.

Az asszony meggyújtja s tartja a gyertyát.

A férfi leveti a kurtiját, feje fölé emeli a csákányt és lesujt.

A kutyák elhallgatnak, mintha ígézet fogta volna el a torkukat.

*

Már térdig állott a gödörben.

Hirtelen úgy érezte, mintha a sírban levő teste el volna halva, lábai kihűlnének és viaszsárgán megdermednének.

Homályosan felrémllett a tudatában, hogy megháborítja a halottat és tiltott dolgot cselekszik. Kissé el is szédült és az az érzése volt, hogy lassan süllyed alá.

— Jaj, húz a halott!

Az asszony a gyertyával behajolt hozzá.

— Ha elfárad, ásom én.

Ez megint visszaadta egyensúlyát.

— Csak megszusszantam.

Ismét nekifeküdt az ásásnak. Lassan haladt. Fedetlen, izzadt fejét permetezte az éjjeli harmat.

Végre egészen eltűnt a gödörben. Az asszony a peremére rogyva betartotta a gyertyát. A sír szürke falai csillogtak.

Az ásó megkoppant a koporsón. Óvatosan letakarította róla a földet. Az anya felujjongott és alig várta, hogy az ura őt is beemelje.

Különös kábulat lepte meg mindkettőt, lenn a gödörben. Az a megmagyarázhatatlan törvény, amely befogja minden sírásó száját. A sírban hallgatni kell! A föld mélyének súlyos lomhasága ül rá az agyra, mintha a halál nehéz madara volna, amely ha fára száll reá, letörik alatta az ág.

A férfi letérdelt és egymásután csavarta ki a koporsószegeket.

Az asszony már előre hozzászólott a halotthoz:

— Jövünk, Anikó lelkem!

Zólya Ádámnak megroppant a dereka, mikor le emelte a födelet s a gödör lábához támasztotta.

Hirtelen úgy látták, mintha rendkívüli világosság támadna a sírban, amelyben a két halott gyermek arca mosolyog szépen, szelíden, megbocsátóan.

Boldogan roskadnak rá.

Az anya megcsókolja leánya egyik orcáját, az apa másik orcáját.

A sírban csend lesz.

Kívül is csak a gyertya múltó fénye látszik derengőn, mintha a föld aranyat lehelne...

XIII.

Rongyos emberek kelnek fel a tűz mellől, kezükben az ősi, primitív fegyver, a fejsze és sötéten lépnek a fák tövéhez, hogy megkezdjék a fadóntést. Igazi erdei emberek, vörös csontú, szálas, inas, félmeztelen, néma, keserű vadak, kiknek a szemeiben sötét álmok kápráznak.

Ameddig a szem ellát, mindenütt a fehér rengeteg kék derengésbe dermedt csodái kápráznak a fák fehér boltozata alatt. A fák ágterőit gyönyörű templomboltozattá merevítette a fagy s a nap hideg fényében millió arany csillag rezegek köztük. A bokrok földig hajló ágain jégkristályok csengenek s a hómooha teljesen beleperte a sziklákat. Itt most minden mozdulat gaz bűn a halál békéjének harmoniája ellen s alig bírom legyőzni a gondolatot, hogy megkeressem helyemet a fák között és feltartva kezeimet örökre ott maradjak a halál ravatalának boldog dermedésében. Holnap talán már egy kis nyúl fészket kaparna a lábaimnál vagy farkas dörzsölné hozzám égő irháját. Hátha valamelyik fagytól kékült lábú madárka arra méltatna, hogy homlokomon megpihenjen ? . . .

— Mi lesz uram ? — törnek rám a mogorva emberek, ezek a csodarombolók, kik ölenkint nyolcvan lejt kapnak ; ezek a réműletes koldusok, kik az áruló és sötét világ mélyéből korgó gyomorral vetődtek fel, hogy nyolcvan nyomorult pénzdarabért átgázoljanak az

erdők fenséges templomán. Az ő mellüket is belepte a szőrös, ragadós moszat, mint a fák törzsét. Szédelegnek a fák uccáinak örvényében.

— Kezdhetik, — mondom — de vigyázzanak, nehogy valakit megüssön a fa!

Csak intenek, hogy bízzam rájuk. Legtöbbjük beszélni se tud, mert a folytonos tűz mellett hálástól rekedt, néma.

Egy asszony is van köztük. Nem is asszony már, hanem társuk. Pedig még fiatal, eltorzult virág, mely harap. Fekete a keze, lelke a keserűségtől. Az árváiért dolgozik. Elsőnek emeli fel a fejszét és súlyos az ütése, mintha vasból volnának a sejtjei.

Elfordulok, hogy ne lássam. A hó végtelensége köröskörül finom színekben hullámszik és minden pillanatban változik. Most meleg lehelletszínű, a következő lépésnél enyhén kék, ismét szikrázó kristályba törik. Néha a fekete is átborzong rajta, mintha sötét emberi gondolat volna.

Pár ember ülve marad a tűznél. Ezek a munkanélküliek, kik nem tudtak elszegődni. Tűztől tűzig mennek és sóváran nézik szerencsés társaikat.

— Ne sajnálja azt a pár krajcárt tőlünk se, tekénetes úr!

— Ha hetvenért beállanak, mára felfogadom.

Konokul rázzák a fejüket.

— Inkább itt döglünk.

A lélek reszket bennem, de nem tudok mindenkin segíteni. Belátják és hallgatják némán a fejsze zuhanását. A sujtás helyén — a szemek káprázva úgy látják — piros fény csap ki múló pillanatra. A kinyújtózott tes-

tek és égbeemelt fejszék játéka olyan, mint imádkozó emberek szertartása, az ütés a miatyánkjak. Az arcok eltorzulnak, a fogak pereme leporlad az erőfeszítéstől, a kimerültség és éhség vörös tüzétől alig látnak, de az ütések tovább zuhognak.

Az erdő békessége így is magához ölel.

Milyen jó volna így megnyugodni, hallgatni a jégvilág fehér himnuszait, elszakadni az élettől és egyszer, tavasszal megrázkódni a föld mélységeiből feltörő új élet érintésétől! Fa lennék és ujjaim hegyén rügyek pattanának elő, testemen virágok nyílnának a levelek zöld árnyékában és égrevetett szemeimben gyönyörködnek az Isten! . . . Milyen jó volna embernek nem lenni!

. . . Lábaimból gyökerek indulnának le évezredek porán át, feltörnék a sírok rozsdás pecsétjét és megtudnák, miért pusztult el mindig hiába az emberiség. Föltartott karjaim az égig nőnének ezer tavasztól ezer tavaszig és megtudnák, ki az Isten, kinek nevében mindig visszaéltek az emberiséggel.

A magasságok azt mondanák: „Jó lenni!”

A mélységek azt mondanák: „Jobb nem lenni!”

A magasságok irigyelnék a mélységeket és viszont.

Az élet irigyelné a halált és viszont.

Minden irigyelne valamit, csak az embert nem irigyelné semmi!

Az ember ellen csak panasz van.

A fák sebeiket mutatják, a vadak rémülten suhannak el előle a fák baloldalán, a patak jég mögé rejtőzik, a vér — melyet kiontott — átkozódik s a hó fél lelesni a földre.

A halott fák között lenni nem olyan borzasztó, mint emberek között.

A fagy feketére szíja arcomat, kezeim meggémbe-
rednek, de belső melegség járja át valómat s a hófehér
némaságban érzem a koporsók boldogságát.

— Vii-gyázz ! — harsan fel — dől a fa !

A favágók elugranak és lesik a szálfá zuhanását.
Robaj, recsegés dördöl fel, hó, ágak porzanak, körös-
körüli minden megrendül és az erdő testében ott áll a
nagy seb, amelyen át fény vetődik a földre : a szomorú
nap csókja halott gyermekére.

Most ismét odafutnak az emberek és a fejszék úgy
csapnak le az ágakra, mint ragadozó madarak az áldo-
zatra. A szaggatófűrész fölhasan, csakhamar kemény
ékek merednek ki a felhasított fatörzsből, botok zuhog-
nak, a szájak lihegnek, recseg-ropog minden és áll a
harc a fatetem fölött. Századokat darabolnak fel ezek
a nyomorultak. Gyilkolnak és pusztítanak az éhség
mogorva dühével, a megfeszült idegek részegségével.
Nekik győzelem volt ez, a sebek, a rongyok, vérző kezek,
pizsoktól üszkös test, ólomszínű éhség, az élet éjszakája
fölött. Hajuk felborzadt, szakálluk hosszú lett és félig
állattá váltak, hogy gyilkolhassanak.

Lihegve húzódom el a közelükből, mert borzadok
tőlük. Nem. Ezek nem testvéreim. A fehér rengetegben
félelem és gyász didereg át : — „Itt van az ember !
Készüljete a halálra ! A halálra ! . . .“

Nem is érzem az erdőn hirtelen átborzongó szelet
és egyáltalán nem értem mit jelent, mikor leroskadok
a tűz mellé s a munka nélkül maradt emberek örven-
dezve mondják :

— Mindjárt lesz itt munka !

— Miért ?

— Itt a szél.

— A szél ?

Ők már tudják, mit jelent 'a szél az erdőben fadöntés közben és feszülten figyelik erősödését. Valami furcsa tajték borította az eget, azt nézték.

A fák koronája még alig borzongott át, de a mélységek tompán hörögni kezdettek. Valahol a horizont alján tűzvörös felhőfoslány lebegett elő, utólérte és meggyújtotta a következőt, az az előtte rohanót és percek alatt a kísérteties világosság szétszóródott az ég alatt. Hirtelen láthatatlan súly féloldalra nyomta az erdőt és felbődült a vihar...

A favágók nem láttak, nem hallottak a munka kábulatában. A fejsze csattogott, a fűrész dalolt a fák komor oszlopai alatt. Talán hazagondoltak kicsinyeikre, vagy álmot szőttek, hogy mit vegyenek a napszámból asszonyuknak, szeretőjüknek. A koldusoknak vannak a legszebb álmaik és a leg-rövidebbek.

Most vad, mély sötét és nehéz igézet közeledett a levegőben. Rázuhant az erdőre, mitől az ágak, törzsek szeszélyes táncra perdültek.

Elsőnek a favágó-asszony sikoltott fel és dobta el fejszójét. Lobogó hajjal futott az erdő mélysége felé a hóban gázolva. A szél felragadott ágakat dobott utána. Időnk se volt utána nézni. A félig kidöntött, berótt fák szörnyű robajjal dőltek össze. Minden élő menekült, a félelem felordított.

A vöröscsontú, szálas, inas, keserű erdei vadakat megverte az erdő.

A rettenettől összekuporodva nézik a kavargó veszedelmet. Csak amikor a gerinceken túl dörög a szélvész vad ereje és űzi a havat, akkor térnek magukhoz. Első dolguk, hogy magukat és egymást számba vegyék, mielőtt újból munkához kezdenének. A vérző arcokat letörülk és ismét fejszét ragadnak. Hirtelen egyikük elkiáltja magát :

— Hé, Mári ! Hol vagy, Benkő Mári ?

Csak most vesszük észre, hogy az asszony hiányzik.

Nem válaszol. Az emberek egymásra pillantanak.

— Annak már vége.

Dideregve indulnak keresésére. Nem kell messzi menni.

Ott van félig behavazva alig pár lépésre egy hideg fa alatt. A vére elszóródott a havon.

— A fejét találta egy ág, — mondja valaki csendesen.

Többet nem is szólnak.

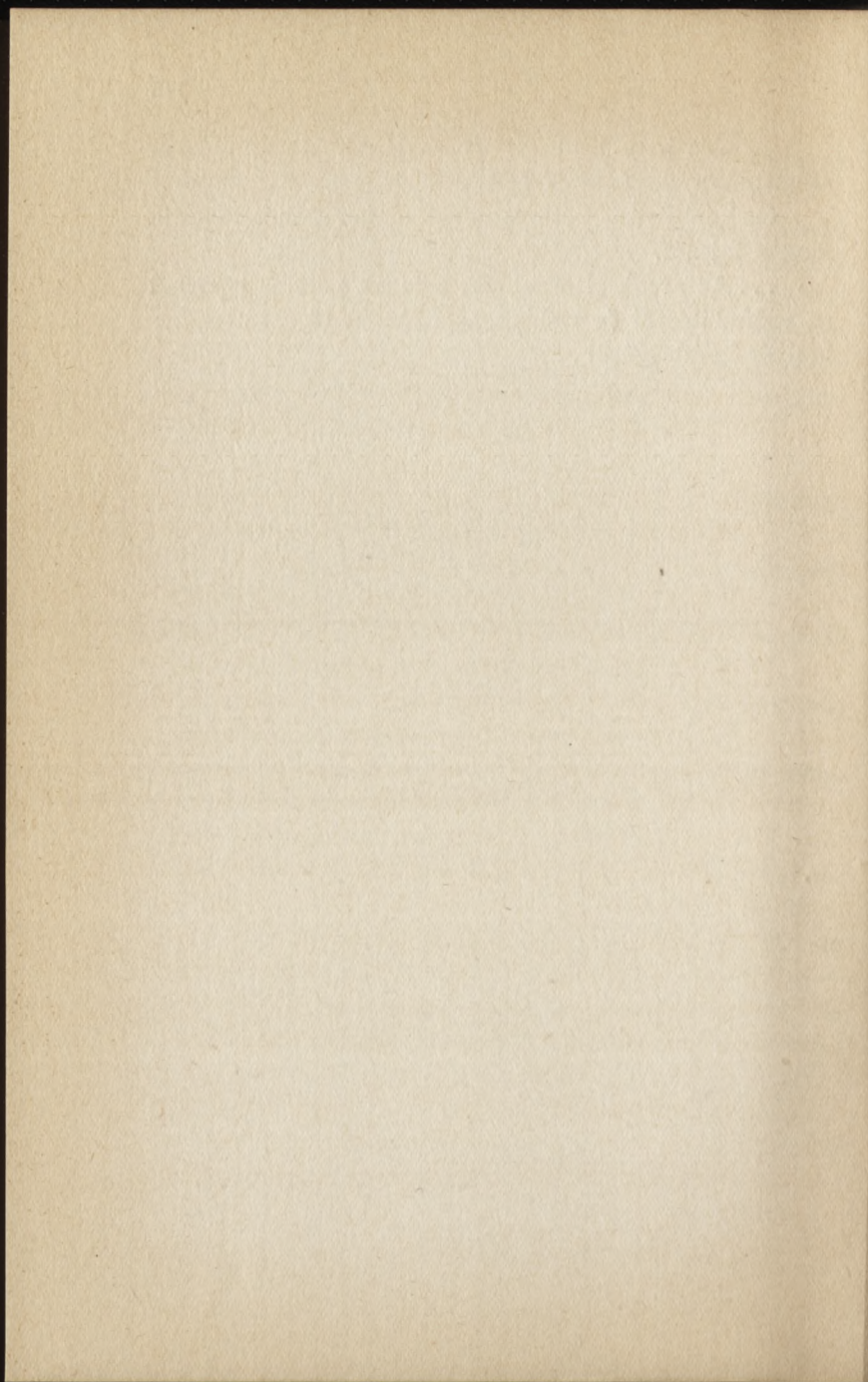
Aki kiáltott, elindul, hogy szánat hozzon, amin elvigyék a testet. Egy gyönyörű nyírfa alatt fekszik a halott a piros havon. A fa szelíden áll fölötte. Fínom gallyai majdnem a testét érintik, törzse fehér, selymes tiszta, mintha lerázva minden szennyet magáról, új ígét hirdetne a megbékült erdőnek, öreg bükköknek, cserefáknak, bokroknak, szikláknak, mohoknak, patakoknak az erdő nyelvén. Könnyű havat is hullat reá . . .

Megrendülve fordulok el, de két titkon örvendő arc mered szembe velem.

— Két hely ürült, — suttogják boldogan — bé-
állhatunk-e, tekintetes úr ?

Csak intek és a két nyomorult ember mohón ragadja
meg a fejszét.

... Az arcok eltorzulnak, a fogak pereme leporlad
az erőfeszítéstől és reszket az egész erdő a rettenetes
kenyér imádságától...

XIV.

Isten nyugtassa szegény „Tiborc” urat, végre ő is megpihenhetett. Pár évig még látszik a sírja, aztán annak is vége lesz. Senkije sincs, aki gondozza. Pedig apja, az öreg Baczó Dani még gazdag ember volt, de a fiának, ki a háború után mindenünnen kikopva hazavetődött, már csak az ősi kúria maradt. Az is egy nagy puszta telek közepén omladozott. Az egyetlen valamirevaló szobában lakott, melyben egy húrnélküli gitár, pár poros koszorú, avult jelmezek lógtak, öblös pipák ásitottak a disznóbőrbe kötött ósdi könyveken. Pár antik bútort sötételt még a szobában s egy laposra ült bőrszék. A képek a falon feketére sültek, s az olaj régen felpattogzott, lekopott róluk. Rombadólt mult volt körülötte, de hogy a mogorva, szóttalan szívében mi volt, senki sem sejtette. Senkivel sem érintkezett egész esztendőben és olyan keserű, furcsa volt az egész ember, mintha az ördög a zsebébe kölyközött volna.

Karácsony körül aztán rájött a bolondja. Mikor az első szekér karácsonyfa havas, agyig sáros kerekkel leereszkedett az erdőből, Tiborc úrral többé nem lehetett bírni. Ünneplő ruhába öltözött és átszellemülten újságolta mindenkinek :

— Nekem már megkezdődött a szent ünnep. Összevásárolt legalább tíz szekér karácsonyfát.

Elviselhetetlen izgalom fogta el, mikor meglátta az üde, frissen behavazott, tiszta fiatal sarjakat.

— Igazi angyalkézbe való portéka! — dicsérte a székely, aki hozta, de Tiborc úr rárivallt.

— Ez? Két léjt nem ér az egész! Hát karácsonyfa ez? — Hiszen ez vén is, kopac is, a levele is hull, a hegye is le van törve.

— Má pedig akit én hozok, ijjen nem termik még a Jeédus jászla körül sem! — méltatlankodott a székely, de Tiborc úr szinte megette haragjában.

— Nekem beszélsz, te! Nekem, aki a piszkáról megmondom még azt is, hogy a nyáron milyen madár szállott reá?... Nézd meg ezt a holmit! Görbe, mint a nagyanyád, szárazbetegségben szenved, s csak a fagy tartja össze az egészet!

A világ minden kincséért egyetlen darabot ki nem engedett volna a kezei közül. Egyetlen darabot a földre le nem szabadott dobni. Vas-cövekkel lyukakat veretett a fagyott földbe és szép sorjában el kellett ültetni mind az udvarán. Karácsonyra egész fenyőerdő vette körül az omladozó házat és illata betöltötte a falut.

— Jön a fiam! — újságolta boldogan.

A fia azonban sohasem jött. Mindenki tudta róla, hogy már régen meghalt. Három, vagy négy éves korában a kutyája átharapta a torkát. A felesége szintén belepusztult a tragédiába. Ő valahogy kibírta, csak minden karácsonykor hazavárja. Játékokat vesz, karácsonyfát állít, minden pénzét rákölti, intézkedik, szaladgál, haragos és két szeme ragyog. Az egyszerű székelyek részvétellel szépítik az örült jótékony álmát.

— Ritkaszép gyermek az úrfi — dicsérik. — Tavaly láttam. Kemény legén lesz belőle.

— Apja fia! — henceg ilyenkor a vén gavallér. Ünnepszombatján aztán gögösen kiadja a parancsot a vén gazdasszonynak :

— Nézze Istókné! Ma korán feladja a vacsorát és hazamegy. Gondja legyen rá, hogy senki se zavarjon!

Estefelé izgatottan sétál a szobában és vár. Mikor a félötös vonat elzúg a kertje lábánál, meggyújtja a lámpát és percenként nézi az óráját. Régen kiszámította, hogy félórába kerül, míg fia bejön az állomásról. Öt órakor aztán sápadtan az ajtóhoz megy, reszkető kezeit a kilincsre veti és széles mozdulattal kitárja. Pillanatig áll, majd boldogan felkiált, beleölel az üres levegőbe és hosszan, hosszan csókol egy láthatatlan gyermeket.

— Kicsi fiam! Édes kicsi fiam!

Maga előtt forgatja, símogatja.

— Tyűh, de megnőttél! — Nem fáztál át? — Jól utaztál? . . . De mekkora legény lett belőled! . . .

Később szépen megvacsoráztak kettescskén. Vacsora közben titokban az asztal alatt megráz egy kis csengettyűt.

— Hah! Mi az? — lepődik meg álnokul, de mindjárt ráüt a homlokára. — Hát persze! Ma jön az angyal!

Így telik az angyalvárás ideje. A vén színész halálos komolyan megjátssza. Drága, meleg mesével készíti rá gyermekét. Az arca még sápadtabb lesz, feszült csontjainak körvonalai kiülnek és annyira szédül az izgalomtól, hogy az asztalba kell kapaszkodnia. Hideg ujjaival alig találja meg a kis ezüst csengőt, hogy újból megrázza.

. . . Most hirtelen felugrik s kivágja az udvarra nyíló

ajtót, ahol a földbeszúrt karácsonyfák erdeje sötétedik. Fekete, dísztelen a kép, de ő úgy látja, hogy fénytől szikrázik a sok karácsonyfa, mintha az égbolt összes csillagai rájuk ereszkedtek volna és angyalok sétálnának köztük finom hegedűkkel az álluk alatt. Az ágak a szépségtől, gazdagságtól roskadoznak és élő madárkák röpködnek, kacagnak a gallyak közt. A magasságokból gyenge hó hull a fákra és sejtelmek lebegnek a távolodó sötétség mélyén. Illat és zene száll hozzá a gyönyörű világból, s millió gyertyácska lobog az ágak csúcsain. A falut körülvevő hatalmas fenyőerdők is kigyúlnak és arannyá változik körülöttük az ég, hó, minden. A pusztá „Őrszika“ is úgy látszik a tetején felnyúló emberalakú szirt-darabbal, mintha egy fehérharisnyás székely legénke verset mondana az Istennek . . . A vén színész lelkesen körülnéz. Tisztán hallja, hogy kis fia felujjong és érzi, mint tépi ki magát kezei közül, hogy a csodák közé rohanjon. Tiborcz úr csak áll egy darabig a nagy kölépcsőn és könnyei peregnek. Majd gyermeke után siet, megfogja a láthatatlan kezét és szelíden azt mondja :

— Most köszöntsük a megszületett Jézust !

Mindaketten felemelik tekintetüket az égre és énekelnek :

„Dicsőség ! Dicsőség mennyben az Istennek ! . . .“

Az elpusztult, rekedt hangok szállanak remegő áhítattal és az ének végén magához öleli az öregember a hozzá legközelebb hajló fenyőágot, megcsókolja és háromszor azt mondja :

— Jézus, én hiszek benned ! Jézus, én hiszek benned ! Jézus, én hiszek benned !

A faluban kutyák ugatnak, zajok kelnek, de ők

semmit sem hallanak, tovább énekelnek az angyalról, a csordapásztorokról, a jászolfáról, amelyben a gyermek nyugszik, a barmokról, melyek reáhelnek, hogy meg ne fagyjon, az istálló varázsáról, a betlehemi pusztá titkairól. Aztán számbaveszik a bőséges ajándékot és mikor kis fia torkig telik a boldogsággal, a vén színész kiáll a fák közé és büszkén így szól:

— Most eljátszom nektek kedvenc szerepemet.

Nagy, klasszikus mozdulatokat tesz és akadozva deklamálni kezd az „Ember tragédiájá”-ból.

„Uram! Rettentő látások gyötörnek,

És nem tudom, mi bennök a való!

Oh mondd! Oh mondd! Minő sors vár reám?”

Szemei elsötétednek, feje lecsügged, áll némán, hosszan. Alakja fölé hófelhők gyűlnek, a havasok közül szél kavargó elő, a karácsonyfák fagyott gallyai össze-
verődnek, a csillagok egymásután kialszanak és kietlen sötétség borul a falura. A szegény ember megrázkódik és szomorúan panaszkodik:

— Valaki eloltotta az összes gyertyákat! Rossz, gonosz ember volt!...

Árván visszacammog a szobába, de a kőlépcsők tetején mégegyszer visszafordul és belesikoltja fia nevét az éjszakába...

— — — — —

Így ment ez évről-évre a mostani karácsonyig. Az idén azonban hiába várta Tiborc úr a szent fával az erdőkből leereszkedő szekereket. Nem jöttek. Nyug-
talanul szaladt az emberekhez, hogy megsürgesse.

— Az idén nincs karácsonyfa, tekéntetes úr, — rázták a fejüket a székelyek. — Betiltották az erdőt.

Ezértől-ötezerig büntetik, aki csak bé is meri tenni a lábát az erdőbe. Ezentúl az angyalnak es lopnia kell . . .

Letörtén fordult ki az ajtón. Nem is hallotta a székelemek keserves panaszait.

— Biza szegény karácsonyunk lesz. Jézus es le-
rongyolódott.

Ez az álom volt egész élete és most ennek is vége. A meghalt gyermekét ölték meg. Mit csináljon ? Félt a puszta udvarra kitekinteni is. Beleroskadt a székbe és töprengett órákig. Végre elhatározáshoz jutott. Kített maga elé egy árkus papirost és írni kezdett :

„Tudom, hogy bolondnak tartanak az emberek. Köszönöm nekik, hogy ennyivel is megkönnyítették az életemet. Minek tiltakoztam volna ellene ? A mai világban örülség bolondnak nem lenni . . . Tudom, hogy a kis fiam meghalt négyéves korában. Soha, soha nem jön vissza. Tudom. Mindent tudok. Tudom, hogy megbuktam az életben is, a színpadon is ; de ez volt az utolsó szerepem, a végső, a nagy, áldott játék, a boldogság és értelem, az egyetlen, amelyért érdemes még élni. Semmim sem maradt a világon, csak ez az álom a halott fiammal. Most ennek is vége ! De ha gyermek nincs, értelme sincs a világnak. . . Isten, vén ügyelő, jöhet a függöny.“

Írt, írt zavartan, rendszertelenül, rapszódikusan, hol imádkozva, hol káromkodva, míg éjféle misére harangoztak. Akkor eldobta a tollat és nézte, hogyan haladnak el a lámpásos emberek az ablaka alatt.

— Azok is a maguk életének utolsó játékára mennek ! — mondotta önmagának.

Elgondolkozott, majd hirtelen magára terítette a bundát.

A dombon ülő kis falusi templom már tele volt. A székelyek mogorván ültek a padokban és szidták a cudar életet szent Józsefnek, aki a betlehemi jászol mellett állott szobor képiben.

— Kutya világ ez, Jóska bácsi!

Egy-egy vénasszony odalépett a gyertyácskákkal sűrűn kivilágított bölcsőcskéhez és keserűen nézte a mosolygósra festett csecsemő-szobrot.

— Az idén biza elmaradhattál volna!

— Legalább neked legyen jókedved, lelkem, — gügyögött hozzá a másik — mert biza nekünk nincs.

A pap az öreg színészre nézett, mintha csak neki kántálná:

„*Christus natus est nobis.*“

Tiborez úr bólintott rá és roskadtan ült a helyén.

A szájak páráltak a csikorgó hidegben, a bajszok, szemöldökök zuzmarásak lettek, kívül vihar is indult. Lassanként felmelegedtek belül is és a misztérium ékesége megfogta a lelküket. Sokan forró könnyel behunyták szemüket és szerettek volna örökre elaludni a jászolka mellett. A fagyott harangkötelek dermedten csüngtek le a toronyból, de az orgona ujjongott, s a felmutatott fehér ostyán átsütött a fény. Kis csengetyű cincogott, s a hirtelen támadt csendben a lehajtott emberfejek fölött egy elragadtatott parasztleányka önfelédten kiáltott fel a nagykendők közül:

— Oh be szép játék ez, édesanyám!

Tömjén-, fenyő- és borillat szállt szét a templomban, a gyertyák nyúlánk lánggal lobognak, mert a vihar hallhatólag fokozódik. Az erdők nyögnek, a fák csontzörgése hallszik, mintha fellázadt halottak mene-

telnének az egek mélységeiben, hogy számadásra vonják Istent, s a nyomukban kavargó hóleplek eltépett szemfedőik volnának.

És ott a belső fényességben a külső vihar mellett gondolta ki a vén színész játékának utolsó felvonását.

A misének vége van. Az emberek már a padok tetején gyujtogatják a hólyagos bendőlámpát, hogy a fényénél hazamenjenek. Tiborcz úr összevonja a nyeszledt bundát magán és megindul a sekrestye felé, ahol a pap éppen akkor dobja le magáról a miseruha utolsó darabját.

— Boldog ünnepeket, főtisztelendő uram!

— Ah, a művész úr! — símul a pap. — Hogy van, hogy van?

— Rosszul! — feleli nyersen a vén gavallér.

A pap meghökkent arcot ölt.

— Ugyan! Mi baja?

— Beteg a kicsi fiam! — remeg Tiborcz úr.

— Nem is tudtam — mutatja a részvétét a pap, aki jól ismeri a szerencsétlen ember fixa-ideáját. Igen nagy baj, de ne csüggedjen, meggyógyítja a Kisjézus.

— Éppen a Kisjézus ügyében jöttem — hebeg zavartan a színész. — Kissé talán szokatlan a kérésem, de nagy jót tenne vele, ha teljesítené.

— Hogyne, hogyne! — dédelgeti a pap Tiborcz urat. — Legyen kérem teljes bizalommal hozzám. Mit tehetnék az érdekében?

A vén ember a szíves hangtól bátorságra kap és megragadja a pap kezét.

— Engedje el kérem a fiamhoz a Kisjézust!

A papnak eláll a lélekzete a meglepetéstől.

— A Kisjézust ? Az Ön fiához ? Hogy képzelem ? ...

— Ne tagadja meg ezt az örömet egy beteg gyermektől ! — esdekel a színész.

— De uram ! — húzódik a pap. — Hogy én vegyem le a betlehemi jászol szobrát az oltárról és adjam oda önnek, hogy vigye el a képzeletbeli fiának ? ...

— Az nekem nem szobor lesz, — mondja keményen a színész — hanem Isten fia.

— Hiszen az az, — röstelkedik a pap — de ...

— Mint a két szemem fényére, úgy vigyázok rá — ígéri Tiborcz úr.

— Tudom, tudom, de ... mégse lehet. Nem lehet. Nagyon sajnálom.

Kétségbeesetten ismétli Tiborcz úr : — Nem lehet ! — és görnyedten távozik. A szobor előtt megáll. Még nincs eloltva körülötte a gyertyalángfűzér. Nézi egyideig, de nem szól semmit, csak sóhajtva elindul a templomajtón át. Az ajtón benyomuló szél mellbelöki és ő megáll. Kitekint az éjbe, amelyben a lámpásos emberek birkóznak a viharral.

A pap előbb ránéz a szoborra, aztán a távozó öregemberre. Sápadt ő is. Nincs tisztában önmagával. Nem tudja, hogy kötelességet teljesít-e, vagy bűnt követ el, de úgy érzi, hogy ezt a sír szélén tátongó öreg embert nem szabad üres kézzel elengednie.

— Művész úr ! — kiált utána. — Vigye hát a szobrot !

Őmaga lép fel az aranybetlehemhez és kiemeli a kis, hideg jézus-testet.

Tiborcz úr mohón rejti el a mellén az öreg bunda ráncában és gyerekesen feddi a papot :

— Hogy megfázott szegényke !

És búcsúzás nélkül tűnik el az éjszakában.

Már nem érzi a dermesztő hideget, a csontjain sípoló szelet, a hóvihar fehér veszedelmét, nem hallja az erdők sötét kínját, hogy a magas hegyek halált kiáltanak a népre, sejtelve sincs róla, mit reszketnek a vadak és emberek vackaikon, nem hallja a természet ítéletmondását a nyomorult emberiség fölött, a halál kaszafenését, az átkokat, gyűlöletet, nyomort, megaláztatást, szenvedéseket, bűnöket és egyéb emberi szörnyűségeket ; csak a kis faszobrot érzi, s mikor nem látja senki, maga elé tartja a magatehetetlen gyermeket, és ott a vad világ közepén az örök emberi szomjúság lázával üvölti :

— Hiszek, hiszek tebenned, gyermek !

— — — — —

A pap mégsem tudott megnyugodni. Titkon nyomon követte a színészt, s megbújt az öreg ház ablaka alatt. A csillogó jégvirágok között leste, hogy mit csinál a szoborral az őrült.

Tiborcz úr örömtől ragyogva sűrög-forog. Felrántja a fekete szekrény ajtaját, s egy öltre való játékot vesz ki belőle : hátaslovat, kardot, csákót, gőzmasinát, s egyéb gyermek-gyönyörűségeket. Lenge szennyesfehér, hosszú cigányhaja arca elé hull, ahogy fölibök hajlik és biztatja a két gyermeket : Jézust, s halott fiát :

— Jácodjatok szépen !

Bizonyos, hogy testi szemekkel látja is a gyermekek játékát és együtt kacag velök, mikor felmászhatnak a falóra, fejükbe húzzák a csákót, suhintanak a karddal, vagy összedugják aranyfejüket a meséskönyv felett.

A pap elkáprázva nézi.

A vihar is elült és olyan csend van, hogy hallani lehet az ablaküveg csengését, amint a fagy körmöl rajta.

Később azt mondja a vén színész :

— Mára elég volt, gyermekek ! Szépen feküdjetelek le !

Megbontja az ágyat, gondosan felpuhogatja a párnákat.

— Te Janika belül fekszel, én a szélén, Jézuska közből !

Karjaiba veszi a szobrot, meghintázza, meg is csókolja és óvatosan lefekteti, betakargatja.

— Aki leghamarabb elalszik, az holnap kap valamit !

Most már a szobában is csend van. Az öreg lábujjhegyen odamegy az asztalhoz, felüti a bibliát, hogy szokásos estvéli imádságát elmondja. Arca átszellemül, ahogy dörmögi :

„Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa.

Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet.

Boldogok akik túrnek, mert ők megvigasztaltatnak.

Boldogok, akik éheznek és szomjúhozák az igazságot, mert ők megelégttetnek.

Boldogok az irgalmasak, mert ők irgalmasságot nyernek.

Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent.

Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hivatnak.

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa . . .“

A pap az ablak mellett hirtelen lerántja fővegét és megdöbbenve, dideregve feltekint az égre :

— Istenem, bárcsak én is ilyen bolond lehetnék !

A hó szakadatlanul hull, s a fehérbe temetett kis székely házaknak csak a kivilágított ablakszeme látszik . . .

XV.

Két legénnyel egész nap fenn kaszáltunk az erdőn. A vad, buja fű felkapaszkodott a szakadékiig, amelyben hatalmas sziklák hevernek, mintha óriások koponyáját hányták volna a patak medrébe. Vörös fagyókerek fonják körül: rettentő ütőerek, melyekben fekete vér lüktet. A mélység tele van szédülettel, fölötte ismeretlen csodák kergetőznek, a sejtelem elvész a bükkös fényösvényein.

Szótlanul kaszálnak. A rend vastagon dől, a fél Erdélyt átkaroló komor rengeteg forog velünk, mintha a bolygók lendületében volnánk benne. Halálos inger őr, a munka láza. Az iram végén a legények eldobják a kaszát és a páfrányok közé vetik magukat. Az erdő kicserélte őket. Sötéten nézik, hogy napszálltakor veszem a fejszét és tanyát verek a széldöntött fák alatt. Az egymásra hullott bükkök kopár vázát levágott gallyakkal fedem be és a zöld lombsátor előtt tüzet gerjesztek.

A legények felölelik a friss fűvet, fekvőhelyeket készítenek.

Sötétedik.

A világ zűrzavara elnyom, az éjszaka eloltja agyunk gyenge fényét. Homlokunk a tűznézésben sötétre tűrődik. Csámcsogva rágjuk vacsoránkat: a szalonnát, kenyeret, hagymát. Némák és megígézettek vagyunk, mint a sötétértelmű ősemlék egy parányi földrög árnyéká-

ban. Nekünk is mintha fakéregből volna a ruhánk, furkósbot a fegyverünk és zabolátlan ösztön zúg, gyujt ereinkben. Ölni, enni és szeretni jó. Vad vággyal lessük a fák közt néha felrettenő vadak sárga, zöld szemeit. A vadakat, melyek eltűnnek, mielőtt utánok rohanhatnánk, hogy pusztá kézzel is megküzdjünk velök.

A tűzrakás lángja magas fényt vet, s a fölötte szétbomló óriás fa levelei arany lázban reszketnek. A horizont peremén, éppen a fák hegyén a csillagok hidegen ragyognak, mint a megfagyott tűz.

Társaim kis fanyársakon szalonadarabokat tartanak a szén fölé, s fekete kenyérre csepegtetik a zsírt. Fejünkben fáradtan zúg a meggyült napfény és heve kiragyog égő szemünkből. Mindössze ez a kis mozgás él, melyet az evés okoz ; aztán fáradtan öklünkre dülünk a tűz körül. Az erdő félelmes árnyékában társaink, a vadak is megkaparják éjjeli fészüket és együtt figyelik velünk az éjszaka rejtelmét. Ők is tudják, mi is tudjuk, hogy a tetőn a legmagasabb fa csúcsára ráült az öreg halál és fejéhez csapkodó rémült baglyokkal játszik. Kilenc órakor nagyot ásít és ettől hirtelen az erdőn borzongás rian végig. A megbolygatott sötétségben elmerül az égen szendergő néhány csillag. A láthatár mögül felkél a fekete kaoszból az összegyült vihar. Az elől menekülnek.

Most hirtelentámadt szél dől rá az erdőre és földig nyomja a büszke fákat. Nyugtalanság kél az ürben, felhők gomolyognak elő és végiggördülnek a megkínzott facsúcsokon. A hegyek egymáshoz hajlanak, mintha megcsókolnák egymást. Tüzünk felkerekedik és ezerfelé igyekszik megszökni a fák alatt.

— Nagy üdö lesz! — mondja Feri, a kaszás legény.

A másik morogva fekvőhelyet túr a kalyiba védett zugában.

— Rakjatok nehéz fát a tűzre, — szólok — hogy a szél el ne vigye, az eső el ne oltsa!

Az ég tompán felmordul, villám cikázik, de a legények nem törődnek vele. A fejsze csattog a kezükben. Fatörzseket rónak szét és a máglyára hányják.

A kitörni készülő viharban a felhők fehér hasa alatt a körülöttük levő fák tövét vizsgálom, vajjon nem dönti-e ki őket a szél, vagy nem kerülünk-e a hegyekről lezuhanó szennyes vízáradat sodrába.

Látszik, hogy percek alatt kitör a vihar és felállva, széltől tépetten, hajadonfővel várjuk.

Egyszerre baljós hangok támadnak, mint az erdők sírása, a föld gyászdala, mely a felhők meghasadt mélyéből kél. Átfut rajtam a gondolat, hogy meneküljek, de villám vakít, irtózatossá dörögés dermeszt meg, mintha az egek kapui lezuhantak volna. Önkéntelenül arra gondolok, hogy ez az égcsattanás milyen igaz rím az életemhez.

A legények egykedvűen állnak a tűz körül. Tépi őket is a vihar, de számba se veszik. Testük megfeszült, az ösztön ébersége dolgozik bennök, hogy miként kapják el fejüket a villámcsapás elől.

Két nehéz pillanat telik el. Feri, — fekete, szálás, magas fiú — óvatosan leguggol, megragadja hosszúnyelű fejszét és vár. Öntudatlan cselekedet, az izgatott ember kusza mozdulata, de mégis megkérdem.

— Látsz valamit, Feri?

— Ott, — mutat előre a legény — mintha jönne valaki!

A vihar függőnye a tűz fénykörén túl elzárja a látást, hiába meresztem szememet az áthatolhatatlan sötétben.

— Lehetetlen, — rázom a fejemet. — Látsz is valakit?

— Nem, de érzem.

Vad patakvázzal megindul a zápor és csakhamar olyan vihar kerekedik, hogy felkapja a félelmében makogó nyulat a fű közül és a sziklához vágja. Az egek hörögnek, a föld nyög. Elbűvölten és remegve meredünk bele a viharba, mikor éles női sikoltás hangzik fel a közelünkben.

— Segítség!

Elugrunk mindhárman a hang irányában. Az első bokrokon túl tövisektől, ágaktól megvert, véresre tépett nőt találunk.

Fiatal, formás, szép parasztleány.

A legények sem ismerik. Nem a faluból való. Idegen takaró-leány, napszámba dolgozik és az erdőn hál, míg a széna elkészül. Leroskad a tűz mellé. Fél és fázik. Ágtövistől eltépett ingéből kifehérlik a melle.

Az éhes férfivágy fellobban bennünk. Olyan közel jár a villám a fejünkhöz, hogy szinte perzseli a hajunkat, de mit törődünk már a viharral. Csak ezt az igézetes leányt nézzük, kit váratlanul a karjainkba vetett az orkán, mint valami érintetlen vadmadarat valamelyik fa tetejéről. Forró az én szájam is, mikor megkérdem:

— Ki maga, menyecske?

Tisztelettudóan húzza ki magát.

— Leány vagyok, instállom. Márika. Pétör Márika.

— Úgy-e, nem idevaló?

— Zsombori vagyok... Itt takartunk fejjebb a lapon.

Nagy dördülés vágja el a szavát. A hosszú, fekete legény hozzálép és büszkén megfogja a kezét.

— Ne félj, amíg engem látsz!

A leány ránéz és a szeme megvillan. Tetszik neki a fiú, ki mórrikázva ereszkedik le melléje a tűzhöz.

— No, itt mindaketten lecsúszunk, Gyuri — tréfálok a másik legénnyel. — Pedig úgy-e, szép leány a kecskebéka?

Gyuri baljós pillantást vet a párra a bokor alól, ahová az eső elől behúzódott. A lombkárpit alól szinte ől a tekintete. A leány észreveszi, de dacosan azért is a másikhöz búvik.

— Mit merkel reám az a legény! — fészkelődik a barna fiú izmos karjai közt.

Az idő csak nem szűnik. Első dühe lezajlott, de nyugatról új erőt kap és csakhamar új villámtánc támad. A kalyiba mélyéből nézem a kénkőszagú, megveszett világot. A fűágyon karom, oldalam átnevese-dik. Valahol betört a víz. Száraz helyre mászom, fészkelődöm. Az erdőben villámsújtott fa lobban fel. Csúcs-tól tövig fut a láng és az égő fa az esőben hunyorog. Észre sem veszem, mikor a két legény feláll és gyilkos dühvel egymásnak mered.

— Mit csináltak, hé? Megvesztetek?

Ügyet sem vetnek rám. Látom, hogy csúnya leszámolásra készülnek. Konok, kemény bika mindakettő.

Alig lépek ki a kalyibából, a Gyuri balkarja kinyú-

lik és mellenragadja a másikat. Jobbja áthat a sötét-ségen és rázuhan a társa fejére. Most egymásnak rob-bannak. A leány a tűz fölé hajolva merev keblekkel sziszegi !

— Ótsd el Feri ! Öld meg ! Sujtsd le a nyavalyást !

A két legény birkózik. Asszonyért küzdenek. A vi-har és erdő kegyetlen vérszomja, az ósvágy lepte be agyukat, testüket, melyre a pokol tüze freccsent. Nincs értelem, nevelés, se Isten, se ember, csak az összenve-dély : egymásnak ugrani, eltörni a gerincet, míg a másik lehanyatlott fejből, a száj szélén meztelen mel-lükre foly a vér ; vagy két marokkal addig szorítani az embernyakat, míg a hörgő gége összemorzsolódik és a csigolyák szétválnak az ujjak között. Úgy kell csi-nálni, mint ősemberkorunkban, akkor is az asszonyért... Így parancsolja az erdő és a vihar.

A leányt a tűz fénye környezi. Arcán, testén foly a víz, de a szenvedélytől rózsák nyílnak rajta.

A vihar tovább zúg, a két legény tovább küzd. Féltették a sötétbe veszett. Sápadtak, merevek, eltor-zultak. A verejtékcseppek összevegyülnek a reájuk sza-kadó esővel. Kinyílt szájukból előszikrázik fehér, csi-korgó foguk. A folytonos dörgés dalában érik a halál.

Most a leány rám néz. Engem is hirtelen előtt a mámor, a bűnös, homályos vérvöd. Ökleim összeszo-rulnak és egy lépést teszek a küzdők felé. A leány gúnyosan felkacag.

— Mit akar, úrfi ?

Veszedelmes az éjszaka. Felindultan a birkózókhoz cammogok. Mellem fulladozik az indulattól.

— Elég legyen !

A szilaj legények véresen továbbtusakodnak. Ha a tűzből kiragadnék egy lángoló hasábot s azzal ütnék közibük, akkor se engednék el egymást addig, míg egyikük életben van. Tétovázva fegyver után nézek. A leány megretten.

— Álljon hátrább, úrfi!

Elvakulok és a legényekre vetem magam.

Most lihegve velem fordulnak szembe. A két dúlt arcba nézek. Pillanatokon múlik az életem, de a két égő szem lehamvad és dűnnyögve félreáll a két legény. Az úgy nincs elintézve és az éjszaka még meghal valaki. Látom a szemük beszélgetéséből, de örvendek, hogy én megszabadultam. Kábult fáradtság vesz erőt rajtam és visszamászok a kalyibába. Nem bánom, ha meg is eszik egymást. A vizes fűre roskadok. Hallgatom a távolodó vihar dübörgését, nézem az égi tajték elvonulását, a felhők vonaglását és elkábulok az erdő vészes füttyétől, a kialvó élet hörgésétől. Kimerülten, álmosan végigheveredem a vizes fűvön, a vihar szárnya alatt. Merev tagjaimat szétvetem és érzem, hogy feketén morajló mennydörgés közben lassan elsüllyed velem a föld.

Alszom.

— — — — —

Nem tudom, hogy meddig tartott a nagy szendergés, de már magasan állott a nap, mikor dideregve, összetört tagokkal felébredtem.

A tűz körül már nincsen senki. Valószínűleg a legények már kaszálnak s a leány is elment dolgára.

Szememet felvetem a fákra, melyeknek ágain esőcseppfűzerek csillognak. A felső ágövről az alsó emeletre madarak libbennek, a völgyek felett ködfátyol lebeg.

Felemelkedem, hogy munkához lássak. A légényeket kiáltom, de senki se válaszol. Alig lépek néhányat, a bokrokon túl elhányt véres kaszát veszek észre a letiprott fűben. Mellette fekszik Gyuri, a halott legény.

— Istenem, mi történt!

Lábaim reszketnek a félelemtől és nem bírok mozdulni.

A következő pillanatban tömötnyakú kakukk lebben a fölöttem álló fiatal bükk tetejére és hangosan elkiáltja, hogy hány évig élünk...

XVI.

Az erdő másik halottja, vén Üdő Márton fekszik mellette, akinek mindössze egy tarisznya volt a koporsója. Az ő esete így történt:

Hátul a módúvai részen, hol legsetétebb a havas, az idén csúful garázdálkodott a medve a csordákban. Hiába állítottak kaptánt neki, gyujtották fel szurkos kalánnal a szórit. A puska se ért semmit. A Szöngyörgyi Demes Antinak, aki belevágta a fejszójét, mikor az ökorre felugrott, — az egész hátáról lehúzta a húst. Soha többet ember nem lesz belőle.

Erre a pásztorok összegyűltek tanácskozni a vén Üdő Márton szállásán és elhatározták, hogy vasárnap hajnalban megtartják „a medvék és kígyók ünnepét“. A régi pogány korból visszamaradt híres pásztorünnep a medvék-kígyók ünnepe, valami áldozásféle, aminek még csak öreg Üdő Márton tudta a „szavait“ és szertartását. Táltos híre volt az öregnek messzi földön, akinek tűz, víz szót fogadott s még a farkas is behúzott farkkal, lábujjhegyen kerülte el a kalyibáját. Egész életét az erdőn töltötte s a legvastagabb fa is csak hitvány vessző volt, mikor kijött a havasba. Aki csak vissza tud emlékezni, mind ilyen vén ungyiásnak ismerte. Az aszszonyt, — ki rég meghalt — gyermekeit elfeledte. Sokáig vert a híre, hogy megölte volna a feleségét s azért bujdosott hátra a havasba, de később elült a szó. Pász-

tornak azonban híres volt s ötven esztendő alatt egyszer sem történt meg, hogy a keze alatt kárt vallottak volna a gazdák.

Az idén azonban őt is megcsúfolta a medve. A legszzebb négy ökör nyakát rágta el egyetlen éccaka. Üdő Márton elsáppadt és tehetetlenül ismerte el:

— Neköm végem van!

Ez történt pénteken. Szombatra már el is vitték a csordát a keziről. A cók-mókját kihányták a szállásról és egy fekete, nagy mahomed embert ültettek be helyette. Üdő Márton szemügyre vette.

— Te ki fia-borja vagy ecsém?

Az ember röhögött.

— Én-e? Én az Üdő Márton édesapámé, Anti...

Az öreg megrándult.

— Az én fiam?

— Az én.

— A közbirtokossági elnök mondja, hogy te vetted ki a kinyeret a szájamból. Igaz-e?

A fiú durván káromkodott.

— Eleget ette ötven esztendeig. Reánk sohasem gondolt. Három gyermekem van. Eleget éheztek. Ehez-zék kied es vagy forduljon fel! Ideje volna már!...

Üdő Márton nem válaszolt. A holmiját szépcsendsen áthordta a tulsó völgybe, egy nagy fenyőfa alá. Fát gyűjtött, tüzet tett, mert már estefelé járt az idő. Leült melléje és gondolkozott. Pusztá, szőrös mellén jádzott a láng fénye.

A csordákat rég a szállásokra hajtották a pásztorok, meg is vacsoráztak és felkerekedtek, hogy a hajnali

áldozást megbeszéljék Űdő Mártonnal. Űgy találták, hogy nézi a tüzet mozdulatlan.

— J'estét Marci bá ! Hallók a szerencsétlenségit !

— Az, — bólogat Űdő Márton — de tudtam előre.

— Tudta ? — riadnak meg a pásztorok. — Honnan tudta ?

— Jelökből. Vannak ilyen jelök.

A babona borzongása végigfut a hátukon.

— Tiszta igaza van ! — erősíti a pottyandi Török Dávid, kinek esztenája van. — Velem es történt efféle. A kutyám — értik-e, a saját kutyám — megszólalt emberi hangon, hogy : „menjen kied haza Dávid bátyom, mert meghót a felesége !“ Űgy es vót. Mire hazaértem, már a nyujtó padon kaptam.

A tűz megroskad, az árnyak lejjebb ereszkednek, a rőt szén hunyorgásában ülnek a pásztorok. Egyikük kinyujtja a kezét, hogy az üszkös fát beljebb tolja, de ijedten rántja vissza, mert a közelben furcsa, fátyolos fütty bugyborékol fel. A vad férfiak megremegnek.

— Haj ! Füttyöl a kígyó !

Alig egy hajításnyira, valóban lassan ki is emelkedik a fű közül a lapos kígyófej és a holdvilágban ezüstösen csillog a nyálkás test. Űdő Márton arra fordul. Percekig egymásra néznek a kígyó és az ember, aztán a hulló éles szisszenéssel, villámgyorsan lecsapódik, mintha a föld nyelte volna el.

Az öreg feje lecsügged. Egész nap ilyen jelek kísértették. A csorda megvadult, a fecskék a levegő magas örvényeiben küzködtek és sikoltoztak. A barlangok fenekén rejtőző ritka állatok előjöttek, a havasok sok veszedelme megmutatkozott, a fák egész nap nyögtek.

— Halált jelent! — morog a tűzbe Űdő Márton.

— Azt! — ismerik el a pásztorok, de egyikük sem mer felnézni, mert akire elsőnek pillant Űdő Márton, annak ma vége van. Sokáig hallgatnak.

A halál! . . .

A csorda körül alvó kutya kísértetiesen kornyikálni kezd.

— Álmot lát, rossz álmot, — mondja tudatlanul egy fiatal legény.

— A szemed világa! — szidják a többiek. — Mit értesz te az efféléhez!

— Hátha Demes Anti hót meg s azt érzi a kutya? — reménykedik valaki.

— Bár úgy vóna!

Bár úgy volna s ők megszabadulnának a halál fenyegetésétől. Az öreg ember azonban a fejét rázza.

— Ingöm temet az a kutya!

Hirtelen megkönnyebbülnek, de nem mutatják.

— Hiszi a fene!

Kétkelkednek. A halálnak nincs ereje Űdő Márton felett. Ha tudta volna, rég elvitte volna. Az esztenás ravaszul szeretne megbizonyosodni.

— Hej, csak én élnék addig, mint Marci bátyám.

— Akkor reggel te es velem fejnéd a bakkecskét!

A bakkecske az ördög jelképe. Úgy képzelhető.

— Ha már tudja, honnan tudja olyan biztosan a halálát? — bátorkodik ismét az esztenás.

A vénember morcosan felel:

— Tudom!

Elképednek, de már nem mernek kétkelkedni. Az esztenás megvakarja a füle tövét.

— Hijjnye, ez már igennagy baj! Mi lesz akkor az áldozással?

— Abbiza! — riadnak fel a többiek is. Az áldozás semmiletteképpen el nem maradhat!

— Ha kied, Marci bá nem segít rajtunk, mind elmehetünk Nárittyenbe jeget aszalni!

Üdő Márton sárgán mosolyog. Jól esik az elismerés.

— Az áldozás meglesz!

Olyan titokzatosan mondja, hogy nem lehet hinni neki. Már haragusznak is rá. Ha meghal, hát könnyebüljön az ágya szalmája, de itt hagyja rajtok a veszedelmet.

— Akinek „tudománya“ van, ne vigye magával a földbe! — támadja az esztenás.

A szemek sóváran felvillannak. Hátha ki lehetne csalni a tudományát!

— Valakire reáhagyhatná, — biztatják.

Az öreg keserűen válaszol.

— Reggel megtudhassátok tőlem!

— Akkor jó! — nyugszanak meg a pásztorok és már szedelőzködnek is. Késő van. Valamit aludni is kéne. Veszik a fejszét, botot, kézbelit. Ki amit hozott.

— Hova csináltátok a máglyát? — kérdezi az öreg.

— A rendös hejyre, a Likaskő alá.

Jóccakát kívánnak és csakhamar eltűnnek a fák között. Olyan biztosan járnak a setétben, mint a bagoly.

Öreg Üdő Márton tovább szemléli a tüzet. Eszébe jut a fia, arról a családjá. Megpróbálta az ujjain összeszámolni, hogy hány gyermeke volt: — „Ámáli, Istvánka, Marci, Vérique...“

— Nem jó! Józefát kihagytam.

Újra kezdi, de sehogyse megy. Egyet-kettőt el is feledett közülök. Vagy meghaltak, vagy elkallódtak az életben. Isten viselje gondjukat!... Az egyik most kivette a kenyeret a szájából. A saját vére...

— Vajjon mit csinál? — néz a túlsó völgy felé, ahonnan fia elűzte. — Megnézem!

Egészen megújul a gondolatra. Édes melegség ébred a szívében.

— Igaza is van annak a fiúnak, — mentegeti. — Három gyermeke van s égen-földön semmije. Tőlem sem kaptak soha az életben még egy lyukas magyarót sem... Tiszta igaza van. Ez a kenyér már neki jár. Enyém a halál...

Fogja a fejszét és áttapogat az erdei szállásra a fiához. Nesztelenül jár, mint az erdő többi állatai. Körülszimatozja a tüzet, kevés „világolót“ vet rá, hogy lásson. Régi kutyái örömben szűkülve lábaihoz csúsznak, de nem követik, hanem újra visszasietnek a jószág-hoz, amely fehér foltként pihen a völgyben. A szíve fáj, hogy itt kell hagynia, de nincs más mód...

Csendesen belép a kalyibába. A fiú alszik. Az ő ágyán alszik. Nagyot recsen a kopac deszka, mikor megfordul. A gonosz megkísérti az apát. Mi lenne, ha a kezében szorongatott fejszével egyetlen csapással széthasítaná a fejét? Három gyermeke van! — villan az eszébe.

— Az én unokáim! — mosolyog kedvesen és nagy, tiszta emberi érzések támadnak az elvadult emberben. Inai megrogynak, lehajlik és óvatosan megcsókolja az alvó embert.

— Ezt nekik küldöm! — suttogja.

A fáradt, alvó ember megrezzen, de nem ébred fel. Sötét arca azonban kisímul és a lélekzet kínos hörgése elcsitul.

Üdö Márton is mintha megkönnyebbült volna. Szorongásai nem kínozzák. Mégegyszer körülnéz és elbúcsúzik mindentől. Sietnie kell, mert közeleg a hajnal. A csillagok nedvesek a harmattól, mintha megizzadtak volna. Futólag mégegyszer számbaveszi a jószágot. Nézi, nézi őket, míg a könnye kicsordul. Talán először életében.

Sietnie kell.

Visszamegy a tüzéhez. A hosszú, nyolcágú ostort a derekára tekeri, kivesz fáklyának egy lángoló fahasábot a tűzből, feje fölé tartja és ezt mondja :

— Ügyekezünk !

Marhacsapás-ösvény kanyarog fel a Kőlikhoz.

Meredek a hegy, sötét is van, de valahogy felér a tetejére. Széles, füves térség terül el itt a felhők alatt. Köröskörül azonban sűrű rengetegek következnek. A lapály közepén sötétlik a máglya. A pásztorok alkalmasan előkészítették a mai ünnepre, az ősi áldozáshoz, amely titokban maradt fenn ezekben a titkos rengetegekben és ma is esküt kell tennie a titok őrzésére annak, aki részt vesz benne. Üdö Márton az üszkös fával körüljárja a máglyát.

— Jó munka ! — dicséré meg.

Az erdők még alszanak, de már keleten alig észrevehetően világosodik. Üdö Márton érzi, hogy a napot nem szabad bevárnia.

— A világosság elveszi az ember erejét.

Bokor tövéből száraz lapit kapar elő, könnyen gyúló

ágakat gyűjt és a máglya tövében tüzet gerjeszt. A barna füst felszivárog a hasábfák között. A tűz percről-percre nő és beleharap az alsó szálakba.

— Ez meg vóna! — nyugszik meg és szemügyre veszi a fahalmot, hol lehetne könnyebben felkapaszkodni rá.

Kétszer is visszaesik. Végre sikerül.

Sokáig áll a máglya tetején. Nyakába hulló hosszú haja megrakódik gyöngyös harmattal.

Most veszi az ostort és összekötözi a lábait. Bizonytalan alakját füst kavargja körül. Behúnyja szemeit és azt mondja :

— Nem érdemes ebből a világból többet látni.

Elszánt és konok, de a test félelme mégis szorongatja a torkát. Szeretne már túl lenni mindenén.

— Siess tűz!

A tűz azonban lassan terjed. Még csak a máglya alján harcolnak a lángok, de bággyasztó, álmosító melegségét érzi. A füstöt is elcsavarja a szél és a lángok az erdő felé nyujtóznak.

Üdő Márton elérkezettnek látja az időt, hogy elmondja végső imádságát. Különös, ősi szavak támadnak száján.

„Mindent megemésztő, tiszta, szent ősi tűz! —

Menj hát énelöttem, mutasd meg az útat! —

Mutasd meg az útat, szólítsd meg az eget! —

Szólítsd meg az eget, szólítsd meg az Istent!

Szólítsd meg az Istent, küldené madarát!

*Küldené madarát, szárnya árnyékával, hogy hozzád
vezessen . . .“*

A máglya ropogása elnyomja hangját. Az öreg emberből alig látszik valami a kavargó füstben. Testéről omlik a verejték. A tűz még nem bántotta. Még eszméleténél van. Szája tátva van a hőségtől, szemei fehéren borzadnak s a belehelt tüzes láng elégette hangját. Ki tudja, mit kiált hangtalanul! Még él, de a hőség hosszú haját emelgeti, két keze verdes, mintha repülni akarna. A tűz vörös kígyói felsziszegnek hozzá a hasáb-fák között és dagadt nyelvén hirtelen vér csurog le . . . Egyszerre eldől a valószínűtlenül magasra nyúlt, száraz test és végig esik a máglyán. A tűz újult erőre kap és az első lángok a hátát érik. Még egyszer felvetődik a test a magasba, mint a szénbe hullott féreg, majd tehetetlenül visszaesik és elcsendesedik.

Már egészen a tűzé.

A haj vörös káprázatként ellobban, a szemgolyók elpattannak. Az arc azonban még bántatlan és piros, sülszínű. Most a lábaknál ólalkodó tűz végigszalad a gúnyáján és vörösbe öltözteti, mintha arany harisnyát húzott volna öreg Üdö Márton. A máglya szeszélyesen ég. Hol alatta, hol fölötte úszik el a láng, de már a test fekete. A füst elhalványodik és a lángon át, mint piros tükörben látni lehet, hogy az ember hanyatt fekszik, kezei szétvetve, ujjai feketén felgörbültek, mintha ragadozó madár volna, mely kifeszített karmokkal minden pillanatban az ég arcába akarna ugrani.

El kell ismerni, hogy a régi, igaz pogány áldozás ez az Üdö Mártoné, mintha édesapánk Attila előtt mutatná be az izzó oltáron s cseppet sem volna csuda, ha az Öregisten vad turulmadarai a tűzbe csapnának és el-

ragadnák az ősi világnak ezt az ittfeledett, igaz magyar fiát . . .

— — — — —
 Elsőnek a csorda vette észre a tüzet. Nyugtalanodott és ki akart törni.

Mire az egyik pásztor felébredt, már veres volt az ég a havas felett. Rémülten kapta a szájához az ökörszarvkürtöt és feliasztotta az erdőket.

— Hóhahó emberek! Hallgassatok a szóra! Ég a havas! . . .

Nem kellett azt külön mondani, mert mindenki látta. Kapkodtak a fejszék után és rohantak a tűzhez.

Mire odaértek, teljes láng volt a máglya s az izzó ravatalon szénné égve feküdt Űdő Márton, a vén pásztor. Meg lehetett ismerni. Késő volt már egyetlen mozdulatot is tenni a testéért. Megdöbbenve állották körül és lekapkodták fővegüket.

— Az áldozat! Ilyent nem látott a világ!

Néha a szél feléjük sodorta a tüzet. Hátráltak és tovább bámulták a szén-testet, mely nem akart széjjelomlani.

— Hóttában se bír vele a halál!

— Igazi táltos volt!

— Nem születik több ilyen ember! — búsulta a harmadik.

Az új pásztor, a fia utolsónak érkezett. A többiek megragadták a fejszét.

— Jere, jere, mert süll a kinyered!

A fiú elfehéredett.

— Én nem tehetek róla!

— Fogjuk meg s vessük a tűzbe! — szikrázott a szeme az esztenásnak.

A férfi nem védekezett. A feldühödött emberek köréje nyomultak. Az esztenás megragadta és megrázta.

— Te vetted el a helyzetét!

A fiú túrta. Nehéz döbbenet nyomta őt is. Csak nézte a lángokban kétszeresre puffadt apja fekete testét. Egyszerre felordított:

— Édös apám!

Szörnyű volt ez a kiáltás. Az emberek elhúzódtak tőle, de a halott mintha kissé felgömbült volna tőle, hogy torzul, a leégett ajkak sárga fogaival a fiára kacagjon.

— Hogy volt lelked ennek a szegény öreg embernek a kezéből az utolsó falatot is kicsavarni! — támadtak rá újfent a pásztorok.

A fiú fájdalmasan rájuk nézett.

— Három gyermekem van. Éheztek!...

— Három gyermek...

— Őkeme értük tette! — mutatott fel a máglyára a fiú.

A pásztorok nem szóltak, csak az esztenás mondott ennyit:

— Már ez így van. Egyik kinyér megöli a másik kinyeret; egy élet megöli a másik életet... Menjünk el, haza!

A pásztorok elkullogtak. A csordát legelőre kell hajtani, a frustok ideje is itt van.

A fiú egyedül maradt. Apja ravatalánál szenes favégek hullottak le a föbe. Végül az egész összeroskadt és a test eltűnt.

— Amit lehet mégis csak meg kellene hogy mentsek belőle, — gondolta.

Lassan, tempósan dologhoz is látott.

Valahogy földdel, vízzel eloltogatta a még izzó parazsat és a még forró hamuban kutatni kezdett. Mindössze néhány csontdarabot és a félig elégett koponyát találta meg. Kitette a fűre, hogy hűljenek ki. Aztán az egészet betette egy vedlett, avatag szőrtarisznyába.

— Elviszem s odaadom a papnak, hogy temesse el.

Lassan meg is indult Szépaszó pataka felé, mert arra rövidebb az út...

XVII.

Az egyetlen élő ember, kivel a temetőben találkozom, Mihókné. Ott bucsálódik a gyermeke sírja fölött.

— Mit csinál itt Mihókné? — kérdezem, csak hogy éppen szóljak valamit.

— Kihoztam a báránt a lelkemnek, hogy jácod-jék vele . . .

Ott is szedetet a báránka a sír mellett.

— Jól tette, Mihókné! — igyekszem tovább, mert nem tudom *ezt* a báránkát nézni.

Pedig ez a szép, fekete tejes báránka a mienk, az utolsó száz lejünkkel vettük, a „szent“ pénzzel, amit hetekig rejtegetett az asszony. Hol valamelyik rongyos ingem ujjába tette, hol az Ildikó leánykám fehérneműje közé. Olyan pénz volt, amihez nem szabadott hozzá nyúlni, akárhogy meg legyünk szorulva, ha mezítláb kel-lene is járnunk. Multkoriban, mikor a kicsi leányunk beteg volt és nem volt orvosságra való sem, megfogad-tuk, hogy az első száz lejt félretesszük. A mult hetekben mégis oda lett a pénz s annak Mihók Pálné az oka. Csak szegény emberrel ne volna dolga az embernek. Kisírta a zsebünkéből. Feleségemet hálózta be. Az én színem elé nem mert kerülni. Így „lellem tekintetes asszon, úgy lellem tekintetes asszon, nézze meg a halódó kicsi gyer-mekemet“, míg a feleségem titokban elszökött a háztól és megnézte. Egész délután láttam, hogy nincs nála

rendben valami. Némán kísért egyik szobából a másikba és olyan panaszos, szomorú arcot vágott, mintha én volnék az oka a világ összes nyomorúságának.

— Dehát már mondja meg, mi bántja! — törtem ki végül is elkeseredetten.

— Sapu szívem! — bizalmaskodott (Ezt a „Sapu“ szót gyermekeink csinálták az „édes apu“ összevonásából.) — Nézze meg!

— Mi a fenét néztek meg?

— A Mihókné gyermekét.

— Mi közöm nekem a Mihókné gyermekéhez?

— Olyan beteg szegényke s az anyja nem mer magának szólani.

Így kerültem bele az ügybe. Mihóknénak orvosra nem telik, hát azt gondolta, hogy én „tanólt ember“ vagyok, akinek „könnyű“ a beteg gyermekén segíteni.

Az biztos, hogy nagyon el volt ereszkedve a szegény prücsök-leánka.

— Mi a véleménye? — biztatott a feleségem, ki ezen a téren is szerette volna megalapozni tekintélyemet a faluban.

— Az, hogy orvost kell hívni!

— Az uram azt mondja, — fordult szeliden a hitet, bizalmat sugárzó körülállókhöz — hogy mégis el kellene hívni az orvost, mert neki nem szabad megírni a receptet.

— De miből? — esik kétségbe Mihókné.

Az ura sűrű keserőséggel rárivall:

— Avval te ne törődj, csak híjjad!

— Az én költségemre — segítem ki a bajból. Azt gondoltam, hogy úgyis tartozom a doktornak

még a mult nyárról, mikor a gyermekek skarlátban voltak. Egy látogatással több vagy kevesebb nem számít. Legfeljebb ezután még távolabbról elkerülöm az orvost.

A száz lej azonban nem evvel ment el.

El is feledtem az esetet. Öste rádiót hallgattunk Köpééknél s mi férfiak preferáncoztunk. Reggel elégedetten ébredtek fel. Ildikó éppen az elfeledett írásbeli feladatot körmölte a palatáblára, az asszony pedig egyidejűleg fűsülte a haját, hogy az iskolából el ne késsék. Mikor látta, hogy ébren vagyok, megrezzent. Ez már nekem mindjárt gyanús volt.

— Behozzam a reggelijét? — készségeskedett.

— Baj van! — gondoltam.

Libbent is ki mindjárt az ajtón.

— Sapu! — árulkodik azonnal Ildikó — Anyuka báránykát vett

— Báránykát?

— Bizony! — boldog a drágám — olyan szép, cuki báránykát! Piros szalag van a nyakán. Mihóknéni hozta és betették a csűrbe.

Álnokul hallgatok, mikor behozza az asszony a reggelit. Titkon figyelem a szorgoskodását. Az Ildikó mosdóvíztől még harmatos orrocskájáról lerí, hogy bűntársak vagyunk, de őt sietve útra teszi az anyja. Most körülöttem sürgölődik:

— Elég meleg a kávéja?

Tör a piritós kenyeremből, megigazítja a párnámat és biztat, hogy ráérek még felkelni.

— Sietnem kell, mert dolgaim vannak.

— Írni akar?

— Dehogy! Megyek a csűrbe. Rázottat kell csinálnom a marháknak.

— A csűrbe? — hökken meg.

— Oda! — ráz a kacagás.

Az asszony rámnéz, vizsgál, kutat.

— Maga tudja!

— Mit?

— Ildikó megmondta.

— Mit?

— Hát a bárányt!

— Miféle bárányt?

— Amelyiket vettem.

— Maga bárányt *vett*?

— Ne tempózzék, hiszen úgy is tudja. Mihókné hozta. Nem volt pénze receptre!

— Mivel vette?

Ijedten sietett a felelettel:

— Nem a száz lejjel...

— Más pénz nem volt a háznál. Ha nem a száz lejjel vette, mutassa a száz lejt.

— Persze! Hogy megtudja, hol tartom. Jó helyt van az!

Mindjárt ki is szalad és pillanatok alatt behozza a bárányt. Leteszi a földre és gyönyörködik, hogy én is gyönyörködjem benne.

— Látja, milyen drága?

— Drágának elég drága.

— Bari-bari-bari! — morzsolja válaszul a bárány orra előtt az ujjait.

A kis ártatlan állatka ingadozva áll a vékony lábain. Még ködös előtte a világ, a születés mámorát jóformán

még el se feledte. Szelíden körülnéz, megbámulja a Szopos-képet a falon az ősmagyarok pogány áldozásairól, egy szerencsétmondó csóré fehérnépet, műveltül „aktot“ és pár bizonytalan lépést tesz felém.

— Megöljük! — nyugszom bele a változhatatlanba.

Feleségem eldöbben és remegve ismétli:

— Megöljük?

— Meg hát! Csak nem nevelünk belőle öreg anyajuhot!

Az asszony hallgat és nézi a bárányt.

— Mikor az ember a bőrit a fején keresztül lehúzza, — kínzom tovább — olyan szép kék, mint az ég. CSAK azt nem tudom, hogy a mészárosok azt a szép csipke-kötényt miből csinálják a hasára a kirakatokban.

— Szörnyű! — rázkódik meg a feleségem.

Mikor pedig arra hívom fel a figyelmét, hogy milyen pompás sapkát szabatok a bőréből, tisztán látszik a mozdulatából, hogy még azt a percet is megbánta, amelyben hozzám jött feleségül, amin nem is csudálkozom.

A bárányka ezalatt némileg megbátorodik, a meleg szobában elégedetten rázogatja a farkát és a hangocskáját is kipróbálja. Ide tipeg, oda tipeg és sejtelve sincs a halálveszedelemről.

— Megvan három kiló — mondom szakértően, mire az asszony sírásra ereszkedett hangon figyelmeztet, hogy gondoljak a gyermekeimre. Én kacagva öltözködöm, de hirtelen, minden rágondolás nélkül a templomi áldoztatást megelőző szavak tolulnak ajkamra.

„Ecce agnus dei — ime az Isten báránya!...“

Miért van, hogy Jézus báránykával vállalt testvériséget?

— Érdekes — pogánykodom és hónom alá kapom a kis állatot : — Na, gyerünk pajtás !

A „szín alatt“ a lim-lom közt otthányódik a nyúzófa az istráanggal. A bicskom élet kipróbálok. Vág, mint a beretva. A báránka két első lábacskaáját a feje fölé gúzsolom, testecskejét térdeim közé kapom és torkát hátrafeszítem. Ijedt sikoltását a markomba leheli és két rémült szemét felveti az égre.

— A szalagot le kellene oldani róla . . . A piros szalagot !

A kést leteszem, a bárány lábacskaait visszaeresztem, hogy addig is ne kínozzam. Közben eszembe jut, hogy Ildikó most az iskolában arra gondol, hogy őt itthon várja a bárány . . . Az a másik leányka is, aki rákötötte a piros szalagot, hamarabb meggyógyulna, ha ágya körül láthatná. A feleségem . . . a feleségem szegény. . .

Kezem megszakít és nem tudom leoldani a bárány nyakáról a piros szalagot . . . a részleteket csak később látom meg : a halál erőtlenségét és hidegségét, a vigasztalhatatlanul félrebillent véres fejet, a szemek örök árnyékát, fájdalmas megtörtségét, a száj peremén megfagyott fehér halálnedvet, a furcsa görcsbe rándult hideg lábacskaikat. Szinte érzem a lelógó testecsken a halál rettenetes súlyát.

Megrázkódom. Nem. A báránykát nem szabad bántanom. Nem darabolhatom fel a lelkeimmel megfertőzött hullát enyéimnek és nem nyujthatok belőle falatot. Halálomig hallanám végső sóhajtását, látnám a cipőmre cseppent véréét. Ott dalolná bennem haláldalát, míg belezavarodna a szívem . . .

Valósággal megkönnyebbültem, mikor délután beállított Mihók és kérte a bárányt :

— Csak kölcsön istálom. Erőst kívánja látni a lelkem. Hátha használna ! Ha jobban lesz, visszahozom.

— Vigye Pali bá, vigye !

— Arra es gondoltam, — vallotta be a kapunál — hátha Jézuskrisztust viszem haza bárányképibe s ő megváltaná az én leánykámat es.

— Allehet Pali bá ! Látja, mond valamit ! ...

— — — — —

Rossz éjszakám volt a bárány miatt. Nem tudtam elaludni, csak hallgattam, hogy szél tekergőzik át a kert fáí közt, az éjszaka szédülete teljessé lesz és vergődik benne minden. Valami láthatatlan ostromolta, nyomta a fejemet, mintha a teremtés pórusai megnyíltak volna és sejtelve betöltene mindent. Delejes áramokba kerültem, láthatatlan fények sugárzottak át szívemen, a távolságra, a világ álmovonala a végtelenbe veszett és nedves sötétség ragadt a kezeimhez. Végre ismeretlen világok mély zaját hallottam és fáradt telítettség lepte meg agyamat. Elaludtam ...

Másnap Mihók visszahozta a bárányt, de már fekete szalag volt a nyakán ...

— — — — —

Azóta féltünk, remegtünk a kis ártatlan állattól, megérinteni se mertük és egészen megkönnyebbültünk, mikor Mihókné másodszer is elkérte.

— ... Ha eleresztenék a báránkát a temetőbe, hogy a lelkem jácodjék egy kicsit vele ...

— Vigye Mihókné, vigye ! ...

És most is találkozom a báránnyal a temetőben. Szinte futok előle a sírok közt és csak akkor nyugszom meg, mikor nem látom. Már nem merem bolygatni a holtak birodalmát.

A temető szélén leülök és nézek a világba.

Észre sem vettem, hogy egy fecske szállott a szemben levő fa száraz gallyára és elkezdett csicseregni.

Az első fecske az idén.

Okos, ragyogó két szemét felemelte a lenyugvó fénybe, finom karcsú teste borzongott és a hónál fehérebb melléből előtört csicsergés ezüst áldásként hullott a sírokra. Talán ebben a pillanatban érkezett a tengeren túlról, szárnyai alatt ott bujkál még hús illata, de ő már elfeledte az átrepült világokat, hogy ébresztő dalát elénekelhesse Erdély fölött.

Mikor meghallottam ismerős szavát, úgy éreztem, mintha a homlokomra szállott volna és apró csőrével a fekete szemfedőt vonta volna el élettől meggyalázott arcom fölül.

Kitől kérdezzem meg, ki volt az, aki ezt a könnyű, kis madarat hozzám küldötte? A fecske emlékezett-e rám, vagy titokban kenyeremből evett, avagy ő volt az, akit a mult őszön a rájuktörő fagyban az utca porából felemeltem, ismét életre gondoztam és most az én napról napra kialakuló életemet akarja hálából dalával nyújtani. . . Köszönöm kis fecske . . . de érdemes-e? Ha betekintetek az erdélyi hegyek hűvös árnyékában, a halál szorosaiban zarándokló, szegény székelyek ablakán, hogy új életre kiáltásatok őket, nem dermedtek-e meg?

Mert nézd fecske, te napból és felhőből, árnyékból és fényből összetett kicsi testvérem, te minden tavasszal

Isten csecsemője ! Már a tavalyi morzsából sem adhatunk neked, mert az is elfogyott. Neked legalább megvan öklömnyi sárfészked, nekünk nincs, hová fejünket lehajtsuk. Neked szárnyad van, amely háborúk viharából és békék háborújából kiragad és a hullaatmoszférák felett elvisz a szférákhoz ; de mit tegyünk mi, kik haldoklók vagyunk. Hej, te fecske, ki átrepülsz a világokat, feledd, hogy ha egyetlen egy sírba is leereszknél itt köröskörül, többé nem lenne erőd a magasba emelkedni. Vigyázz tehát, milyen sárcsöppökből rakod fészked !

Miért jöttél vissza, kicsi fecském ?

Talán mert sajnálsz minket és utolsó dalodat nekünk szántad ? Vagy új életet, új reményeket mondani jöttél ?

Úgy jöttél-e vissza, mint a távolba szakadt gyermek az apa ravatalához, hogy elbúcsúzzál tőlünk, vagy szárnyaidra akarsz venni és elvinni a világnak egy olyan pontjára, hol még az életnek értelme van ?

Nem tudom, milyen választ csicseregsz, madár, de tudom, hogy ez a föld húzott vissza, mert te is belőle vétettél.

Ez a föld pedig, akár mint porszem repül ki a világba, akár mint fecsketest, embertest ; mindig visszatér ide. Testvérpor a testvérporhoz. Ha éhség, ha átok, ha kenyér, ha halál, öröm vagy kétségbeesés lesz a sorsod, ez a sors a tied, viselned kell ! Ettől a sorstól még szebb lesz a dalod, szerelmesebb a szíved, melegebb a fészked, ragyogóbb a szemed, igazabb az igazságod, acélosabb az erőd, jobb az Istened.

Köszöntelek tehát fecském és megcsókollak e nép

nevében, a föld alattiának, a föld felettiének nevében és örök életével . . .

— — — — —
A fecske is elrepült. Este van, csend borul a temetőnkre. Az erdő morajlani kezd és az éj fekete özönvize elborít mindeneket . . .

XVIII.

Valami urak vetődtek a faluba, kik a régi holmit szedték össze. Öreg, festett bútorokat, guzsalyokat, fakó szekeret, zergős sulykokat, rozsdás zárat, fémkötőket, le egy puliszkaverőig minden semmiséget. Tiszta csuda volt, hogy mi mindenféle mocskot összehordtak. Mondotta is Vágó Dénes :

— Fenerosszul mehet az uraknak is, hogy effélire vetemedtek !

— Múzeumba tesszük, bátyám, — szégyenkezett a fiatalabb — hogy megmentjük az ősi székely népművészetet.

— Az csak beszéd — tromfolt vissza Vágó Dénes. — Tegyük bé az anyósomat a múzeumba, akkor elhiszem !

Benkő Jóska bácsi, a lóherélő, csak értelmes ember, de még ő is a fejét tekergette :

— Ha zsidók volnának, még érteném . . .

— Akármifélek, csak pénzt adjanak ! — örvendett nekik Béla Mihály, ki a nagyapja penészes, vásárrajáró tarisznyáját sózta a nyakukba.

Házról-házra jártak. Nem nézték szegény-e, gazdag-e akihez bementek. Még a Bors Dani kecskepásztor putrijától sem riadtak vissza, pedig a szomszédok figyelmeztették :

— Ott tetűt kaphatnak, háromfélit is, de egyebet nem.

— Hadd el te, — mondotta Vén Álóziné — hátha a beteg gyermekükön tudnak segíteni! Sokat tudnak az urak.

— — — — —
 A fiatal Bors Daniné ajkára tett ujjal figyelmeztette:
 — Csendesen! Aluszik a lelkem! Ha lehet, ne költésék fel! Három nap óta most szenderedett el egy cseppet.

A szerencsétlen anya nem látta, hogy meg van halva a gyermek. Nem is igen tudta, hogy mi az a halál. Az is igaz, hogy nem is igen látszott a négy-ötéves legénkén. A szeme félig lecsukva, zavarosan felfelé volt fordítva, a szája leesve, de máskülönben olyan szép volt, mint az írott kép. Az ágyon még ott heverték a játékaik, ahogy kihullottak a kezéből. Szép nyolcágú ostor, iratos nyéllal, tiszta tökéletesre kifaragott kicsi szekér, faökrök, apró eke-borona, játékkürt tinószarvából, de úgy megdíszítve, hogy a Lehej-vezéré sem lehetett ékesebb. Aztán volt még egy klánétácska is, ami olyan szépen szólott, hogy hasadt meg tőle az ember szíve. Az a boldog apja faragta, mesterkedte a télen, hogy legyen mivel töltse a beteg gyermek az üdőt.

— Die feinste Kunst! — súgta oda társának az idősebb.

— Mégis csak zsidók! — húnycorgatott a többinek Benkő Jóska bácsi, aki kísérté őket önkéntesen s oktattatta a falu bajára.

Az urak láthatólag meg voltak rendülve, de nem táthatták a szájukat, míg a világ.

— Mikor halt meg a kicsi? — kérdezte részvétellel a fiatalabb.

Mint az oroszlán, úgy szökött fel a pad végéről Bors Dani, a kecskepásztor és felordított :

— Meghalt !

Az anya csendesen mosolygott és rázta a fejét.

— Dehogy halt ! Mit tunnak az urak !

Az urak borzadva meredtek az anyára, kiből az örület nyugalma áradt.

— Megőrült szegény ! — mondották németül.

— Úgy-e mondtam, hogy zsidók ! — győződött meg Jóska bácsi.

Dani, a kecskepásztor tért magához elsőnek. Könnyes szemekkel és tisztelettel az urak elé lépett.

— Úgy-e végrehajtok az urak ? ... Megistálom... valahogy megfizetem azt az adót, de most nem tudom. Semmilletképpen nem tudom !

— Nem adóért jöttünk ! — vigasztalta megindultan a fiatalabb. — Hanem a népművészetért ...

— Azt es megfizetem, ha az Isten éltet — felelte kétségbeesetten Bors Dani, mert nem tudta, mi az a népművészet. — Semmiféle községi rovattal nem maradok adós ... Csak adjanak haladékat !

— Ne menjen el a szépeszed, Dani ! — magyarázta Jóska bácsi is. — Az urak afféle régi, cifra holmit szednek a múzeumba. Pénzt adnak érte. Appedig jól fog !

— Ammá más ! — könnyebbült meg Dani.

— Azokat a gyermekjátékokat szívesen megveszszük ... majd a temetés után. Hozza be Udvarhelyre !... No vigasztalást kívánunk ! — búcsúznak az urak.

— A gyermekjátékokat ? — hökkent meg Dani, de nagy bajában mindjárt el is feledte az egészet.

Odaállott a felesége mellé és lenézett a kicsi karikás

ágyra, amelyen játékaik közt holtan feküdt egyetlen fia, Kicsidani.

Aludt a gyermek is, aludtak a játékok is. A nyolc-ágú ostor, a kicsi szekér, faökrök, játékkürt és kicsi klánéta.

— Öltöztess fel tisztességesen! — mondotta szelíden a feleségének. — Én megyek sírásni.

— — — — —
 Én nem tudom, hogy mit akar az Isten ezzel az időjárással, de az idén se tavasz nem volt, se nyarunk nem volt. Az ősszel rothadt le a szarvuk a marháknak a sok esőtől s november farkára olyan hideg ütött be, hogy a szívéig lefagyott a föld. Arra aztán jött a hó, de akkora hó, mintha az ég reánk szakadt volna.

Nem volt könnyű dolga Daninak a sírásással. A temető hegyen van, ahol állandóan vág a metsző szél és úgy befűt mindent, hogy a körösztfáknak csak a feje látszott ki. Jó órába telt, míg a hóhányó lapáttal helyet takaríthatott a sírocskának, de még azután jött a nehezebbje. Se ásó, se csákány nem fogta a csontkemény földet. A szerszám szembe pattogott róla. Fel kellett engesztelni. Gízt-gaszt, ágat, törmelékfát gyújtott meg rajta, néhány kidőlt, gazdátlan keresztfát is elégetett. Sokáig mocskolódott, de a föld így is nehezen engedett.

— Várhattál volna te es Kicsidani a halállal, legalább tavaszig! — türelmetlenkedett és nyögött a nehéz munkában.

Segítsége nem volt. Nem bolondult meg senki, hogy ilyen kórus-senkiért, mint ő, ebben a farkasordító hidegben egész nap tapodja a havat.

Keze, arca, füle feketére fagyott, de valahogy áttörte a jeges talajt s mire beüzürkült, készen volt a sír.

Sietett is, hogy a virrasztásra otthon legyen, bár azért a pár emberért, ki tisztességből éppen csak beütötte az orrát, nem volt érdemes sietni.

Pedig Danika szép volt. Kivarrott, hímes kicsi inget adott rá az anyja, frissen mosott fehér harisnyát (meg se volt teljesen száradva), tiszta ünnepi bocskorkát. Tudj' a fene miért, még az ostorkát is a nyakába akasztotta. A nyele volt egyik felől, a csapója a másik felől. Játékait is mind melléje tette. Hát azt nem kellett volna!

— Mindegy no!

Ültek csendesen a ravatal mellett s nézték Kicsidani, kinek a puffadt hasacskája felett a dróton lógó lámpát táncoltatta a szél.

Én nem tudom, hogy mit akar az Isten ezzel az időjárással, de tizenegy óra felé a hó újból hullani kezdett s ropogott a ház a viharban.

— A kecskét jól berekesztetted-e? — jutott eszébe Daninak.

— Bé! — felelte az asszony s újra elmerültek Kicsidani szemléletében.

Nem zavarta senki, gondolkodhattak.

— Nem tudod, mennyit kell fizetni a papnak, kántornak, harangozásért? — kérdezte egy idő múlva ismét az ember.

Az asszony megrezzent.

— Honnan tudjam?

Az ember hátra ült a platten mellé a kicsi likas székre s pipára gyujtott. Azon járt az esze, hogy amit a pásztorságból szerzett, fogytán van s új kereset nincs.

Itt volna a favágás. Igaz, hogy a vágóteret még az ősszel kinyilazták, de a hó az erdőt úgy megnyomta, hogy tavaszig nem lehet a fához férni. Hiába nó. A tél nem szegény embernek való. Akinek semmije sincs, az mit csináljon!

A pipa füstölt, a lámpa drótja csikorgott a halott felett. Az ember loppal az asszonyra nézett:

— Te Ámáli! . . . Vajjon az urak mennyit adnának ezekért a játékokért? . . . Úgy sincs, aki jácodjék velük! . . .

Az anya felcsattant. Szemei lángoltak, arca eltorzult. Szinte sikoltotta:

— Azokat nem adjuk!

— Jó, jó! — dűnnyögött az ember. — Hásze nem azért mondom! . . . Kérdözni szabad!

Lecsenededtek s nézték a halottat.

Egyszerre hatalmas robaj támadt. A hőtömeg zuhant le a magas tetőről. Az asszony felriadt.

— E mi vala?

Az ura megnyugtatta.

— Semmi, csak a hó zuhant le.

Mégis nyugtalan volt a kecskepásztor.

— Megnézem, hogy a kecskének nem lett-e valami baja.

A vesszőből font kerek kecskeól ott állott a ház végiben.

— Ha arra esett a hó, akkor baj van! — ijedett meg.

Jól sejtette. Mikor odaért, a kecskének csak a hátra-törött feje látszott ki a hőtömeg alól. Bors Dani káromkodva odaugrott s a szarvánál fogva nagy kínnal-bajjal kihúzta a hóból.

— Miért nem mekegtél te bolond! — szidta ke-

serüen, de a döglött kecskének már jégpára fagyott a szájára és holta után is reszketett a szakálla, mint az öreg franciáknak.

Nagy felindulásában észre sem vette, hogy az asszony ott áll a háta mögött. Csak amikor jajgatni kezdett :

— Most már melyiket sirassam ?

— Hagyd el, — vigasztalta Dani — jó lesz legalább a torra ! Ha gyermek nincs, minek legyen kecske ! . . .

Ebben megnyugodtak. Az ember a kecskét felakasztotta a ház gerezdjére. Ilyen időben nem nyúzhatja meg, a házba, a ravatal mellé pedig nem viheti be. Majd reggel !

A sok keserűség elnyomta. Egyet szundítottak, csak úgy gúnyástól. Éppen csak a lámpát húzták kisebb lángra.

Nem alhattak többet egy óránál, valaki megverte az ablakukat.

— Te Dani ! Jere nézd meg, nem a te kecskéd fekszik-e az úton ! Most verém el a kutyákat róla.

A döglött, fagyott kecskét darabokra tépték a falu kutyái. A kecsketorból nem lett semmi. Még kacagtak is rajta az emberek.

Kacagni is fognak, míg a falu fennáll !

— — — — —

Most már az asszony sem ellenkezett, hogy eladják a gyermekjátékokat. A pénzre szükség volt. Igaz, hogy az embernek is reszketett a keze, mikor a fagyott testecske nyakáról lekanyarította az ostorkát, elvette a kicsi szerket, faökröt, tinószarvkürtöt, kicsi klánétát. Úgy lopta ki a kapun, hogy a szegény asszony ne is lássa.

Szerencsére a hó ott nyomta az urakat a faluban. Három-négy napig nem is tudnak elmenni, míg az út meg nem verődik s ha így tart az idő, tovább is itt telelhetnek.

Bors Dani a szeminek se akart hinni, úgy megfizették azokat a semmiségeket. Ritka tisztességes emberek. Azok. Az Isten éltesse őket!

Sokat azonban nem barátkozhatott velük, mert készülnie kellett a temetésre s még utat is kellett hányni a sírhoz, ahol a testet elvigyék. Igaz, hogy csak annyi ideje maradt, hogy éppen a koporsó mellé szökjék, mert már ott volt a „háznál“ a pap s a kántor. A gyásznapra úgy is hiába vártak volna ilyen időben. Nyolcan, tízen szállingóztak a koporsó után. A pap, kántor is csak félig mondták ki az imádság szavait. Azt is úgy elkapta a szél a szájukról, hogy meg se lehetett érteni. Többet nem is várhatott Bors Dani, azért a pénzért. Az egy édesanya tisztességesen sírt s Dani is eléggé birkózott a keserűséggel. Így hát az Isten nyugtassa a halottat, eleget szenvedett az a szegény legénke s jól járt ebben a mai világban, hogy a föld alá került. Egy kecskepásztor gyermekinek a halálából nem is szokás nagy derendóciót csinálni. Elég számár volt így is az a Bors Dani, hogy az új harisnyát, bocskorkát nem húzta le róla. Szép pénzt kaphatott volna érte. De hát mit mondjunk! A tisztességre is kell adni valamit s annak a szegény gyermeknek több nem kell az életben.

Mire elhalt a harangszó, Kicsidanit el is feledték a faluban.

Csak az anyja nem vigasztalódott. Az urát hajnalo-

san elhívták disznóolni, mert senki se tudja olyan ügyesen „felszedni“ a disznót, mint ő. Az asszony hozzá se szólt. Egész éjjel a párnába bújva zokogott s furt azt hajtogatta, hogy :

— Most mivel jádzol lelkem kicsi fiam a másvilágon!

Dani még meg is mérgeződött.

— Szájba váglak, ha nem hallgatsz ! — fenyegette, de nem nyúlt hozzá, mert hát az édesanyát meg kell érteni s a nagy fájdalom elvette az eszét szegénynek.

Napok óta látszott különben, hogy nincs helyt az esze annak az asszonynak, de arra nem számított senki, hogy fényes nappal megfutamodik az úton s úgy átkozza Danit s magát :

— Verje meg az Isten Danit is, engem is ! . . .

Bors Danit úgy kellett a disznóölésből elhívni, hogy vigye haza valahogy a feleségét. Az asszony azonban meg sem akarta ismerni. Hajadon fővel, mellén feltepett ruhával bámult rá, szemeiből sütött a láz és alig állott a lábán.

Erőszakkal kellett haza cipelni, de minden pillanatban ki akart ugrani az ablakon.

— Kicsi fiam ! Lelkem kicsi fiam !

Hívták a papot, de az sem tudta megnyugtatni.

Orvosért kellett volna menni, de orvos nem volt a faluban. Szegény Dani kapkodott fűhöz-fához a felesége miatt, de senki sem tudott rajta segíteni.

— Meg kéne hogy próbáld azokat a rongyszedő urakat — tanácsolták. — Az ilyen nadrágos emberféle sok mindent szokott tudni.

Ettől is elkésett. Fertáj órával azelőtt burrogtak el az autóval.

Sötéten, kétségbeesetten ment haza Bors Dani a nyomorúságba. Sokan voltak a házban asszonyok, emberek. A szegény anya csendesen, kimerülten feküdt az ágyon. Már nem sikoltzott, csak a két szeme sarkán csurgott le a könny. Mindenki láthatta, hogy ha sokáig így tart, megöli a szíve. Bors Dani nem tudta nézni. Fekete indulatában kiragadta a gyermekjátékért kapott pénzt és a földhöz vágta. Az asszony meg se mozdult. Nem is látta, hogy férfiak fogják le elkeseredett urát.

A roham után csend volt.

Egyszer csak egy vékony, kicsi leányka megszólalt. Észre sem vették, hogy ott van.

— Ki kéne vinni Amáli nénémet a temetőbe! Én tudom, hogy Kicsidani megvigasztalná!

Az emberek elcsudálkoztak.

— Mit beszélsz te?

Igaza lehet a gyermeknek.

— — — — —
A beteg asszony szó nélkül követte az embereket a temetőbe.

A kis frissen hányt sírnál sápadtan döböntek hátra. Az anya boldogan sikoltva vetette rá magát.

A kopjafára fel volt akasztva a kicsi ostor, a síron állottak a faökrök, az apró szekér, a játékkürt és kicsi klánéta.

Senki sem tudta, hogy ki tette oda.

Némelyek Jézusra gondoltak és keresztet vetettek.

A hatalmas havas hegyek némán és fehéren állottak a régi helyükön.

— — — — —
Ez a kicsi, horpadt sír az övé...

XIX.

A falu határában halott embert találtak. Ott feküdt a régi ösvény mellett a Gyerkó nagy cserfája alatt a fűben. Senki sem ismerte. Idegen, ki tudja hova való, tekergő, vándorféle lehetett. Írás nem volt nála, a nevét sem lehetett megállapítani, a gúnyája sem mondott semmit, csak annyit, hogy szegényember lehetett, aki mezítláb rőtta az utakat.

Gyerkó maga találta meg, mikor hajnalosan neki-fogott, hogy a fűvet lekaszálja a tagon.

— Hé atyafi! — kiáltott rá. — Ki az Isten engedte meg, hogy összegyúrja a fűvet! Eltakarodjék, amíg jó dolga van!

Az ember nem mozdult. Gyerkó mérgében kaszával ment reá és akkor látta, hogy már meg van meredve, a szeme fel van akadva, szája lefittyenve, arca sárga és megütötte a harmat, fél lába pedig úgy dermedt meg, ahogy kínjában vagy álmában felhúzta.

— No ez csinált nekem elég bajt! — döbbsent meg.

Tudta, hogy kijön a komisszió, a csudájára kigyül a falu, összegázolják a fűvet, őt is kihallgatják s ebben a nehéz világban a falunak kell eltemettetnie.

— Mi a fenének kellett éppen itt megmurálnia!

Sokat nem teketóriázott, hanem karjaiba vette a halottat, szépen átvitte a patakon a szomszéd falu határába, amelyik éppen a patakon túl kezdődött.

— Lássa Mátéfalva, hogy mit csinál vele! Most úgyis a románoké a világ! . . . Hátha hozzuk tartozik!

Mátéfalva ugyanis tiszta román község.

— No ezt jól eligazítottam! — kacagott magában Gyerkó s hozzáfogott a kaszáláshoz. Vágott egy rendet s mikor a végére ért, felvett egy marék füvet, végigtörülte a kaszát, de a szeme csak ott járt a túlsó parton. Valami oda húzta a halotthoz és nem érezte jól magát. Valami nem volt rendben a bensejében. Valami borzongatta. Ahova csak nézett, mindenütt a halottat látta kiterítve maga előtt olyan valóságosan, hogy kétszer is vissza kellett rántania a kaszát, nehogy belevágjon a holttestbe. Így, ködös szemmel, valahogy végigkínlódott még két rendet és felegyenesedett, hogy kaszát fenjen. A fénkő azonban akkorát csattant az acélon, hogy ijedten rezent össze tőle és nem merte tovább fenni a kaszát.

— Nem kellett volna a halotthoz nyúlnom! — mormogta. — Ott egye a fene a füvet!

Mereven átnézett a patakon. A halott arca szembe nézett vele. Hirtelen lekapta a sapkáját, hogy megtisztelje vele az emlékét. Ettől kissé megkönnyebbült.

— Vajjon ki lehet! — jutott eszébe. — Hátha felesége, gyermekei vannak, akik — ki tudja hol — aggódva várják vissza! Szegény ember, akárki! — esett meg a szíve rajta.

Hiába áltatta magát azonban részvétellel, meghatottsággal, sehogy sem bírt megnyugodni.

— Hátha román! — vigasztalta magát. — Ott hadd üljön!

Sokat szenvedett a románoktól, mikor „bejöttek“, de a fajgyűlölet se segített rajta.

— Romány? — morfondírozott. — Hát osztán? Akármiféle, de ember. Szegény ember. Látszik rajta, hogy sokat szenvedett az életben... S azonkívül halott ember!

Rosszalólag megcsóválta a fejét.

— Nem vagy tisztességes ember Gyerkó, mert kihajítottad a földről!... Nem volt eljárás! Nem!...

Letette a kaszát: — Lesz, ami lesz! — és átment a halott emberhez, akinek testére már ráhullott a kelő nap fénye és a harmat színesen párállott az arcáról.

— Jere vissza földi! — szólt rá mosolyogva és ismét felvette a földről. Óvatosan átgázolt a patakon s szépen letette a régi helyére a cserefá alá.

— Maradj itt, ha már ide jöttél meghalni!

A halott is, mintha nyugodtabban feküdt volna a cserefa alatt.

— Úgy no! — nyugodott meg Gyerkó és egyszerre elmúlt a szorongása.

Most már nem reszketett a keze a kaszán. A halott körül levágta a fűvet jó darabon, csak éppen a test körül nyílott virágokat hagyta meg ravatalnak. Ha jönnek, hát így kárt nem tesznek a fűben.

Jelenteni kéne az előljáróságnak! — jutott eszébe, de még nem járt senki az úton, a kaszálást pedig nem hagyhatta. Amíg harmatos a fű, addig fog jól a kasza. Frustokig nagyot is haladt. Szerencsére az esztenáról akkor jött Juon, a pakulár, annak megmutatta a halottat s üzent a jegyzőnek.

— Erről is levettem a gondomat! — nézett a pakulár után s elővette a tarisznyát, hogy falatozzék.

Csak úgy állva, kézbe vette a décis üveget s a halott felé billentette.

— No Isten nyugtasson !

Semmi sincs olyan jó, mint egy korty pálinka éhomra s utána a szalonna, kinyér.

— Megkínálnálak, — szólott oda ismét a halottnak, mikor a kenyérből egy sarkalatot lekanyarított — de már neked efféle nem kell több az életben. Te már megnyugodtál ! . . Meg ! . . . Hadd el, jobb is így ! — vigasztalta.

Cseppet sem sietett a falatozással. Minek. Van idő estig. Hosszú a nap, eleget lehet még dolgozni. Nézte a füvet és meg volt elégedve vele. Jó rend esik s ha az Isten az időt megtartja, olyan fájin széna lesz, hogy az ember is megehetné.

Frustok után kényelmesen megpihent. A halotthoz is egészen hozzászokott.

— Mindjárt jönnek ! — biztatgatta. — Juon idáig beért a faluba.

Tudja a fene, miért, de nem tudta megállani, hogy ne beszélgessen vele. Így hozza a tisztesség magával. Hogy halott ? Hát osztán. Ember az addig, amíg el nem temetik. Csak a lélek hagyta el, ha ugyan elhagyta, mert effelől sok mindenfélét hall az ember.

A mező ezalatt teljesen felébredt. A madarak már szökdöstek az ágakon, a pillangók, bogarak is pilinkéztek a levegőben s a hangyák is elindultak terhes útjaikra. Egy-kettő a halott arcán is átmászott, mások megállottak a tátott száj szakadékánál.

— Ne bántsátok legalább ti ! — pallotta le a testről szelíden Gyerkó.

A nap is odasütött.

— Valamivel bé kéne takarni! — gondolta Gyerkó, de nem volt mivel.

Ezen azonban nem volt nehéz segíteni.

A patak partjáról leszakított egy keserűlapit s befedte vele a halott szemeit.

Aztán újra munkához látott.

— — — — —
Félóra mulva már olyan ereje volt a napnak, hogy a kúrtit is le kellett vetnie. Azt is oda tette a tarisznya mellé a halott közelébe.

— Mindjárt itt lesznek! — vetett egy pillantást rá.

— Az urak nem kelnek olyan jókor, mint mi.

A bizottságra bizony várni kellett, de a csendőrök hamar ott voltak. A halott férfit körülszimatolták, kikutatták a rongyait, de nem kaptak semmit nála. Keményen és hosszasan kikérdezték Gyerkót is, aki elmondott mindent, amit tudott. Az őrmester felvette a jegyzőkönyvet és kijelentette, hogy sehova sem szabad eltávoznia, míg a bizottság meg nem érkezik. Fegyveres csendőrt is hagyott mellette, mert gyanús dolgokat talált. A leggyanúsabb az volt, hogy a halottat megmozgatta s a fűvet lekaszált a körülötte.

— Ide leülsz s itt maradsz! — parancsolta a csendőr.

— Kaszálni szeretnék! — bátorkodott Gyerkó.

— Nem lehet! — rivallt rá a csendőr.

— Baj van! — gondolta Gyerkó, de szót fogadott és ült csendesen a halott mellett. A méreg ette, hogy a dolga marad s még bajba is került; de tanácsosabb, ha az ember ilyenkor befogja a száját. Hát hallgatott is

illedelmesen, amíg lehetett, de ki a tűz lángja tudná megállani sokáig szó nélkül.

— Ekkora úr sohase voltam! — hunyorított oda a halottnak, akinek már nagy marhalegyek szállottak az arcára.

— Miért? — kérdezte a halott helyett a csendőr.

— Mert testőrséget kaptam! — csúfolkodott a székelly.

A csendőr kacagott és megbékült. Még segített is rendet verni, míg a bizottság kiszállott.

Sokat teketóriáztak a halottal. Kítették közszemlére, de senki sem ismerte. Lefotografálták, átvizsgálták a feje búbjától a lábujjáig, összetelegrafálták miatta a félvilágot, de a kilétére nem tudtak rájönni. Végül az orvos felboncolta és kisütötte, hogy üresek a belei, de természetes halállal halt meg. Két napig tartották a testet, de senkinek sem kellett. Végül megadták a temetési engedélyt.

A falu költségén csináltattak neki koporsót, afféle festetlen deszkaládát, de nem volt ahol felravatalozzák. A falu haragudott a halottra.

— Most is elég nagy az adó, mi is alig tudunk élni s mi temetessünk el minden tekergőt! — mondták az emberek.

A testet másnap kítették a községháza elé a csepegés alá. A községi cigány-dobos pipázva őrizte. Egy szál gyertya nem sok, annyi sem volt a koporsó fejenél. A gyermekek csudálkoztak rajta, aztán játszani kezdtek a ravatal körül, míg a cigány elhajászta őket. Az emberek, kik arra jártak, megdöbbsenek és szégyenkezve tovább álltak. Még se járja, hogy ez a szegény halott ki le-

gyen vetve az út sáncába, de senki be nem hívta. Gyerkó ebéd után, mikor hazajött a kaszálásból, még ott találta.

— Te még itt vagy testvér? — köszöntötte ismerősen. — Neked sincs nagy szerencséd! Mégis csak dicsznőség, hogy ide kihajítottak. Fogd meg Szándoki, — biztatta a cigányt — vigyük be hozzám.

Így ravatalozták fel tisztességesen a Gyerkó életin.

— Ritka tisztességes ember ez a Gyerkó! — mondták megkönnyebbülve a faluban.

Sírásás, minden elkészült. A ravatal körül székeket raktak, hogy aki akar, oda ülhessen síratni. Már harangoztak is érte mind a három templomban, sokan el is jöttek a temetésre, de a székek a holttest körül üresen maradtak.

— Vedd fel a fekete gúnyádat asszony! — parancsolta Gyerkó a feleségének — s ülj oda, hogy legyen szegénynek valakije.

Így kölcsönözött feleséget a halottnak. Maga is megállott gyászolónak tulsó oldalon. Voltak, akik megrestelték magukat s melléje húzódtak. A vén Péter Mózsi, mintha a halott apja volna, Antal Andrásné az öreg süket-asszony az anyja képiben.

— Nem elég! — rendelkezett Gyerkó. — Hátha gyermekei is voltak!

— Tiszta igaz!

Hogy ez nem jutott eszükbe!

Két fiúcskát és két leánykát oda ültettek a lábához.

Így ki volt a család.

Siratták is tisztességesen.

— Igen, de ki temeti? — jutott eszükbe.

Erre mindenki kíváncsi volt. Egyik pap se vállalta,

mert senki se tudta a vallását. Sem a katólikus, sem a réformátus, sem az unitárius. Ezen megütköztek az emberek, mert akárci volt, szenteletlen földbe nem vethetik, mint az állatot.

Mire azonban a gyűlőt elharangozták, mind a három pap ott volt a holttestnél.

— Hátha katólikus volt? — mondotta a katólikus pap.

— Hátha réformátus volt? — mondotta a réformátus.

— Hátha unitárius volt? — aggódott az unitárius. Szép sorjában mind a hárman elvégezték a ceremóniát.

A katólikus megszentelte, megfüstölte, elénekelte, a réformátus elpredikálta, az unitárius elkönyörögte, a falu megsiratta. Szem szárazon nem maradt.

A sírnál is megadták neki a tisztességet.

Ügyesen belapátolták s szép dombot vertek a fölibe.

— Isten nyugtasson földi! — búcsúztak el tőle az emberek barátságosan.

Csak éppen tort nem csináltak, mert nehéz az élet s bár nekünk legyen, amit együnk.

Csak az üdőt megtartaná az Isten, hogy legalább a szénát — ami kicsi lett — bétakaríthassuk.

XX.

Estére a rokonság összegyűlt az ősi házban, mert vén Szabandi rea szánta magát, hogy el megy az Istenhez. Fotogént is hoztak a lámpiba s a menyecske, igaz hogy nagy szívfájdalommal, mégis megölte a tyúkot az utolsó traktára. Így is addig halogatta az öreg a menést, hogy az utolsó sütet kinyérre szorultak. Az ura kéz alatt eladta a zsebóráját, abból állották az italt, hogy senki meg nem szólhassa őket az utolsó vacsora miatt.

— Valamivel hozzájárulhattak volna a testvérek is — mérgeződött a menyecske, de az ura reá reccsent.

— Fogd bé a szájad Véri, mert béverem !

Vén Szabandi is keserűen békítette :

— Hadd el no, mert holnap úgy sem kell semmi !

— Könnyű kiednek, — pattogott a fehérnép — de mi itt maradunk . . . de mi mi a fenét csináljunk !

— Veletek is lesz valahogy, — békítette öreg Szabandi — az én részemmel legalább több lesz !

— Attól még megmaradhatna — szégyelte magát az asszony, ki másképpen jó volt, mint a falat kinyér, csak a nagy nyomorúság keserítette el.

Idő se igen volt a kárpálódásra, mert jöttek a vendégek komolyan, szomorkodva, fejcsóválva.

— Hát mégés, mégés rea szánta magát ?

— Nekem es jobb, nektek es jobb ! — vigasztalta az öreg.

Ültek a kanapén, székeken, a halvány lámpa mellett csendesen szítták a pipát. A fehérnépek szepegtek, sóhajtoztak, ahogy illik. A plattenen cserszegett a tyúk a lábában.

— Mondtam Jánosnak, hogy virasztás nem es kéne! — mentegetőzött a vén ember. — Én már étel nélkül es kibírom a másvilágig, de ő hallani sem akart róla.

— Ennek ez a rendje! — mondta nagyhangon a fiú.

— Osztán miképpen s hól akar apám találkozni az Istennel? — kíváncsiskodott Zsiga, a veje.

— Őkeme a barlangot választotta — felelt a fia.

— Az a legjobb, — ismerték el — egy szusszanás s vége! Semmi fájdalmat nem érez . . .

Pillanatra átborzongott rajtuk a félelem, a kénes barlang irtózata. A halál átlebegett a szobán. A kisebbik leány sikoltva kitört:

— Jaj, szegény édesapám!

A vén ember búsan mosolygott s didergő kezével megsímogatta a leánya haját. Maga is kissé megborzadva tréfált:

— Hadd el, Anikó, mert holnap ilyenkor én es aranyember leszek!

Arra gondolt, hogy a kén sárga pora be fogja lepni az ő holttestét is.

— Még volna idő meggondolni! — kínálta meg az étellel a veje.

— Eleget biztattuk mi is! — ejtegette nyiratlan nagy fejét a fia.

— Már akkor gondoltam rá, mikor anyátokat eltemettük — vallotta be az öreg. — Éppen csak megvártam, hogy mi lesz veletek . . . Elég nektek a ti bajotok,

minek szaporítsam. Ha a kéz elhallgatott, a száj is hallgasson! Az én üdöm eljött.

Nagy igaza van, nincs mit szólni ellene, bele kell győződni.

— Sokan vagyunk az utolsó falat kinyérre! — sóhajtotta búsan.

Csak sejtik az élet rettentő hullámának titkát, az egyszerű, cicoma nélküli, meztelen áldozatot, melyre az öreg ember készül a föld kemény törvénye szerint a falat kenyérért.

— Meghalok, hogy ti éljetek!

— Tessenek hozzáülni! — kínálja a menyecske a vacsorát, mire nehézkesen asztalhoz ülnek s megfélelkezve végzettről, halálról, lassú mozdulatokkal esznek. Éppen csak tisztességből jegyzi meg a sógor:

— Fene bús vacsora!

A bortól azonban megvidámodnak. Eltársalognak együgyű apróságokról, az élet apró-cseprő eseményeiről, a jóllakás boldogságában megfélelkeznek az öreg Szabandiról, ki meghalni készül. Egyszer azonban a sógor feláll, kezébe veszi a poharat, s illedelmesen elbúcsúztatja az öreget. Elélemlegeti életének nevezetesebb cselekedeteit, hogy tisztességes, becsületes, első ember volt földi életében, gyermekei csak háladatos szívvel fognak reagondolni s végül tisztelem anyósomat, s mondja meg neki, hogy az onokái is mind csókolják, s ha az Isten éltet, a sírkövet es, amit még életében kifaragtatott volt, a tavaszon valahogy felállítják.

— Megmondom, Gyuri! — bölintott meghatottan az öreg. Már semmi nehézséget nem érez, orcái is kipirosodtak, mint aki dicsőségnek megy elébe.

Osztán viseljenek gondot az én kicsi Katámra es, ki a múlt télen meghót volt, — esdekel az anyja — s mondják meg neki, hogy azt üzenem, viselje jól magát, ügyeljen magára ! . . .

Mindenki üzen valamit a másvilágra, elpanaszolják ezer gondjukat, töprengésüket, hogy milyen elviselhetetlen rossz világ van s vén Szabandi Miháj fogadkozik, hogy semmit sem felejt el.

— De tán már menni is kéne ! — jut az eszébe.

— Reaér még édösapám ! — marasztalja a családjá, de az öreg csak feláll. A veje megragadja az üveget :

— A Szentjános-áldását még megisszuk !

— Nem bánom — adja meg magát az öreg. — Ügyes beszédet mondtál — koccintott elismerően . . . — Tartsd is ki magad ezután is a faluban ! — biztatja büszkén.

— Valamit ne pakkoljak az útra, apámuram ? — szökik fel a menyecske.

— Nem kell már nekem semmi ! — nehezedik el kissé a halálrakészülő ember melle. Egy kicsit megroggyan, mikor feláll s a tarisznyát az oldalára ölti. Pillanatra megvilágosodik értelme előtt a halál valósága, bátorsága elhagyja és az életvágy felsajdul benne, átérzi egész elhagyatottságát, nyomorúságát és megtántorodik.

— Egyet előbb szundítani kéne ! — tanácsolja a fia.

— Nem kicsi dolog, amire készül ! — ismeri el a veje is.

Az öreg csak legyint, áll, de a helyéről nem bír elmozdulni. Szemeit ellepi a meleg könny s annak fátyolán át mégegyszer körülnéz. A lámpa is sír a dróton s a köréje gyűlt emberek óriás, fekete ködalakoknak tetszenek.

— Hocci a kézbelimet ! — rebegi.

Ketten is ugranak a sarokbaállított botért. A fia megkockáztatja :

— Méges inkább a hosszú nyelvű szekőrcét kellene vinnie. Azzal legalább hozzácsaphatna, ha valami megtámadja az úton.

Szegény vénember már gondolkozni sem tud, csak megragadja, amit a kezébe nyomnak és félig öntudatlanul vánszorog a küszöbig.

— Hát a kézilámpi? — riad fel a menyecske.
— Még valamibe belézuhan ebben a vaksetétben.

A küszöbön várnia kell, míg meggyújtják a hólyagos bendő-lámpát. Csak azután búcsúzik. Rendre megcsókolja az unokáit, kezel a férfiakkal, megöleli a fehérnépet, akik fájdalommal kínlódva szepegnek mellette.

— Legalább az aljig elkísérem — ajánlkozik a fia, de az apja visszautasítja :

— Csak maradj!

— De legalább a kutyát vigye! Az jó útitárs. Hé Burkus ne! Nene! — füttyent.

A kutya a sötétből előbúvik s alázatosan odacsúszik.

— Mehetünk! — mondja hideg szájjal az öreg.

— Az Isten segítse, őrizze meg! — nyugszanak bele az emberek.

Vén Szabandi pár lépéssel belevész az éjszakába.

— Reggel a hóttestinek utánamegyünk! — kiáltja megnyugtatólag a veje.

*

Késő ős didereg már az erdők között. A nagy teliszájú hold világít az útjába, a törökbúzák szárazon zörögnek a hajnali szélben. A kézilámpa lassan távolodik,

mintha fényes csillagdarab gyalogolna az úton. A kutya már a bokrok közt szagolja a nyulat, ülepe lucskos a harmattól. Öreg Szabandi is neki vág a hegyoldalnak, de a tövében még egyszer visszanéz a falura, a háza felé.

— Elótották már a világot! — mondja szomorúan.
— Tán már alusznak is.

Abbiza egyedül marada a halálúton. Senki rá se gondol. Elidegenedett minden tőle. Fájáról leszakadt szegény, vén cserefarevél csak, amely sírjába pilinkézik. Kicsit már bánja is elhatározását, de jobb így, mintsem éheznek a télen. Tehetetlen bizony a teste is, egészsége se a legjobb.

— Ideje, hogy jelönlőközzem!

Nem meghalni megy, hanem jelentkezni az Istenhez. Lássa, mit csinál vele Szentfelsege.

Meg-megbotlik a kiegészített sziklahulladékok közt. Nehezen lélezkedik. Sokszor meg kell állania levegőért tátott szájjal. Sósmező felett már kékül a setétség, de fölötte komoran merednek előre a csodásalakú trachit-sziklák. A tátongó örvényekből az enyészet hidegsége tör fel a szédítő ösvény pereménél, mely hosszasan kíséri, mint az álruhás halál. A sír nesztelensége hallgat körüskörül a fekete határtalanságban. Hiába ég a lámpa, az ember nem látja önmagát sem, csak alakatlan jelenlétét érzi. Részeg a saját lelkétől.

Egyszerre nehéz lesz a levegő is. A mogyoróerdők hallgatnak. A halál barlangja közel van. A szirtfal oldala dereng a sárga kénportól, mely olyan, mint a porrá tört, nyugtalan világosság, röptében megfagyott tűz. A gonosz sziklavára ez a hegy, melynek pusztá falához támaszkodva örökös a borzadály.

Alázatosan csetlik-botlik feléje a vén ember és verejtékezve rogy össze a sziklafal oldalába mélyülő üreg sötét torka előtt. A kutya rémületre borzult szőrrel mered szembe vele. A barlang mélyéből rezgő kéngőz száll fel, — a pokol délibábja — mely aranykoporsóvá varázsolja a sziklasírt. Sárga fátyol borul rá mindenre, függő sziklák fenyegetnek, vaknyílások, repedések, kőtortlódások, az Inferno pompája, a halál tömlőcei, melyek elmúlást lehelnek. A túlvilág előszobája ez, mely komor ragyogással hív a megsemmisülésbe. A halál koponyájának belsejébe lépünk be, ahol kialszik minden fény, a puska nem sül el, ölni nem lehet, csak meghalni. Az aranyszemfedő alatt a szikla is meglágyult, ujjal ki lehet vájni, a levegőnek édes íze van és a halhatatlan sír vigasztaló muzsikába ringatja az embert, mielőtt fájdalom nélkül örökre elaltatná.

Kívül pedig a sírok csendesek.

Ezekben laknak, kik kétségbeestek.

Keleten már halványan derengeni kezd az ég. Az ébredés nyugtálansága átborzong a hulladozó piros falombok között. Titkos vágy támad az öregemberben, még egyszer napfénynél körültekinteni, látni a világot. Halogatja, remeg a belépéstől. Jó volna élni . . . De aztán eszébe jut, hogy otthon az utolsó darab kenyeret megsütötték, a gondok dögmadarai már a házak tetején ülnek és mindennap feketébben ébred a világ. Immár többet nem térhet vissza az utolsó útról. Forró feje lehányatlik, agya ismét elködösödik és a fájdalom édes kínja végigvonaglik rajta. Erőtlen kézzel leveszi fővegét és magasra tartva a lámpát, belép a barlang kőszáján.

— Adjon Isten mindenkinek jóécekkát!

A kőszirteken látszik a rettentő sárga vonal. Azon alul a halál, azon felül az élet. Éppen a derekáig ér. A halál útja csúszós és lejtős. Elég egyetlen eltévesztett lépés és többé nem lehet talpra állni. Keze fáradt, ahogy magasra tartja a lámpát, de még sajnálja a kis földi fényt is. A végső perc még nem érkezett el, az arany hurkot az ördög még nem dobta a nyakába, hogy az örök halálba rántsa őt ; de érzi, hogy a titkos átváltás már megkezdődött benne.

Hirtelen forróság önti el testét, mintha forró vízben állana. Homlokán kiüt a verejtékkorona. Kéjes, édes, boldog érzések járnak át. A barlang, mielőtt megölné, megvigasztalja és boldoggá teszi áldozatát. Fel is díszíti, akármilyen koldusrongy legyen is, ragyogó zöld színt kap, hidegen lángol, mintha meggyúlt volna. A pénz, fejsze, kés elfeketedik benne, csak az arany marad változatlan. Fű, virág minden elpusztul benne és körülötte, az élet határai itt megszűnnek. A barlang önmagát díszíti. A fölötte elrepülő madár élettelenül hull alá s csak a halottak szellemei járnak ki és be nyugtalanul rezgő sárga lepellel a vállukon. Mielőtt megszűnnék, örök feledésbe merül az élet.

Váratlanul boldog kacagás tör elő a vén ember ajkain. Szemei ragyogni kezdenek és sohasem érzett öröm járja át. A szívében dalok támadnak, de ajka hangtalanul mozog. A fáradt test észrevétlen megdicsőül. Nincs többé éhség, szenvedés. A gondok, a világ súlyos rabigája leolvad a lélekről. Vén Szabandi Mihály csodálkozva gondol rá, hogy miért is akar ő meghalni.

— Halál ! — Milyen furcsa !

Idegen ez a fogalom előtte, mintha most hallaná elő-

szőr életében. A barlang fenekén összegyűlt víz ércfényben ragyog, de ha hozzá érsz, megmarja a kezed. Különös fények játszanak a szögletekben s a sziklák fekete homlokán. A vén ember nézi és tudja, hogy reá leskelődnek, titkon szíjják ki az erejét. Fáradt és álmos. Tompa aranyködök nyomják az agyát. A feltartott lámpa megcsúszosodik, keze aláhanyatlik és észrevétlenül alszik ki.

— Egy életnek már vége van! — mondja megdöbbenve.

Még egyszer a félelem végigrándul rajta és szeretne sikoltva elrohanni, de lábai nem bírják. Remegve ráereszkedik egy heverő sziklacsutakra. A kén gyilkos fénye már ajkáig ér.

— Imádkozni kéne! — jut ismét eszébe és a kezeit össze is teszi. Bámulva látja, hogy öklei, mint két aranyrög, úgy világolnak és elfeledi az imádságot. Különös misztérium az, melyben a szegény ember életében arannyá változik. A dolgok értelme is megváltozik, mintha valaki idegen, hihetetlen dolgokat mesélne, hogy ő hetven esztendőig küzdött, szenvedett, éhezett, szomjúhozott, fázott, nélkülözött és a lelke rettenetes terheket hordozott. Értetlenül csóválja a fejét. Az is különös, hogy ő gyermekeket hagyott el, akik végvacsorát rendeztek tiszteletére, elvirrasztották még életében, most otthon horkolva alszanak és reggel eljönnek a holttestéért!

— Milyen semmiségért akarok meghalni!

A végső pillanatban megértette az élet értelmét. A szomorúságok megszépültek. Saját lelke megdicsérte. Tisztán látta, milyen nagy dolog az életünkkel megváltani az utolsó darab kenyeret, az áldozat isteni misztériumát végbe vinni.

— Méges ittmaradok! — határozta el komoran.

Mégegyszer visszanezett a súlyos sorsra, melyet elhagyott, a szegénységre, nyomorúságra, a gyilkos, kilátástalan küzdelmekre, éhező családjára, a pusztulás sötét bizonyosságára, a gyűlölködő, ádáz életre, éjjeli álmatlan szorongásokra és dideregve lehajtotta a fejét.

— Méges ittmaradok!

A sziklavirágokon már a hajnal fénye derengett, a kénpor aranyfoltjai összébhúzódtak, a barlang szörnű pompája még egyszer felragyogott. Ismét belekerült az igéző varázslatba és az többé nem engedte el. Epesztő álmoság lepte meg, lehajtott feje még mélyebbre húzta és az utolsó fájó sóhajtással szökött be a testébe a halál. Édes, különös ízt érzett a nyelvén és körülötte minden elsötétedett...

Úgy maradt ülőhelyzetben, mozdulatlanul...

Reggel, mikor utánajöttek, hogy a holttestét hazavigyék, már teljesen sárga volt a kénportól. Ragyogás öntötte el a testét, mintha a halhatatlan lélek égne benne. A sugárzás többé nem tűnt el róla. Mosolygott és nyugodt volt, egyszerű és szent volt.

Isten nyugtassa, mert nagy és szép dolgot cselekedett.

XXI.

Az erdei ember felesége pihen ebben a sírban. Elég szomorú sorsa volt.

*

A vén pap megkésett az imádsággal a mezei munka miatt, amikor Álózi, az erdei ember béduvadt az ajtón szomorúan, mint maga az éccaka és megsietette.

— Végezzon hamar tisztelendő úr az imádsággal, vegye Krisztus Urunkat s igyekezzünk, mert Józéfa a halálán van.

— Ki te? — hökkent meg a pap.

— Józéfa, az asszon — felelte tisztességesen Álózi.

— Áldozni szeretne.

— Hol fekszik? — tudakolta a pap.

— Bizon a havasban az erdei szálláson. Fenn Kárhágó fejiben.

— Hiszen oda nem lehet szekérrel menni — ijedett meg a pap. — Az a legsetétebb hely egész Erdélyországban.

— Biza jó öt-hat óra járás ide — bizonyította az erdei ember.

— Hát az asszonyt kire hagyta halálos órájában? — borzadozott a pap.

— Én bizon a fenyőfákra — felelte az erdei ember.

— És ha meghal, amíg oda érünk?

— Abbiza nem lehetetlen — ismerte el Álózi.

— Lámpásod legalább van-e? Mit csinálunk a nélkül ebben a vaksetétben? — tudakolta a pap.

— Hoztam szurkos kalánt — nyugtatta meg az ember.

A szurkos kalán az erdei fáklya. Szél, vihar el nem fújja. Vörösen ég, mint a harag és általában az erdei tüzek.

— Indulhatunk!

Bementek a templomba. A pap meggyújtott az oltáron két szál gyertyát, nehéz testére ráhúzott egy kurta karinget, nyakába akasztotta a stólát s a kicsi zacskócskát, Álózit letérdepeltette s kinyitotta a szent-ségházat. A keresztfedelű kehelyből, melyen selyemköpeny csüngött — mintha a kehely keresztfejű kisedet volna — az ezüst szelencébe rejtette az Úr testét.

Az erdei ember el volt fogódva, mert apró gyermekora óta nem volt a templomban.

— Csengess! — súgta a pap.

Remegve ragadta fel a csengettyűt az oltár lépcsőjéről. Lassankint a ceremónia felrémlt benne. Egyik kezével világított a szurkos kalánnal, másik kezével csengetett és lehajtott, bozontos fővel haladt a pap előtt.

A falu közt csend volt. A házak dermedten állottak az út mellett. Álózi megbátorodott.

— Tiszta hiába csengetek, mindenki aluszik!

— Azért csak csengess! — intette a pap. — A lélek álmában is meghallja!

— Effurcsa! — csudálkozott az erdei ember, de a papnak nem mert szólni, mert latinul imádkozott.

— Nagy dolog a tudomány! — gondolta Álózi és

furcsán érezte magát, mert túlságosan közel volt hozzá Krisztus és nehezen bátorodott fel.

Mélyen benne jártak az éccakában, mikor neki vág-
tak a Bércnek. Nehéz, köves, meredek, veszélyes, csúf
hágó az. A vén pap alig bírta szusszal. Csetlett, botlott,
ingadozott. Hiába tartotta Álózi a lábai elé a szurkos
kalánt, nehezen bírt előre haladni.

— Szabad-e előtte szólani? — kérdezte félénken
a Krisztus testére mutatva.

— Mondjad, fiam, mondjad! — mosolygott az
öreg pap. — Úgyis tud ő mindent. Mit akarsz mon-
dani? — biztatta jóindulatúan.

— Én csak azt, — tekergette a fejét az erdei
ember — hogy, hogy maga ügyeljen, mert itt könnyen
kitöri a nyakát!

— Minden baj nélkül értek fel a tetőre.

— Pihenjünk egyet! — szuszogott a pap. — Úgy
zsibognak a térdeim, mintha hangyák mászkálnának
rajtuk.

— Az elég baj, — türelmetlenkedett Álózi — mert
hátha addig meghal az asszony!... Hátha addig
meghal!...

Ettől a pap is megrémült. Ismét elindultak. A me-
redék hegyen lefelé még nehezebb volt az út. A lábak
már alig bírták a nagy testet, harmatos ágak szájba
vágták, bokrok tépték, akasztották, az erdő feketén
morajlott, szeme káprázott az álmoságtól, fáradság-
tól; de azért ment előre. Kidőlt fákon másztak át,
sziklákat kerültek meg, hegyek útvesztőiben bolyongtak
a ragadós, fekete éjszakában. A papról dőlt az izzadt-
ság, el volt gyötörve testileg, lelkileg.

— A Csinód patakához értünk — biztatta az erdei ember. — Itt van a fele útja.

A pap megtorpant. A sebes, alattomos víz veszedelmes szakadékokra szaggatta a partot.

Jóformán maga se vette észre, mikor leszakadt alatta az alámosott föld.

— Hijj a nemjóját! — rémült meg az erdei ember. — Tán nem üté meg magát!

A pap kínosan nyögött a patak fenekiben.

— Jaj, nem tudok a lábamra állani!

Az erdei ember beszúrta világolónak a partba a szurkos kalánt, beugrott a mélységbe és fertájóráig küzdött a magatehetetlen emberrel, míg valahogy kiemelte a szakadékból. Lefektette a pázsitra. Lába, karja össze volt törve, homloka, arca vérzett az öreg embernek.

Tanácsztalanul csuklott le Álózi feje. Bagoly szárnyalt át a feje fölött, mitől a fáklya lángja megrezzent. Csend volt, csak az alvó erdő lélekzett mélyen, kábultan. Űlt csendesen, de az esze visszakalandozott a haldokló asszonyhoz, aki vigasztalás nélkül, egyedül vergődik, csatázik a halállal a szörnyű rengetegben s nincs, ki egy csepp vizet nyújtson neki... Ő pedig kénytelen itt őrizni a papot, kinek Krisztust kellene hoznia... Krisztust, ki nélkül az ő áldott, jó felesége elkárhozik!

Rémülten ugrott fel, lázadozva nézte az eget.

— Ha török, ha szakad, pap nélkül nem mehetek!... Nincs más mód, elviszem az ölemben...

Még el is mosolyodott, hogy így kitalálta.

Átnyalábolta a nehéz testet és felemelte.

Szerencsére a pap is magához tért az ember hátán.

— Mit csinálsz velem, édes fiam? — kérdezte gyenge hangon.

— Kapaszkodjék csak jóerősen a nyakamba — biztatta az erdei ember. — Valahogy csak eljutunk ahhoz a szegény haldoklóhoz!

A Kígyós-kerten átvágott terhével az erdei ember, de érezte, hogy sokáig nem bírja a nehéz terhet. Letenni azonban nem merte. Verejtékben úszott egész teste, a háta fájt, lábai roskadoztak és halálos fáradság sorvasztotta percéről-percre. Szemeiből először piros karikák ugráltak, azután nem is látott tisztán. Éccaka, erdő, fák, minden gomolygó vörös ködbe szédült. Hiába tartotta a pap előtte a szurkos kalánt, nem látott. Mikor azonban már-már összeroskadt, a végperceiben hánykódó asszony képét látta és tompán felüvöltve töretett neki a hegyeknek. A meredeken lélekzete elfulladt, érezte, hogy minden pillanatban hanyatt zuhan.

— Jövök Józéfa! Hozom Krisztust, lelkelem! — bátorította önmagát és kétségbeesetten kapaszkodott a szűk ösvény mellett kinyúló ágak, gallyak után, mintha az erdő kezét akarná megragadni.

— Tégy le fiam! — borzongott a pap. — Túlságos nehéz vagyok!

— Vinni kell . . . Krisztust! — üvöltötte szaggatottan az erdei ember, akinek már füttyült a melle és az utolsó idegerő halálos sápadtsága borította arcát.

A pap szólani se mert, csak meghatottan imádkozgatott. A fáklyától arany fény táncolt a rengetegben. A hegy azonban sehogy se akart fogyni. Alig értek a közepére, az erdei ember térdre bukott. Minden erejét

összeszedte, de nem bírt többé felemelkedni és eleresztette a papot.

— Nem akar az Isten hozzád menni, Jozéfa! — lihegte lemondóan.

— Ne vétkezz fiam! — felelte a pap.

Hallgattak, pihentek. Az ember fejében a megerőtletéstől locsogott a vér. Az összetört, megkínzott papot is fájdalmak hasogatták, de a lelke legyőzte őket. Meghatottan nézte társát, a félvad, durva testű, különös világú erdei embert, ki a fogait csikorgatta dühében, hogy az asszony Krisztus nélkül marad.

— Tudna-e jönni? — esdekelt. — Próbálja meg, hátha sikerül!

A sérült láb azonban dagadtan, erőtlenül fityegett. Az elcsigázott, öreg papot már csak a hasogató, lüktető fájdalmak tartották ébren és a lelkiismeret, hogy vigasz nélkül haldoklik egy lélek, elhagyottan a rengetegben.

A hajnal már hasadt és ők ketten még mindig ott ültek megbénítva a bokor alatt.

— Vajjon meghalt-e idáig? — rémült fel az erdei ember. — Az sincs, ki a szemeit lefogja!

— Hagyj itt engem s menj hozzá! — kérlelte a pap.

— De mi lesz a lelkivel? — ellenkezett a vén papember.

— A lelkivel? . . . — rázkódott össze a vén papember.

Távolabb valami csörtetett az erdőben. Bizonyosan valami vad. Arra néztek és nem törődtek vele. A zaj közeledett és a bokrok örve alól villogó szemű, csapzott, tépett kutya ugrott elő.

— Netene! — örvendezett az ember. — Hiszen ez az én kutyám!

A kutya vinnyogva csúszott a lábukhoz, megfogta a zeke szárnyát, felugrott, csaholt, előre futott, visszaszaladt. Látszott, hogy vinni, hívni szeretné a gazdáját. Minden szőrszála azt mutatta, hogy nagy baj van.

Az erdei ember felemelkedett.

— Mennem kell! — mondotta a papnak. — A kutya hív, bizonyosan meghót!

— Nem bizonyos! — vigasztalta a pap.

— A tisztelendúr ügyelgessen magára. Később visszajövök.

Szépen kékült már a hajnal. Az erdei ember előre botorkált, de a pap visszahívta.

— Álózi te!

— No! — mordult fel az ember.

A vén pap nem válaszolt, csak kiakasztotta a Krisztus-rejtő selyemzacskót a nyakából.

— Ezt vidd magaddal!... Ha mégis él, mondd meg, hogy bánja meg bűneit és az Úr testét vegye magához.

Az erdei ember visszatorpant.

— Hát a gyónás? A feloldozás?

— Isten úgyis ismeri bűneit. Ő mindent tud. A töredelmes embernek megbocsát! — magyarázta a pap.

— Igende — ellenkezett az ember és visszahúzódtott a zacskótól — én nem merek hozzányúlni!

— Miért te? — hökkent meg a pap.

Álózi lehajtotta a fejét.

— Mert... cudar, bűnös ember vagyok... A Fi-

tód János két ökrit én loptam el. Hátra hajtottam a havasba, hogy egy kicsit épüljenek, de — visszaadom.

— Azt jól teszed — nyugodott meg a pap. — Hát még csináltál-e valamit ?

— A többi kicsiség ! — könnyebbült meg az erdei ember. — Igaz, hogy Demes Dénest én szúrtam meg a tavasszal, de nem hót bele s le is ültem a tömlöcöt . . . A fa, amit elhasználtam, eladogattam, semmit sem számít ! — nyugtatta meg magát. A fa az Istené s mindenkié !

— Jól van no ! — mosolygott a pap s urunk szent testét a félvad ember nyakába akasztotta. — Siess amennyire lehet !

Az ember megtántorodott, majd tűz, boldogság öntötte el, mintha a nap nem a Kárhágó hegye tetején, hanem az ő szívében kelne fel.

Ment, mendegélt az isteni teherrel a nyakában. Nem látta a rézormú sziklákat, a zajgó, bús fenyőket, a rohanó patakok útját, a felhőtartó nagy szálfákat, árnyékos, zord hegyek győzhetetlen tömegeit, csak ment, mendegélt a ravasz ösvénykén, lángokat csepegő szurokfályaát tartva maga előtt. Az öröm első felindulásában nem is hallotta, hogy a pap utána kiáltott :

— Szépen imádkozgass, amíg mész !

Csak most döbbsent meg, mikor eszébe jutott, hogy a keresztvetést is elfelejtette. E helyett elővette a csengettyűt és azzal harangozott, hogy hallják a fák, az erdők, hegyek, vadak, füvek, vizek, kövek, hogy ő Krisztust magát viszi. Igenis Krisztust, az Istent, kinek hatalmától minden megremegett. A vadak alázatosan meghajtották fejüket, a kígyók saját testük gyűrűibe rejtőztek, a kövek homloka ragyogott, a madarakban

édes ének ébredt és amerre ment, fénylett az ösvény. Álózi legalább is így látta és boldogan dicsekedett még a föld hideg sarának is :

— Magát Krisztust viszem !

Száját nem tudta összefogni a boldogságtól és már nem ijesztette a haldokló asszony sorsa. Kuttyája komolyan lépkedett előtte és a hajnali világosság tiszta ragyogásában így érték fel az utolsó bércre, honnan már látszott a patak mellett vert kalyibája. Az erdei ember, mielőtt megpillantotta, hatalmasan felüvöltött :

— Hóhahó Józéfa ! Ne hadd magad, mert hozom Krisztust ! . . . Hóhahó Józéfa ! . . .

Siettében bokrokat gázolt le, de nem érezte, hogy mire lép, csak rohant a sötét, néma kunyhó felé. Homlokát belévágta a szemöldökfába, nem érezte, csak lelkenedezve betört az ajtón és diadalmasan felkiáltott :

— Ébredj Józéfa, mert itt van Krisztus urunk !

— — — — —
Futó pillantást vetett a rideg ágyra és látta, hogy elkésett. Az asszony halott volt. A piros cserge lecsúszott róla, kibomlott haja zilált és nedves volt. Csúnyán megtépte a halál, mint az ölyv a kicsimadarat. Vizes ruhával letörülgette arcát, viasz kezeit és újra betakarta a tethalmot.

— Nem győztél várni, úgy-e ? — mondotta szomorúan.

A kicsi zacskó ott fénylett a kecskelábú asztalon.

— Elkéstünk ! Méges elkéstünk — fordult szomorúan Krisztushoz.

Ekkor már teljesen ki volt virradva. Hideg, fehér ködös reggel lett. Az erdei ember megdidergett. Tudta,

hogy nem a havasok hidege, hanem a lélek hidege rázza, de azért tüzet rakott az erdei kunyhó elé. Ropogós, nagy tüzet, hogy a lángja süsse a halottat. A selyemzacskó is aranylángba fűdött. Később az erdei ember felvette az asztalról és rátette az asszony mellére. Maga letérdelt az ágy előtt és nézte a halott arcát. A szája nyitva volt, mintha áldozásra tátotta volna fel.

— Még mindig várja az Úr testét! — rémlett fel az emberben és elhatározta, hogy oda nyújtja neki.

Szépen kibontogatta a zacskócskát. Az asszony melle volt az oltár, amire leterítette a templomi csipkés kendőcskét és felterítette rá az Úr testét rejtő ezüst szelencét s az olajos korsócskákat. Nem tudta, mit kell mondania, hogyan kell csinálni, de lelke az áhítat könnyűségében lebegett és kedvesen cselekedett, mintha mennyei játékot játszana.

Nagy, esetlen markával, durva ujjáival alig tudta felnyitni a finom ezüstdobozt. Elkábult a félelemtől, mikor meglátta a szentostyát és idő kellett hozzá, míg meg merté érinteni. Gyengéden felemelte, óvatosan az asszony félig csukott, zavaros szemei elé tartotta és így szólt:

— Látod-e Józéfa? . . .

A halott hallgatott, az ember békésen biztatta:

— Vedd magadhoz!

És már vitte a száj felé, hogy a fehér fogak kinyílt sővényén becsúsztassa, de az utolsó pillanatban visszadöbbsent.

— Hijjnye! Hát a bánat? A felöldözás? . . .
Szinte elfelejtém!

Szépen visszahelyezte az Úr testét a halott mellére és elkezdett hozzá beszélni. Kicsit együgyüen, kicsit parasztosan, úgy, ahogy tudott.

— Édes Istenem !

Térdre ereszkedett s két nagy veres öklét összefogva előre tartotta a kis test felé.

— Ő szegény — billentette fejét a halott felé — már nem igen tud meggyónni, de én, mint jó hűtőstársa, amit lehet elmondok helyette.

Nagyot nyelt és maga elé mélyedt.

— Tisztességes, becsületes, derék fehérnép volt, még a légynek se vétett, nem gyilkolt, nem gyujtogasztott, senkinek kárt nem okozott ; csak egy bajunk volt ; szegények voltunk, sok keserűséget nyeltünk. Én még inkább türelmetlenkedtem, de ő az áldott, csak ritkán káromkodott . . . Templomban igaz, hogy ő se volt, mióta összeköttünk, de hát az se volt szegénynek amibe felöltözzék . . . Volt úgyis eleget, hogy nem volt amit együnk ; akkor bizony el-el járt a szája Ellened, de én mindjárt mondtam, hogy ne bántson Téged, bár — nem azért mondom, hogy sértselek — de egyszer-egyszer reánk is pillanthattál volna . . . No, de ami eltőt, hát eltőt ! . . . Azért nincs harag ! . . . Egyebet nem igen tudok, csak azt, hogy erősen szegények voltunk . . . Hát amit lehet, nézz el neki, mert az ember gyarló s mi igen-igen szegények voltunk . . . Ámmen !

Végül még bejelentette :

— Osztán a feloldozást a papunk eligazítja. Ő szegény nem jöhet ide, mert a Csalavágó pataokban összetörte magát s ezért rea se lehet panaszunk . . .

Most már teljesen megkönnyebbülve nyúlt újból a Krisztus teste után és nagy szeretettel tette a halott nyelvére.

— Segéljen a Zisten Józéfa lélkem !

Valamivel vígabban nyúlt az olajos szelence után. Ficermántos zárja volt, de reájött a nyitjára. Felpattantotta s ahogy gyermek korában látta, mikor apja haldoklott, ő is keresztet rajzolt az asszony homlokára, két tenyerébe, a szívére s két fekete lábára.

Boldog, könnyű volt, hogy a szent dolgokkal így végezhetett.

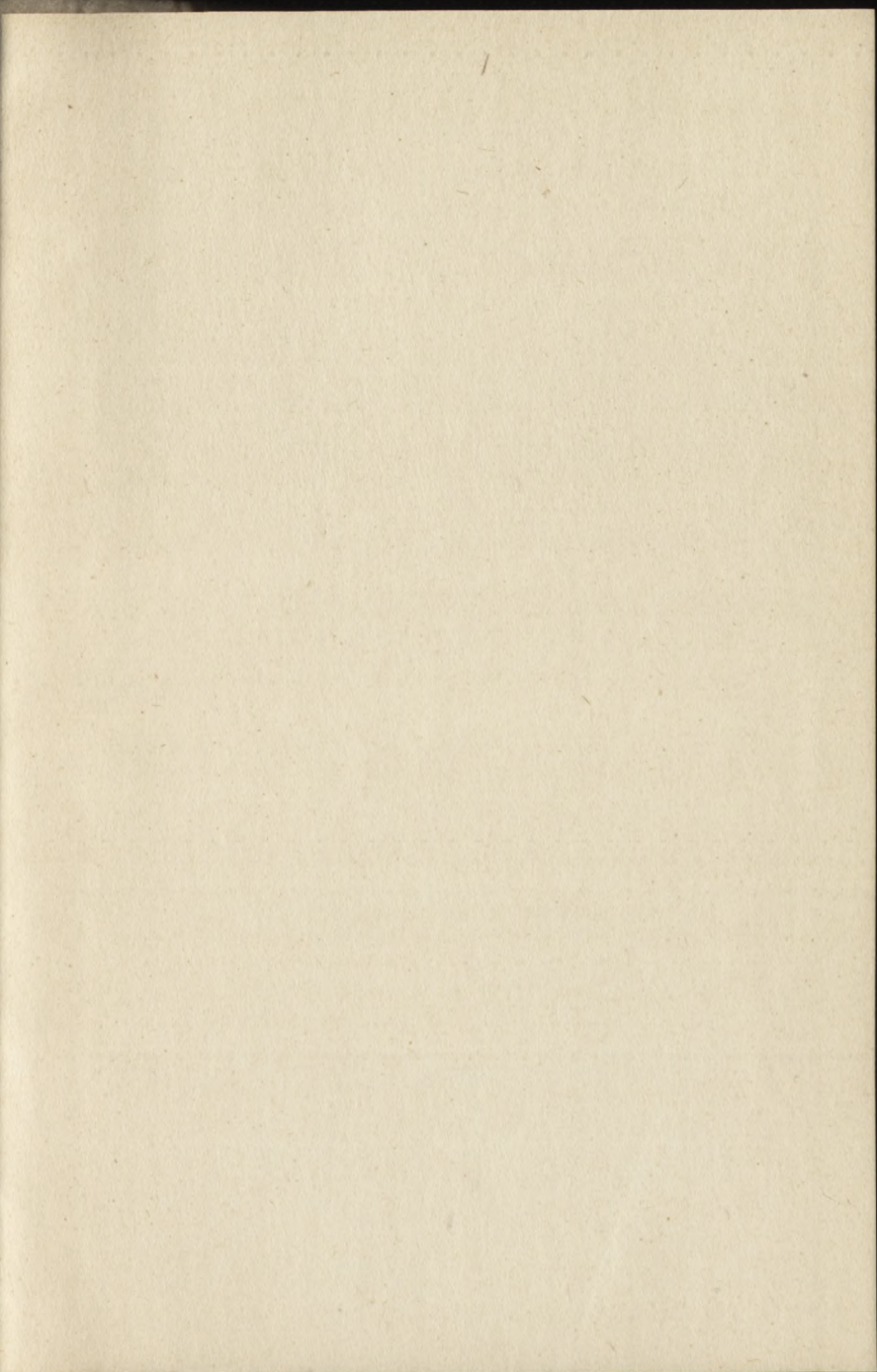
Mégegyszer azonban, biztonság kedvéért lehajlott a halott fejéhez és belesett a szájba, amelyet az áldozásnál egészen bevilágított az Úr szent, fehér teste. Meglepetve vette észre, hogy a fehér ostya lassan elhalványodott és egyszerre eltűnt, csak a sötétség maradt a halott szájában !

— A lelkébe szállott ! — újjongott fel boldogan Álózi, az erdei csuda boldog súlya alatt.

Hirtelen azonban eszébe jutott, hogy az idő előre haladt s a kezeire bízott csorda ma még se nem evett, se nem ivott.

Futva sietett a karámhoz.

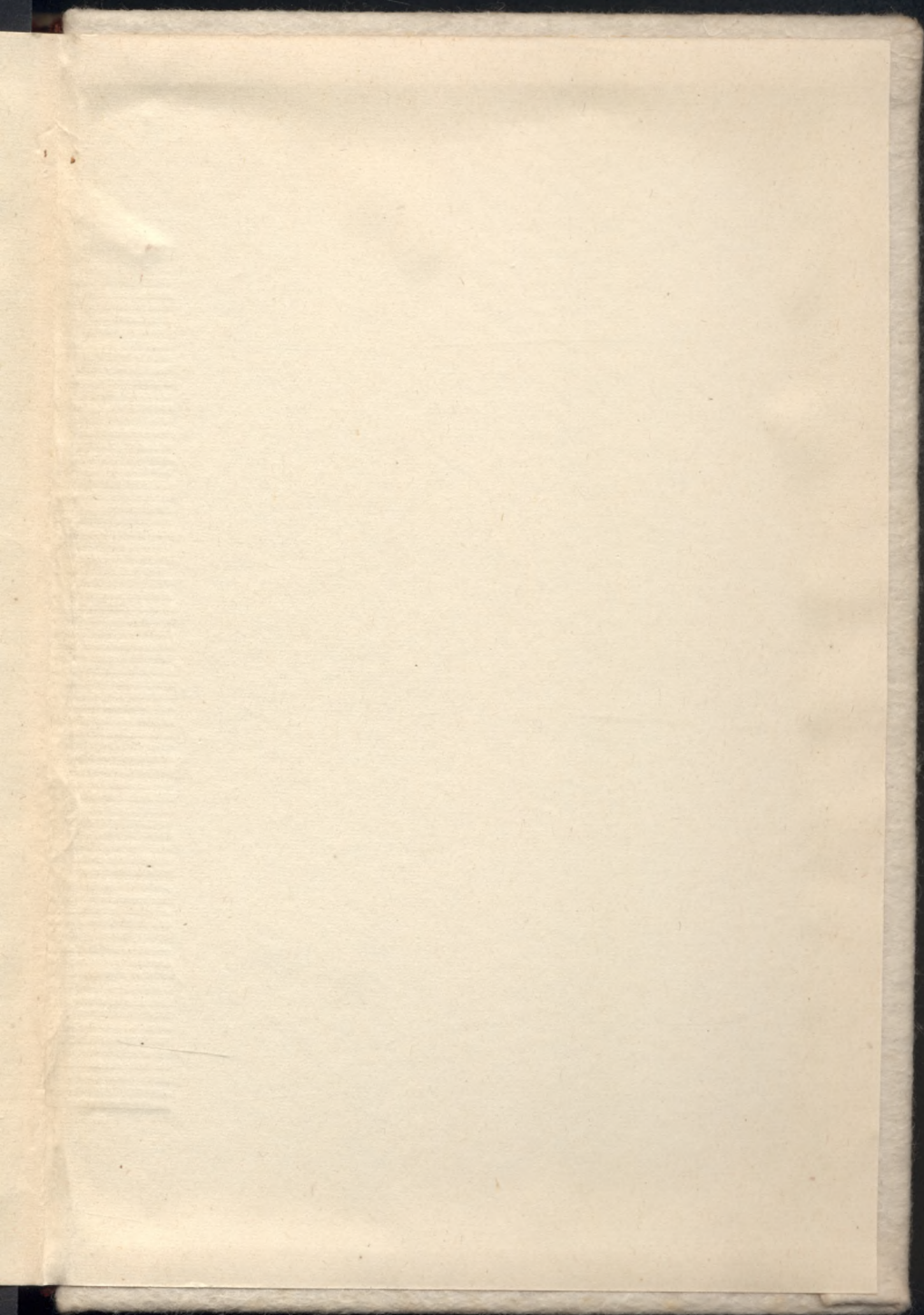

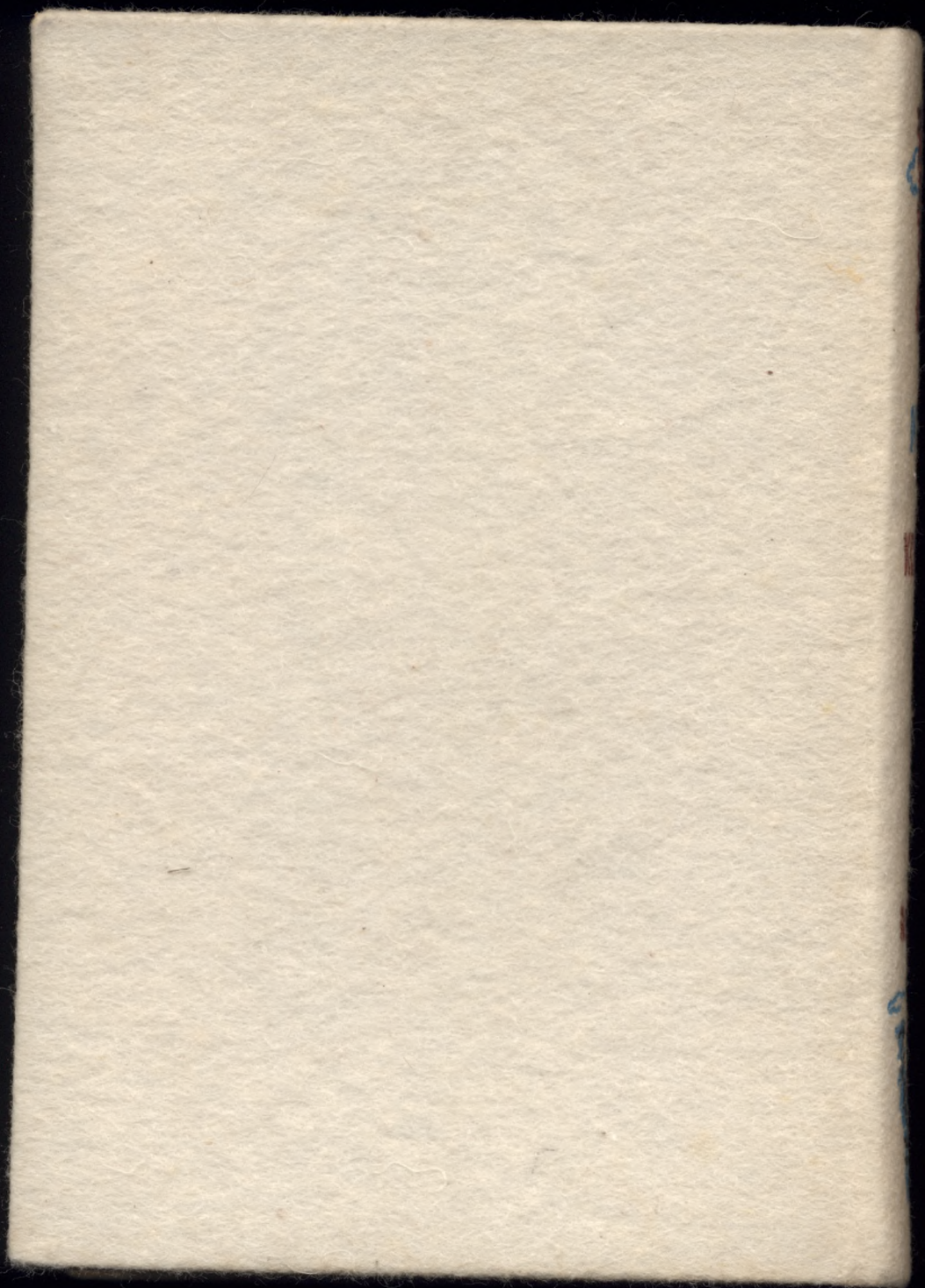

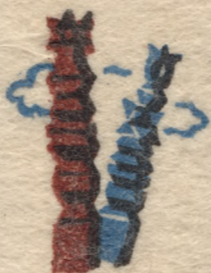
240

12275

(50)

NYIRŐ

KOPIJAFÁK

RÉVAI

